

**DONES, TREBALL I
SINDICALISME A CATALUNYA, 1939-1978
(II)**

Perfils biogràfics del projecte “Fonts orals i militància sindical”

CONCHI G. VILLAR

1ª Edició: abril 2000

Edita: Fundació Cipriano García – Arxiu Històric de la CONC,
amb el suport de la Diputació de Barcelona i la Fundació Catalana de Gas,
i amb la col·laboració de l'Institut Català de la Dona i
l'Institut de Cultura de Barcelona

Tots els drets reservats
Fundació Cipriano García – Arxiu Històric de la CONC

SUMARI

Presentació. Javier Tébar Hurtado	4
Pròleg. Cristina Borderías Mondejar	5
I. Perfils biogràfics	
• Maria Bigordà i Montmany	7
• Anna Bosch i Parera	12
• Teresa Buigas i Poveda	17
• Adoración Díez Hernando	22
• Teresa Fortuny i Solà	27
• Julia Froilán Oviedo	32
• Justa Jiménez Moreno	37
• Consol Moreno Monterroso	42
• Maria Jesús Pinto Iglesias	47
• Conxita Roig i Frasquet	52
II. Annexos	
II.1. Taules	
II.1.1 Procedència i trajectòria migratòria de les entrevistades	56
II.1.2. Origen i trajectòria professional dels familiars de les entrevistades	57
II.1.3. Militància sindical i política, i repressió soferta pels familiars de les entrevistades	58
II.1.4. Escolarització i trajectòria laboral de les entrevistades	59
II.1.5. Militància sindical i política de les entrevistades i detencions	60
II.2. Fitxa tècnica de les entrevistes	61

Haurem de treure la pols de les històries,
ordenar-les nom per nom, perquè són elles
les que ens han dut, a poc a poc,
fins on ara som.

M. Dolors Cubí i Quadrada
Fragment del poema inèdit DISSABTE

PRESENTACIÓ

A l'inici d'aquesta col·lecció, exposàvem, i ho volem reiterar, que el que publiquem és part del nostre compromís de difondre les fonts orals que s'estan creant amb el projecte Biografies obreres, encetat l'any 1996. A partir de la seva consulta, de l'explotació i anàlisi de les seves dades per part dels investigadors/res, estem convençuts que es pot avançar en el coneixement històric sobre diferents fenòmens socials acotats fonamentalment al període franquista i la transició política espanyola.

Pel que fa al volum que teniu a les vostres mans, recull el segon grup de perfils biogràfics de dones sindicalistes que publiquem dins de la línia específica del projecte referida a la militància sindical femenina. En aquest moment s'han realitzat 30 de les 50 entrevistes planificades a dones sindicalistes, i està previst que el proper any estigui finalitzada la darrera fase d'aquest vessant del nostre projecte.

Biografies obreres en el seu inici, i per diverses raons, tenia un plantejament molt circumscrit a la ciutat de Barcelona, afortunadament la seva dimensió s'ha ampliat per abastar pràcticament el conjunt del territori català on han tingut presència les Comissions Obreres. Així, doncs, s'han iniciat des d'ara fa un any, entrevistes a dones i homes sindicalistes de diferents comarques (les tarragonines i de les terres de Lleida) i de municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona (Sabadell i Terrassa). També està previst estendre el projecte, aquest any 2000, a la comarca d'Osona, a les comarques gironines i a ciutats com ara Santa Coloma, Badalona i Mataró.

Aquest redimensionament del projecte està essent possible gràcies a la formació d'un grup de treball, entrevistadors/res, transcriptors/res i documentalistes. Aquests són: Juanma García Simal, Carlos Crespín, José Fernando Mota, Núria Mayor, José Manuel Hidalgo, Xavier Domènech, Anna Rebeca Yáñez, Núria Samper, Sylvia Colás, Patricia Rocha, Helena Ballester i Àngels Candela. En aquesta ocasió s'ha de reconèixer de forma especial el treball de Conchi G. Villar que, a banda de formar part d'aquest mateix grup de treball, és autora dels perfils biogràfics publicats.

Volem aprofitar l'ocasió per mostrar el nostre agraïment a les persones que formen la comissió de direcció del projecte, i de forma especial a Cristina Borderías pels seus treballs de seguiment i supervisió. Cal fer menció, per altra banda, del suport de l'Institut Català de la Dona, de la Diputació de Barcelona, de l'Institut de Cultura de Barcelona i de la Fundació Catalana de Gas.

I per últim, dir que el nostres objectius futurs són avançar en el projecte i mantenir de forma paral·lela la tasca de difusió amb publicacions que segueixin la línia de les fins ara presentades.

Javier Tébar Hurtado - Secretari de la FCG-AHCONC

PRÒLEG

L'any passat, en el segon volum de la col·lecció "Estudis del món del treball" es donaven a conèixer les primeres quinze entrevistes realitzades a dones sindicalistes dins del projecte "Biografies obreres. Fonts orals i militància sindical (1939-1978)". Aquest volum és continuació d'aquell, i com en aquell cas la construcció i la publicació d'aquests deu perfils biogràfics no pretén ser una interpretació de les vides d'aquestes dones, la qual cosa, efectivament, ha de ser tasca dels investigadors i les investigadores que s'hi acostin. És un instrument que l'Arxiu Històric de la CONC ha volgut posar al servei dels investigadors per divulgar el projecte de recuperació de la memòria històrica del moviment sindical català, estimular investigacions i debats i facilitar la consulta d'un fons oral ampli i complex. Aquestes breus sinopsis de les biografies de les entrevistades dibuixen a grans traços els itineraris recorreguts per aquestes dones en l'àmbit laboral, sindical, familiar i personal. El que hem anomenat "biografia d'una militància" és l'eix al voltant del qual convergeixen i en funció del qual es recuperen altres aspectes de les seves experiències. El plantejament d'aquestes entrevistes com a biografies pretenia fer més intel·ligible la militància sindical, però també les relacions entre privat i públic, treball, família i militància sindical.

A diferència del volum anterior, totes les entrevistades, amb una única excepció, van néixer ja després de la guerra. Per raons econòmiques o polítiques, buscant una ampliació de les possibilitats educatives o més llibertat, van arribar a Barcelona soles o amb les seves famílies en diferents moments de la seva vida. En general són nascudes en ambients modestos, sacsejats per la precarietat o per la repressió política. La seva entrada al mercat de treball, amb una sola excepció, és relativament precoç: entre els 9 i els 14 anys. La majoria de les vegades és degut a una situació de necessitat econòmica, però es dona també el cas de la renúncia a una escolaritat més prolongada o de l'interès per guanyar autonomia respecte a les seves famílies. El seu primer contacte amb la política és també precoç, a vegades anterior a la seva primera feina, perquè es produeix en la família d'origen. En quatre casos aquesta militància es remunta a la generació dels avis, en sis casos als pares; en alguns, a més, té costos repressius importants que marquen la vida de la família. Per a la majoria d'elles, però, la tradició política familiar constitueix una referència identitària.

Algunes, una minoria, van tenir la seva primera activitat política de la mà dels seus pares, assistint a mitjans o a reunions polítiques. Per a la majoria, encara que la seva experiència de treball va ser molt primerenca, l'activitat política va tenir lloc a partir de la seva assistència a grups escoltes —laics o religiosos— i dels esplais parroquials en els quals la JOC desenvolupava les seves activitats. Aquesta primera experiència donà pas de manera molt immediata a una militància política que és la que determina, com a conseqüència, la participació i l'activitat sindical en la major part dels casos. Només dues de les deu entrevistades segueixen un itinerari diferent: inicien la seva militància sindical a partir de la seva experiència laboral.

El treball ha estat una constant en la genealogia femenina d'aquestes dones. La àvies, majoritàriament dones de pagès, treballaven l'hort, el corral i el camp i s'ocupaven a més de les tasques domèstiques pròpies d'una família pagesa. Algunes també havia portat un petit comerç, o havia treballat en el servei domèstic, o excepcionalment havia tingut un ofici industrial com el de teixidora. Les mares, excepte una, van treballar totes: en el servei domèstic, en la venda ambulants, com a pageses, com a comerciants, o com a modistes. L'experiència laboral de les entrevistades se situa en general en el medi industrial i urbà; com sembla natural —vist com és el mercat de treball barceloní— la majoria treballen en el sector tèxtil, però també en el pujant sector de la química i el metall i en el sector serveis com a administratives o treballadores socials.

Tanmateix, el treball, potser per la forta mobilitat derivada de la militància política, per a la majoria no sembla haver significat sinó un mitjà d'expressió del seu compromís polític. Fins a mitjan anys setanta els conflictes laborals apareixen profundament lligats a la lluita antifranquista; l'activitat sindical i la política es viuen com una sola militància. En tot cas, els problemes específics del treball femení romanien en un segon pla. A partir d'aquests anys comencen a aflorar en diverses direccions. S'iniciaren mobilitzacions contra la legislació franquista que encara, residualment, continuava penalitzant el treball de les dones, per exemple amb les excedències forçoses per matrimoni. Es plantejaren reivindicacions derivades d'una afirmació cada vegada més decidida del valor del treball reproductiu com els permisos de lactància, o la consecució de permisos especials de preparació per al part. Començaren a expressar-se conflictes entre homes i dones en el treball, fins aleshores larvats: l'assetjament sexual, o la desigual valoració del treball masculí i del femení. El qüestionament dels vells criteris de valoració dels llocs de treball i les reaccions dels companys barons evidencien que no es tractava només de reivindicacions davant l'empresa sinó d'un conflicte entre homes i dones, que de fet encara avui està pendent de resolució.

Els relats d'aquestes dones mostren el pes i la primacia que la lluita antifranquista va exercir sobre qualssevol altres conflictes, especialment sobre els conflictes entre homes i dones en l'espai laboral i

polític. Les condicions i les estructures de militància política i sindical clandestines feien encara més estrets els marges per a l'expressió d'aquests conflictes i més escassos els espais per a l'autonomia femenina. Més escassos, fins i tot, que els que van tenir les dones que van viure la seva militància en la república i la guerra, els relats de les quals, recollits en el volum anterior, ens parlaven de la creació, davant de la masculinització de les estructures i el funcionament sindical, d'espais autònoms on s'expressaven formes organitzatives i concepcions diferents del sindicalisme i la política.

A mitjan anys setanta, el canvi de la situació política i la dinamització del moviment feminista que es va fer visible per exemple en les Primeres Jornades Catalanes de la Dona, el 1976, contribuï a produir un corrent feminista relativament autònom en el sindicat —un Grup de Dones de CCOO— i va fer aflorar els conflictes entre homes i dones en l'espai polític. Són conflictes que no comportaven només una visió diferent de les prioritats de les agendes sindicals, sinó també concepcions diferents de l'organització laboral o política, perquè qüestionaven la tradicional dicotomia entre privat i públic, entre personal i polític. L'aparició d'aquestes mobilitzacions dins del sindicat va despertar recels i resistència entre els homes, i tampoc no van ser rebudes unànimement per les dones.

La doble militància, i a vegades triple —de partit, sindical i feminista— ha tingut costos importants en la vida personal i familiar, que el desenvolupament de la transició i l'actual situació política i organitzativa porten a lamentar de vegades. Fins i tot des de la continuïtat militant, no s'oculta el desencant i una visió crítica i distanciada del món sindical i polític que contrasta amb la major identificació amb què els homes entrevistats fins ara presenten la seva militància actual.

D'aquesta manera, les dones els perfils de les quals es recullen en aquest volum ens introdueixen en les complexes dinàmiques que han caracteritzat el moviment sindical i polític dels últims trenta anys, almenys, de la nostra història més recent. Les seves experiències mostren, contra tots els tòpics, el paper destacadíssim que una vegada més les dones van tenir en la lluita política dels anys seixanta i setanta; la seva aportació als canvis en les condicions laborals, a la constitució de les estructures sindicals i polítiques clandestines i a la seva transformació posterior.

Com assenyalava en la introducció del volum anterior, del qual aquest no és sinó una continuació, la realització d'aquestes entrevistes constitueix un element imprescindible en la renovació de la memòria del sindicalisme, que fins ara s'ha constituït exclusivament des de la perspectiva masculina, i un punt de partida per a la reflexió sobre l'organització i les cultures del treball, del sindicalisme i de la política.

Cristina Borderías Mondéjar
Professora del Dpt. de Història Contemporània de la UB.

Maria Bigordà i Montmany

Maria va néixer el 1916 a Ullastrell, a la comarca del Vallès Occidental, a la província de Barcelona, filla de pagesos arrendataris d'un terreny de vinyes en aquesta mateixa localitat. A casa seva, explica, no s'arribava mai a final de mes. Veia com els seus pares treballaven tot el dia al camp i en canvi no tenien prou diners. Ella tot just amb sis anys ja anava a la vinya a treballar amb ells o collia olives a jornal. Al ser la gran de cinc germans, de seguida se'n va haver de fer càrrec: els cuidava i, mentre els pares treballaven, ella feia les feines de casa. Recorda la seva infància com una època molt dura, amb escasses diversions i sense possibilitat d'anar a escola. Diu que no ha envejat mai res a ningú, excepte el fet d'haver pogut anar a escola. De totes maneres, va aprendre a llegir en català perquè a casa seva es llegia "La Terra", el diari de la Unió de Rabassaires, llavors un dels sindicats agrícoles majoritaris al camp català. Els seus pares, tots dos, sabien llegir i escriure. La lectura ha estat i segueix sent una de les seves passions, es declara "feliç amb un llibre" i recorda com, sent encara una nena, anava a la vinya "amb una burreta, i anava llegint". Considera que va ser "un infant explotat per les circumstàncies"; però també és conscient que els seus pares van treballar moltíssim, que es van esforçar pels seus fills i els van educar en el respecte als altres. La mare, catòlica practicant, els feia anar al catecisme a ella i els seus germans. El pare, militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, i agutzil durant la guerra, la portava ja de ben petita als mítings polítics que es feien a Terrassa.

De fet, la relació de Maria amb el seu pare era molt diferent de la que tenia amb la seva mare. El descriu com un home molt alegre, obert; en canvi la mare tenia un caràcter adust i seriós. El pare era qui, tornant de la vinya, "cansat, amb el bastó i el cistellet", s'asseia al costat del foc, se la posava a la falda i li cantava cançons. Maria, tot i que reconeix que la mare va treballar molt i molt perquè a cap dels fills no li faltés res, diu que no ha sentit mai un veritable amor de la seva mare, i destaca l'acusada predilecció que sentia pels seus tres fills barons. De fet, l'arribada del cinquè dels fills afectà profundament Maria, que encara no tenia 10 anys i ja servia a cal Correu d'Ullastrell. Durant molt de temps no va acabar d'entendre per què els pares li deien que "compraven" un altre fill, quan ella havia de treballar servint, anava a comprar el pa fiat i el seu germà Amadeu era tan prim que fins i tot se li podien comptar les costelles.

La seva infància no va ser gaire alegre i d'adolescència gairebé no en va viure. Als nou anys va començar a treballar al servei domèstic durant uns 3 o 4 anys. Per aquell temps anava cada dia d'Ullastrell a Terrassa a servir en una casa particular. Aleshores va tenir clar que volia aprendre un ofici. No volia quedar-se a Ullastrell i tenir una vida similar a la dels seus pares. La seva mare ho comentà a uns terratinents d'Ullastrell i la van dirigir a ca l'Arrufat. Les opcions eren limitades dintre del tèxtil terrassenc, i el seu "caràcter nerviós" la va fer decidir-se per iniciar l'aprenentatge com a teixidora en lloc de cosidora. A ca l'Arrufat, un taller amb 6 o 7 telers, una senyora que anomenaven la Musclaire — perquè venia musclos al mercat— li ensenyà de teixir. Primer li va ensenyar "a fer el nus de teixidor", després "a fer canons", després ja li ensenyà a guiar el teler. L'aprenentatge va durar tres mesos.

Al taller va prendre contacte amb anarquistes i de seguida se sentí influenciada per l'ideari anarquista, sobretot a través de la lectura de les novel·les "ideals" de Frederica Montseny i de Frederic Urales; encara en recorda el preu: 15 cèntims. L'atreia especialment, diu, la idea de llibertat, la imatge de la dona lliure que li transmetien aquestes novel·les.

Acomplert l'aprenentatge a ca l'Arrufat, durant l'any 1931 buscà feina porta per porta a les fàbriques tèxtils de Terrassa. Finalment en trobà a La Tela, una empresa de teixits que treballava gènere de popelín-cotó per a camises, on portaria dos telers petits. La feina era molt dura, es treballava a preu fet i amb la poca experiència que tenia no guanyava gaire. Es teixien peces de 50 metres per a camises i llençols que s'enviaven, segons creu, a Mataró, a empreses dedicades a la confecció. A La Tela, però, hi va treballar pocs mesos. Un conegut d'Ullastrell la va ajudar a trobar feina a Domingo Domingo, i va canviar d'empresa. Allà portava un teler i teixia franel·la blanca; cobrava 30 pessetes a la setmana. Aleshores algú li va dir que a casa d'un llauner, en Pere, demanaven una noia per fer feines per hores i s'hi adreçà. Començà a treballar-hi de seguida i compaginava aquesta activitat amb la feina a la fàbrica. A casa del llauner li oferien la casa i el menjar, així que decidí instal·lar-se a Terrassa i deixar la casa familiar. Amb tot, ella continuava enviant el seu sou gairebé íntegrament als pares.

El seu marit, Josep, el va conèixer un dia cap al principi del 1933. Maria acostumava a anar al cinema "Alegria" amb les noies que vivien al pis de dalt de la casa on ella s'allotjava. Un dia van conèixer un grup de nois entre els quals hi havia el que més endavant seria el seu marit, i se'n va "enamorar amb locura", fins al punt que al cap de sis mesos, l'any 1933, amb 16 anys i estant embarassada, es casava pel civil. Josep, deu anys més gran que ella, no era creient i no es va voler casar per l'església. Maria havia deixat Domingo Domingo a l'agost de 1933, ja que, segons diu, el seu marit no volia que treballés. Tot i que ella hauria preferit no deixar la feina, no va gosar oposar-s'hi. Sempre ha pensat que una dona que pot treballar ha de fer-ho: així és més lliure, més mestressa de si mateixa.

El seu marit, fill d'aragonesos que havien emigrat a Terrassa al final del segle XIX, era teixidor de mitges. Com ella diu, "la jet set dels treballadors de Terrassa, els que es guanyaven més be la vida, eren els mitjaires. L'any 1933, quan ens vam casar, cobrava i guanyava 500 pessetes a setmana". Acabats de casar, havien anat a viure en un dels anomenats pisos del Corcoll, al costat de la via del nord de Terrassa. Encara recorda el lloguer que pagaven: 40 pessetes al mes. Josep, però, aviat començà a fer la seva vida sense comptar amb ella i també aviat començà a maltractar-la físicament. Maria el va denunciar al jutjat de Terrassa sense cap resultat. Aleshores ella "viurà aquesta situació en soledat".

Recorda perfectament el 18 de juliol del 1936. S'assabentà de l'alçament per la ràdio. Encara que no la va sorprendre la notícia perquè diu que "el conflicte es presagiava des de les eleccions", mai no hauria imaginat que la guerra duraria tres anys tan llargs. Amb tot, ella era molt jove i de política no en sabia gaire, aleshores.

La seva situació personal empitjorava. Ja a començaments de la guerra civil, Maria tenia pensaments de deixar el seu marit i marxar a Andorra amb la seva filla Carme, però llavors es trobà novament embarassada. El seu marit volia que avortés però ella s'hi negà, i això féu intensificar la seva agressivitat. Maria decidí no aguantar més les pallisses després de tenir la seva segona filla. Una nit, durant el maig del 1938, va deixar la clau posada al pany perquè el seu marit no tornés a entrar a casa seva. Aleshores ella tenia 22 anys, i diu que va prendre aquesta decisió per por que els maltractaments afectessin les seves filles i perquè, en definitiva, no podia aguantar més. Pensa que va ser valenta i s'enorgulleix d'haver-ho estat.

Quan Josep va ser cridat a files, Maria començà a treballar a can Vallhonrat, substituint-lo, però Josep desertà de l'exèrcit republicà per passar als "emboscats, la quinta columna, que en deien", i ella fou despatxada a conseqüència de la seva deserció. No es resignà i buscà defensa en la CNT tot i s'havia afiliat a la UGT quan, en començar la guerra, s'havia imposat l'obligarietat d'estar sindicada. Finalment aconseguí que la readmetessin. Allà, segons les seves paraules, el que feia era el següent: "els mitjons quan surten de la màquina porten una cadeneta. Tallava aquella cadeneta i els girava".

El seu matrimoni li havia procurat un cert ascens social, però en l'aspecte econòmic Josep li passava únicament una quarta part del seu salari, amb el que a penes aconseguia fer front a les despeses familiars. El nivell de vida de Josep contrastava amb el de la seva família: el bar, la natació, la música, omplien el seu temps lliure. Tanmateix, serà amb la guerra que Maria, separada i amb dues filles, començarà a patir problemes de subsistència greus. A causa de la fam i la manca d'assistència mèdica veurà morir, contagiada de diftèria, la seva filla petita, quan era un nadó de 20 mesos. Marginada per gairebé tothom de la família i els cercles d'amistats a causa de la seva separació, hagué d'afrontar tota sola la mort de la seva filla. Només les seves cunyades li van donar suport.

Acabada la guerra, el dia 3 de juliol fou detinguda. Els dies 5 i 12 li prenién declaració i el dia 13 la jutjaven. La van condemnar a 12 anys i un dia de presó malgrat la manca de proves. El seu marit i un company de l'empresa l'havien denunciada, acusant-la de "roja". Això va ser suficient. Abans, però, Josep havia demanat la custòdia de la seva filla i Maria s'havia vist obligada a entregar-li la nena. Llavors estigué 12 anys separada d'ella.

Va ser traslladada a Barcelona al març de 1940. Gairebé no podia caminar arran d'un fortíssim atac de lumbàlgia, degut, creu, a les penoses condicions de la presó, especialment a la forta humitat que hi havia a les cel·les de Terrassa, on s'havia de dormir "a terra, sobre palla, fent corro".

Durant l'estada a la presó de Barcelona va conèixer unes noies, militants comunistes: Adelaida Albarca i M. Carmen Cuesta, entre altres. Maria diu que "va entrar blanca a la presó i en va sortir roja". Hi ha moments, que dóna "gràcies a Déu pel temps que vaig estar allà dintre, oi que és gros, haver de dir això?, perquè vaig aprendre tot el que avui sóc". Assenyala l'alt nivell cultural de moltes de les dones que va trobar a la presó: "m'assentava i no sé, em quedava així, com un infant, escoltant-les". Tot i això, es penedeix de no haver anat a les classes que es feien per a les preses; en comptes d'això es dedicava a fer la panyeta a les monges.

A la presó de les Corts s'hi està fins al juliol de 1941. Llavors, desterrada a Madrid, passà un temps a casa dels pares d'una noia que havia conegut a la presó de Barcelona, que la van acollir i la van ajudar malgrat la misèria en què vivien. Fou estant desterrada que s'assabentà, per la seva germana, que l'havia anada a veure, que Josep s'havia tornat a casar.

Complet el temps del desterrament, a l'estiu de 1942 tornà a casa dels seus pares a Ullastrell, i treballà uns mesos ajudant els homes a sulfatar les terres, carregant les màquines amb l'aigua i el sulfat. Per mitjà de la florista d'Ullastrell entrà a servir a casa de la família Segués de Terrassa, propietaris d'una

bòbila. Aleshores tenia 35 anys. Allà visqué en un ambient d'idees esquerranes. Respecte a la feina, diu que "era chacha para todo", però que s'hi trobava bé i gaudia d'un alt grau de llibertat per fer la seva: anava al teatre i al cinema, i els dies de cada dia podia anar a veure la seva filla. De manera que quan li preguntem per què no es decidí a buscar feina dins del tèxtil contesta que es va acomodar, i sobretot que la família li tenia respecte. Amb tot, la família Segués es negà repetidament a les reclamacions que ella els feia perquè l'asseguessin. Finalment, un dia, amb l'excusa d'anar a comprar pa, sortí i es posà a picar porta per porta a les empreses del tèxtil. Aquell mateix dia trobà feina a can Sala i Badrinas, una de les empreses tèxtils més importants de Terrassa.

Així doncs, l'any 1953 reprenia la seva trajectòria laboral com a teixidora: "Al primer moment d'engegar un teler tenia por, però al final, aquí a l'última empresa, la Llaniseda, teixia un gènere de categoria; vaig arribar a ser una bona teixidora". De teixir, diu Maria, se n'ha d'aprendre cada dia. Per ella, ser una bona teixidora consisteix a saber teixir quadres, dibuixos, per exemple els de les teles adamsacades. Assegura que va aprendre a teixir i fins i tot havia arribat a portar telers Jacquard en una època que se n'havia de saber molt.

En entrar a can Sala i Badrinas anà a viure a casa dels seus pares, però de seguida llogaria una habitació amb dret a cuina al carrer de Sant Valentí de Terrassa. La seva filla, que tenia uns 20 anys i vivia amb els avis a Ullastrell, se n'anà a viure amb ella. Les condicions d'aquest habitatge eren molt precàries, així que, amb l'ajuda d'una veïna, va anar a "una de les barraquetes" adossades al darrere d'una casa del carrer Ferran de Terrassa: "però bueno, teníem una mica d'entradeta, hi havia cuina, tot, una habitació que hi dormíem la meua filla i jo en un llitet cada una". En aquest temps la seva filla treballava a la Llaniseda, a la secció de llanes. "En allà va deixar de remallar, collia carreres amb una màquina", però com que no guanyava gaire es va comprar una màquina i es portava feina a casa, i guanyava més així que treballant a fàbrica. De la seva filla en diu que és ara quan realment l'està gaudint. De petita van estar separades, i més tard la noia, quan tenia 22 anys, es va enamorar d'un home separat i van decidir viure junts. La relació de Maria amb Josep, el company de Carmen, no va ser mai gaire cordial, i durant molt de temps ella i la seva filla es van haver de veure gairebé d'amagat.

A can Sala i Badrinas hi va estar bé durant un temps, tot i que l'ambient entre els companys no era gaire bo; diu que entre ells hi havia un clima d'enveja. Mentre hi va estar treballant, quan plegava de la fàbrica, anava a fer hores en un taller familiar propietat del mateix encarregat de can Sala i Badrinas. Els primers moments de treballar en aquesta empresa portava "telers de guerra, que dèiem, telers petits que feien seda"; primer en portava un i al cap d'un temps n'havia de portar dos. Allà va aprendre també a portar telers d'espasa. Amb tot, va arribar un moment "que havia poca feina i em van tornar a baixar als que jo havia entrat, a baix, a l'altra secció, que hi havia més de cent persones, i molt bé, no vaig dir res". Aquests eren telers de franel·la. Al cap de poc temps, a ella i les seves companyes els van dir que l'endemà havien de tornar a treballar als telers de seda. S'hi va negar, perquè pensava "que no era una qualsevol per fer-me anar com un ninot". Aquell mateix dia va dir que anava a la Mútua per poder sortir de la fàbrica i se'n va anar a la Llaniseda a demanar feina. Aleshores tenia ja 45 anys i al primer moment l'encarregat li va dir que era massa gran per fer de teixidora Però va tenir sort i l'amo, fill d'Ullastrell, la va veure i li va dir que podia començar a treballar-hi l'endemà mateix.

A la Llaniseda hi va treballar 15 anys. Allà ja hi va entrar com a teixidora de telers grossos, "d'home", portant dos telers Gregori i amb un sou més elevat que a can Sala i Badrinas. Després portaria quatre telers. Davant la llei de 22 de juliol de 1961 sobre "derechos políticos, profesionales y de trabajo de la mujer", que entre altres coses establia el principi de salari igual per a treball igual, Maria i les seves companyes teixidores reivindicaren que l'empresa complís l'aplicació de la llei: "hi van haver discussions (...), vam parar els telers i va venir l'amo i ens va dir que si no estàvem conformes la porta era molt gran, però ens ho van arreglar". No va ser difícil que la majoria de les treballadores es possessin d'acord en aquesta reivindicació, ja que moltes treballaven en llocs que a l'altre torn eren ocupats per homes que, segons Maria, podien cobrar per la mateixa feina que les dones fins a 40 pessetes més.

De fet, a la Llaniseda hi trobà un bon grup de gent jove implicada a CCOO i també a l'USO, i ella de seguida hi establí relació. Mentre va estar treballant a la Llaniseda actuà únicament com a simpatitzant de CCOO: "estava però no estava", "estava d'acord amb tot, amb els de Comissions, estava al seu costat". Diu haver-s'ho passat molt bé, dins d'un ambient de gran companyonia, parlant de política als passadissos, entre els telers i passant-se premsa obrera clandestina que llegia al lavabo. Tanmateix, diu, que a la Llaniseda hi havia molt treballador inculte, que no llegia i que era massa submís a la direcció. "Massa egoisme", creu que hi havia entre part del personal de la Llaniseda. Ella estava en contacte especialment amb la gent de CCOO, i aquests li tenien confiança: anava a reunions clandestines a casa de Josep Egea, havia guardat premsa clandestina i havia deixat casa seva perquè la gent de l'USO i de Comissions es reunís per tractar qüestions relatives a l'empresa, especialment durant l'any 1976, quan hi va haver les grans vagues del tèxtil. Abans, però, de la mort de Franco, no es va plantejar implicar-se més a fons en la lluita obrera més organitzada, segurament per por i també, diu, perquè ningú no va

intentar implicar-la-hi més seriosament. Els seus amics i companys, explica, segurament no la van voler comprometre per l'estimació que li tenien i perquè sabien tot el que havia patit quan va ser represaliada després de la guerra. Segons diu: "havia ajudat, però no m'havia implicat [...] estava al costat dels que lluitaven per un treball millor, més digne, i que l'obrer fos més valorat".

Tot i no assistir-hi, va viure al naixement de la primera Comissió Obrera de Barcelona a Sant Medir l'any 1964 de molt a prop, tant pels seus amics i coneguts com perquè el seu germà, sacerdot a la parròquia de Sant Medir, esperava que hi anés. D'ell en diu que està al costat dels que pateixen i que és per això que és el germà que més s'estima. Maria, però, no hi va anar. Ara li sap molt greu i encara es pregunta per què; no ho acaba d'entendre. Molt al corrent, també de la creació de la CONC, està a favor de la defensa dels drets de Catalunya tot i que es declara "catalanista però no separatista, més aviat internacionalista". Respecte a això assenyala els treballadors immigrants a Catalunya, especialment els andalusos, com els principals defensors dels drets dels treballadors, i això, diu, no hi ha qui ho pugui discutir.

Pel Procés de Burgos, el 1970, es van aturar els telers a la Llaniseda. També aleshores va ser una dona qui encapçalà l'aturada, i malgrat que la direcció els va instar a engegar els telers, aquell dia no hi hagué ningú que ho fes. En canvi en altres aturades, durant les negociacions dels convenis, hi havia gent que les trencava i es posava a treballar. Les aturades de telers s'organitzaven "de boca a orella" en reclamació de més temps per a l'esmorzar, per exemple, i sobretot durant les negociacions dels convenis. També es va reclamar una "prima de puntualitat", es van aturar els telers per reclamar-la i es va aconseguir. A ella li deixarien de pagar perquè un dissabte va deixar de treballar per menjar-se l'entrepà. Els dissabtes, com que es plegava a migdia, no hi havia un temps establert per esmorzar.

A la Llaniseda, els mecànics eren el grup de treballadors més actius políticament dins de l'empresa perquè podien anar d'un lloc a l'altre. En canvi, el grup de treballadors menys actiu eren les cosidores d'errades, que, segons li sembla, no paraven mai de treballar. I és que diu que al tèxtil sempre hi ha hagut classes, els treballadors de la preparació sempre han estat considerats inferiors; els telers, en canvi, eren una altra cosa, i les ordidores també. Creu que una de les causes d'aquestes distincions entre les feines de les teixidores i les cosidores era el fet que les primeres feien una feina mecanitzada, i en canvi la feina de les cosidores era totalment manual. També les condicions laborals les diferenciaven: les cosidores no patien els sorolls continu en què treballaven les teixidores, que havien de parlar entre elles amb signes. A més, les cosidores cobraven un salari més elevat i la feina requeria un període més llarg d'aprenentatge. De les cosidores, Maria en diu que és l'ofici més complicat del tèxtil.

L'any 1975, dies abans de morir Franco, uns amics de Maria van anar a Montserrat a veure els que estaven fent vaga de fam a favor de la llibertat dels presos polítics. Ella hi va anar el dia de la mort del dictador. Diu que no ha vist mai Montserrat com el va veure aquell dia. També durant el Nadal del 1975 va anar a la Model per donar suport als presos polítics i demanar la seva llibertat. Aquell dia va haver de córrer al davant dels "grisos".

Quan va complir els 60 es va voler jubilar: "ja no podia més amb la feina". Aquell mateix any 1976 havia estat de baixa uns mesos per problemes a l'esquena; en tornar de la baixa, li van demanar si volia fer de sobrera, perquè així no haurien de fer fora el noi que l'havia substituïda. Maria hi va estar d'acord, sempre que li paguessin el mateix sou i la mateixa prima de producció. El director li ho va prometre, però no li van pagar la prima; ella va anar al despatx a reclamar i va aconseguir cobrar-la. Tanmateix, un any i mig després de jubilar-se, l'empresa va tancar. En certa manera es penedeix de no haver esperat aquest temps, perquè sabia que l'empresa anava malament i que no trigaria gaire a fer fallida, i així, diu, hauria cobrat l'indemnització. Però d'altra banda assegura que va fer moltes coses que si hagués estat treballant no hauria pogut fer: anar a manifestacions, a reunions polítiques a les esglésies de Terrassa, en l'època que el tèxtil a Terrassa començava a patir les conseqüències de la crisi i el tancament d'empreses.

És precisament l'any 1976, arran de la seva jubilació, que s'afilia al PSUC primer i a Comissions després, mitjançant les reunions de pensionistes, animada per un amic. Diu que s'afilià al partit quan va veure que s'hi admetien els cristians, i que la va influir fortament la lectura dels llibres d'Alfons Carles Comín. També perquè aleshores, identificant-se amb la línia eurocomunista, va considerar que el PSUC "ja no segu[ia] la línia stalinista d'abans, ha[via] canviat molt". I és que, Maria, a més de comunista, es defineix com a creient i practicant catòlica i sempre diu que és dels "Cristians pel Socialisme", tot i que sempre s'ha sentit una mica "àcrata". Creu que molta gent, catòlics, com ella, es van afiliar al partit pensant que el comunisme era "més net", imaginant que era més lliure. Anar a Rússia l'any 1979 va ser per a ella acomplir un somni. El clima de secretisme i manca de llibertat que hi va copsar, però, la va decebre ja que, assenyala, havia cregut tot el que deien els dirigents comunistes espanyols sobre Rússia; una imatge idíl·lica gens d'acord amb la realitat que ella hi va viure en els seus dos viatges. La seva decepció el PSUC prové també d'actituds personals de militants que, segons ella, amb la legalització esperaven obtenir la recompensa "d'un silló".

Pensa que l'esquerra ha de mirar d'unir-se i que convé una renovació de líders. Somiava una política més sincera, i se sent frustrada i trista. Durant un temps va participar en la comissió de control de finances del comitè local del PSUC de Terrassa; una experiència que valora com a molt positiva, especialment per la bona relació existent entre els companys del comitè. Amb tot, les diferències internes dins del Partit la van desil·lusionar profundament, massa ambicions personals la van acabar desencantant. També certes actituds en contra de la seva condició de catòlica li van fer molt mal, tot i que seguiria cotitzant al PSUC després de la ruptura de 1981.

Durant una temporada, cap a l'any 1977, es va reunir amb dones feministes, entre les quals, diu, es parlava molt sobre el divorci, però aquestes reunions van durar poc. Maria ho atribueix a la manca de temps de totes aquestes dones i a les seves responsabilitats familiars.

Creu que la lluita ha valgut la pena, però pensa que s'han perdut valors com la solidaritat, per exemple al seu barri en el que participà en la lluita per millorar las condicions de vida del barri, a Terrassa. Ara, un cop la gent que lluitava s'ha fet gran, el jovent no ha pres el relleu, i d'altra banda, pensa, s'ha eliminat tant des del partit com des de l'associació de veïns a la gent més brillant i de més vàlua.

Expressa una gran admiració per la tasca d'Adolfo Suárez, Rodolfo Martín Villa, Santiago Carrillo, Miquel Roca, Solé Tura, Tierno Galván i tants altres durant el procés de la transició: "gràcies que vam tenir homes d'una ment tan clara". Per ella la transició espanyola és un model de transició que tant de bo s'hagués donat a altres països. La línia mantinguda per Comissions la qualifica "d'impressionant en un moment de forta crisi econòmica [...], però lluitaven contra l'impossible". A Terrassa no havia conegut una època d'atur tan forta com durant la Transició. Amb tot, pensa que els empresaris es van aprofitar de la crisi del 1973 com a excusa per fer una gran reestructuració, no només a la Llaniseda sinó a totes les empreses tèxtils de Terrassa. Ho creu així perquè en cap moment a l'empresa es va viure una baixada de feina i sí una reestructuració tecnològica que va afectar directament els treballadors. En canvi, actualment veu el Sindicat "una mica adormit". El panorama polític no el veu gaire millor, creu que no hi ha líders que arrossequin els joves.

Deixà de cotitzar al PSUC després de les eleccions legislatives del 1996, arran d'unes declaracions de Julio Anguita, que assegurava que la patronal catalana era la pitjor del món. Malgrat haver lluitat contra aquesta patronal, pensa que si a Catalunya hi ha hagut feina per tothom que ha vingut de fora ha estat per l'empenta dels empresaris, qualitat que els ha mancat en altres zones de l'Estat Espanyol. I que si bé la patronal representa el capitalisme explotador a tot arreu, almenys a Catalunya es podia treballar. Maria es va sentir realment molt ofesa; tant, que fins i tot va donar-se de baixa també de Comissions però de seguida va tornar a donar-s'hi d'alta.

Tot i que reconeix que la situació actual no és la que havia somiat, se sent contenta d'haver pogut veure un canvi, quelcom que molta de la gent que va lluitar amb ella no ha pogut veure. Pensa que el moviment obrer va obtenir victòries importants, que el règim franquista va haver d'anar cedint, però que la unitat dels treballadors com a valor social s'ha anat perdent. Per recuperar-lo, creu, és fonamental continuar lluitant per un veritable sindicat de classe que defensi els interessos dels treballadors.

Anna Bosch i Pareras

Anna va néixer el 1950 al Figaró, a la comarca del Vallès Oriental, a la província de Barcelona, d'on provenia la seva família materna. L'avi Artur, si bé nascut al Figaró, per la seva condició de cabaler, havia hagut de sortir de la casa familiar per anar a fer de pagès. Treballant durant gairebé tota la vida com a masover en diferents masies, finalment es va posar a fer de sereno, al poble, i quan acabà la guerra obrí una petita botiga. Molt interessat per tot el que passava al món, "escoltava la ràdio, tenia opinió pròpia, llegia llibres comunistes" i era molt conscient que pertanyia a una classe social oprimida.

L'àvia Dominga, la seva dona, en canvi, era molt religiosa i tenia les idees polítiques que "el ser religiós implicava en aquelles èpoques". De família relativament benestant però havent quedat òrfena de pare, de ben petita, va ser acollida per una tia barcelonina que de seguida li buscà feina servint. A Barcelona va viure la Setmana Tràgica, el 1909, una experiència molt negativa per a algú tan profundament catòlic com ella. De tornada al Figaró per anar a servir a ca l'Antic, va conèixer Artur i s'hi casà. Van tenir sis fills, tot i que dues nenes se'ls van morir de petites. L'únic noi, en Ramon, fou afusellat a Martinet de Cerdanya quan intentava passar la frontera amb França, en acabar la guerra civil. Sense tenir-ne notícies, la mare d'Anna, Mercè, i la seva germana havien anat a buscar-lo, fent camí a peu fins a França.

Mercè, que no va anar a escola, va aprendre a llegir i escriure de la mà del seu pare. Als catorze anys va entrar a aprendre a cosir al taller de costura de la Petronila, on tenien una amplíssima biblioteca, i allà s'aficionà a la lectura. El teatre era la seva altra passió, de la qual va gaudir, durant la guerra i la postguerra, organitzant representacions i actuant. Deien, a més, que era molt bona actriu.

Fou durant la primera meitat dels anys trenta que conegué el seu futur marit. Josep, nascut a Granollers el 1917, era el tercer de cinc germans, tot i que les seves dues germanes havien mort durant la infància.

Anna no va arribar a conèixer gaire els avis paternals, ja que van morir quan ella tenia 8 anys i els veia de tant en tant. Pel que li han explicat sap que l'àvia, de soltera, havia treballat com a teixidora a ca la vídua Tolrà. L'avi Ramon, de tarannà emprenedor, allà on anava inventava negocis. Operari al ram de l'aigua a Sabadell, socaire al Figaró, taxista a Granollers, operari al ram de l'aigua de nou a Sabadell i altra vegada socaire al Figaró, portava la família allà on pensava que tindria més oportunitats. Al Figaró, s'encarregà de posar l'electricitat. L'avi Ramon tenia, diu Anna, una visió "de la tècnica incorporada a la vida de cada dia".

Així, doncs, voltaven les primeries dels anys trenta, quan la família Bosch retornà definitivament al Figaró i el pare reprengué l'activitat dels socs. Josep l'ajudava en el negoci, quan en esclatar la guerra; cridat a les files republicanes, fou destinat a Còrdova, a una companyia de transmissions, fent d'electricista. Acabada la guerra, ja festejava formalment amb Mercè, però van haver d'esperar per casar-se ja que havia de complir el servei militar a San Fernando (Cadis). Casats de seguida que torna de Cadis, van a viure amb els pares de Mercè. Josep i l'avi Ramon lloguen un molí al mig del poble, mantenint el negoci dels socs, i "s'apunten a tot el que poden", fins i tot crien gallines al molí. Les dificultats, però, de guanyar-se la vida com a socaire, en temps de postguerra, porten el pare a dedicar-se a la tala i la venda de llenya. El negoci li anà bé, i al cap d'uns anys, havent-se quedat petit el molí, comprà un terreny i edificà una nau al marge del riu Congost. A la Serradora del Riu Congost s'hi dedicà fins que la hi expropiaren per portar a terme l'ampliació de la N-152.

Mercè, en casar-se, encara segueix fent de modista a casa durant un temps fins que plega per ajudar els pares a la botiga d'ultramarins. Des d'aleshores la botiga ha estat per a ella "un lloc de relacions socials", un al·licient per a algú que "s'ha sentit sempre molt frustrada de no haver tingut l'oportunitat d'aprendre". Per això, creu Anna, sempre ha animat els seus quatre fills a estudiar.

D'altra banda, valorava en positiu la seva condició de ser dona i creia en la igualtat entre l'home i la dona. Així, en relació amb l'organització familiar i malgrat l'estricta divisió sexual de les tasques domèstiques, la feina de la mare era valorada, igualment que la del pare, com a imprescindible. També era important la contribució de l'àvia, que era qui s'encarregava de la cuina, de la bugada i de l'atenció dels nens. Anna i les seves dues germanes arreglaven l'habitació que compartien. El seu germà per ser el més petit i per ser noi, doncs, "no feia res" o, en tot cas, el pare se l'endua a la serradora.

A casa seva "estava tot molt normativitzat" per l'àvia i la mare, que eren "les que manaven a casa en aquest sentit de l'organització del dia a dia". Tasca gens fàcil, de vegades, tenint en compte que eren vuit persones convivint en una casa d'uns 60 m², un espai en el qual "era impossible tenir secrets", com el diari que acostumava a escriure. El menjador, des del qual s'accedia a la botiga, era el punt de trobada, "sempre estava ple de gent, uns parlaven, altres cosien, altres feien deures", i s'hi configurava un ambient familiar que, recorda, li transmetia molta seguretat.

L'economia familiar estava, d'altra banda, orientada a l'autoabastiment. La mare i l'àvia cosien i recosien la roba per aprofitar-la al màxim i el menjar sortia de la botiga de la mare, a preu de cost, per tant. El pare confeccionava moltes vegades les sabates i l'avi s'encarregava de l'hort i de les gallines. Es procurava no haver de comprar productes a fora i de fet, al poble, moltes famílies funcionaven per intercanvi de productes. Orgullosa dels seus pares, Anna parla de com la influenciaren respecte al fet de sentir-se part d'una comunitat i pensa que la seva consciència social té molt a veure amb aquest sentiment après d'ells. El pare impulsà el futbol local i el teatre, un important element de mobilització social al Figaró i instrument que afavorí que molts veïns del poble, i ella mateixa, aprenguessin a llegir en català.

Tanmateix, la vida al poble, aquests primers anys de la seva infantesa, estava completament pautaada pels rituals religiosos. A casa, la forta religiositat de l'àvia i de la mare dominaven el sentir més liberal i progressista del pare, que s'avenia a complir amb les obligacions d'església. Anna, submergida en aquest clima, aviat començà a plantejar-se els seus propis dubtes respecte a la religió a través de lectures que li aportaren una visió més enllà de les pràctiques religioses i fora de l'estructura eclesiàstica. D'aquesta manera, quan tenia uns 15 anys, començà a concebre la religió com "un conjunt de valors i una manera de viure, però no m'interessaven les altres coses". Deixar d'anar a missa va ser l'expressió personal d'aquest trencament amb l'església com a símbol de poder, però també va constituir un greu conflicte amb la seva mare.

Aleshores ja feia un any que treballava com a auxiliar de laboratori a la SATI, empresa tèxtil situada a la Garriga. Fins llavors, havia cursat el batxillerat fins a 4t, estudiant per lliure amb l'ajut de la mestra del Figaró i anant cada any a examinar-se a l'Institut Verdguer de Barcelona.

La seva feina a l'empresa consistia a comprovar la resistència dels fils, però el que més li agradava era controlar la producció diària dels telers. El fet de passar entre els telers i poder parlar amb la gent era el que més l'interessava, ja que tenia la sensació que "als telers és on es couen les faves de veritat". Curiosament, la feina de teixidora l'atreia molt més que la seva feina de laboratori, però no es "podia plantejar" un canvi d'orientació laboral. Aleshores, encara tenia molt clar que no volia ser una treballadora de fàbrica.

Malgrat les males condicions de treball, les "deu o dotze hores diàries inclosos els dissabtes", la compensava l'autonomia que sentia de tenir un sou a final de mes, així com les relacions d'amistats que a partir dels companys i companyes de la feina establí amb joves de la Garriga. La sobtà, però, "la duresa de les relacions humanes, el fet que les necessitats de les persones no comptaven per res, que en allà hi havien uns interessos que estaven per damunt de tot". El descobriment d'aquest món laboral com a contrapunt a la sensació d'harmonia de l'àmbit familiar i de veïnatge del Figaró, marcà, sens dubte un punt d'inflexió en la seva vida.

Amb el grup d'amics de la Garriga constitueixen un agrupament d'escoltes laic des del qual organitzen excursions, setmanes culturals i altres activitats socials. Anna té aleshores el primer contacte amb la política i els primers problemes amb la Guàrdia Civil. És, però, un període de tensions familiars ja que la seva mare no accepta les seves noves activitats. Al pare, en canvi, no li costà gaire d'entendre les noves maneres de pensar i de fer de la seva filla.

Quan tenia 17 anys i tot just feia uns mesos que treballava a les oficines de la SATI com a administrativa, començà a pensar en la possibilitat d'anar a viure a Barcelona. D'una banda tenia la intenció de reprendre els estudis. De l'altra, intentava assolir un grau més alt d'llibertat i "viure de la manera que a mi em semblava que havia de viure". Havien estat tres anys de discussions amb la mare i la situació li resultava insostenible. Sense saber gaire el que passava a París, ella diu que "estava visquent el meu maig del 68". Així que al setembre del 1968, en començar el 5è de Batxillerat a l'IB Maragall a Barcelona, ja estava treballant a Sucres de Francisco Quintana, distribuïdors dels vins Peralada i, havent arribat a un pacte amb els pares, havia anat a viure a casa dels seus oncles.

Adaptar-se a la ciutat no li resultà gens fàcil als primers moments, però disposada com estava a descobrir tot el que li aportés nous coneixements, Anna començà a freqüentar conferències, exposicions, sessions de cine, concerts i tertúlies sobre literatura, participà en manifestacions i eixamplà ràpidament el seu nucli d'amistats. Durant aquest primer any a Barcelona, replantejant-se novament el concepte de religió arribà un dia "que vaig deixar de creure en Déu". Fou llavors també quan va llegir Del socialisme utòpic al socialisme científic, i entusiasmada, es refermà en les seves intuïcions ideològiques sobre les diferències socials.

Acabat el curs, cau malalta d'hepatitis i passa l'estiu al Figaró amb els pares, recuperant-se. Anna, reflexionant al voltant de tot el que ha viscut a Barcelona, es defineix, en acabar l'estiu, com a agnòstica, socialista i "amoral", i es dona a si mateixa, respecte a això últim, llibertat per gaudir del sexe i oblidar el

concepte de pecat amb què havia estat educada.

En començar el nou curs, decideix no tornar a casa dels seus oncles sinó compartir pis amb una amiga, mestra i militant del PSAN. El seu ritme de vida es torna "intens, molt divertit". Treballa de matí i tarda a l'oficina, plega les sis de la tarda, va a l'Institut fins a les deu de la nit, i després "a voltar-la", a sortir de tasques a la nit "dia sí, dia no, era aprofitar molt el temps, me'n recordo que algunes vegades arribava a casa a les sis del matí, em dutxava i anava a treballar". Amb la sensació d'anar sempre contra corrent, deixa de costat les relacions afectives amb la família, que havien estat tan sòlides anys enrere, perquè es sent pressionada i incompresa.

El 1970 entrà a militar al PSAN (Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans). Per la definició de partit marxista i nacionalista s'ajustava a la seva pròpia ideologia i la seva amiga la va animar a superar la incertesa que li provocava la clandestinitat de la lluita política. En aquell moment ja havia acabat el 6è de batxillerat i havia entrat als Estudis Nous de Teatre, on trobà un nucli de gent compromesa amb la lluita antifranquista. També estava vinculada aleshores al grup de teatre Vermell x 4 de Centelles: "jo em volia dedicar a la revolució i el teatre era molt revolucionari, [...] això era el que a mi m'atreia. Una professió? Una professió per què? Treballar per guanyar-te la vida i el demés ja ho faràs". De fet, havia deixat la feina a Sucesores de Francisco Quintana per dedicar-se a treballar de manera discontinua, donant prioritat a la seva activitat política: "fèiem manifestacions, repartíem octavetes, fèiem crides contra la dictadura, [...] a casa teníem una ciclostil [...]".

Així, plenament dedicada a "la revolució" començà a plantejar-se que el canvi social i polític només podia sorgir de la força de la majoria, i la majoria eren els treballadors i els treballadors eren a les fàbriques. Es traslladà a viure a Granollers, i s'hi estigué durant un any treballant a les oficines de la sucursal comercial de la Hispano Olivetti. Participà aleshores, per primera vegada, en assemblees obreres a Barcelona, com a treballadora d'una gran empresa: "veure centenars de treballadors que hi participaven [...], crec que això em va impactar profundament". D'altra banda, eren moments de grans lluites en empreses com la Seat, la Pegaso, "lluites com molt heroiques, que les anaves seguint dia a dia i et donaves compte que allò tenia molta força". Es va convèncer que "la revolució l'havien de fer els obrers [...], jo era una administrativa i tenia estudis, i això no era ben bé ser obrer".

Entremig de les reunions clandestines, les manifestacions llamepec, la confecció i distribució de propaganda clandestina havia conegut Josep, un estudiant de geologia i militant del PSAN. Pocs mesos després es casaven per l'església. Per ella, fou una manera de reconciliar-se amb la seva família, i d'altra banda pensava que, integrant-se a la societat, assumint formes de vida més convencionals, tindria més armes per lluitar per la revolució social "des de dins".

Casats al desembre de 1972, s'instal·len a Mollet del Vallès, i poc després tots dos, amb altres companys del PSAN, passen a militar al PSUC. Assistint a les reunions clandestines de les CCOO al Vallès, s'havia convençut que "la revolució si realment la volíem fer seriosament, només la podia fer un partit que estigués realment arrelat a la gent" i el PSUC, a més, assumia la lluita per les llibertats nacionals de Catalunya. Pren, aleshores, el que denomina una decisió "obrerista" buscant feina fora de l'àmbit administratiu i entra a treballar a la Derby com a operària. Acomiadada al cap dels tres mesos de prova per haver-se "compromès públicament amb el jurat d'empresa", entra com a teixidora a l'Espanya Industrial, "per veure si organitzava els treballadors d'aquesta empresa".

Malgrat els seus esforços, els nou mesos que treballà a l'Espanya Industrial foren "molt interessants per mi en quant a vivències personals però un fracàs estrepitos com a organitzadora del moviment obrer". D'altra banda, l'horari laboral es féu incompatible "amb el tipus de vida que jo duia, que a les tardes, i a les nits sobre tot, que tot eren reunions i tal, vaja, era allò de dir que jo si continuo així em moro, i llavors ho vaig deixar estar". Decideix aleshores reconduir novament la seva trajectòria laboral com a administrativa a les oficines de l'empresa Fulla SA de Granollers. A Fulla SA, "va ser còmode, des del meu lloc em vaig poder relacionar normalment amb la gent, i aleshores allà tampoc hi havia organització, però hi havia unes quantes persones que eren crítiques".

Així doncs, Anna, entre 1973 i 1979, encapçalà la tasca d'organització del PSUC al Vallès Oriental. Amb un grup de joves "amb unes ganes immenses" entre els quals hi havia Josep, van anar consolidant l'estructura del Partit i ella aviat fou nomenada responsable política del Comitè Local de Mollet, responsable del Comitè Comarcal del Vallès Oriental, i el 1977 membre del Comitè Central del PSUC. A nivell sindical, en aquests anys i respecte al debat intern obert a CCOO entre 1975 i 1976 al voltant de la constitució de les Comissions com a central sindical, va acceptar la línia majoritària. Més a favor d'una opció "més oberta i més plural, menys estructurada", aleshores va primar la disciplina de partit. L'any 1977, però, aparcà la seva militància a Comissions Obreres. Va creure que, consolidat el moviment obrer a les fàbriques, calia "obrir altres fronts en els quals [...] era molt més eficaç". Així, aleshores, participà activament en el procés de creació de la primera Associació de Veïns de Mollet.

Amb tot, no arribaria a desvincular-se completament del moviment sindical. L'any 1976, havent-se presentat a oposicions a la Caixa d'Estalvis de Sabadell, s'incorporà a la feina. Tot i que la seva militància política l'absorbia completament, sempre que podia s'afegia a les reunions sindicals. I això malgrat que "treballava a una oficina, primer a Martorelles i després a Sant Fost, que érem el jefe i jo, és a dir, que no gaire treball sindical".

Amb la legalització, i a la vista dels resultats obtinguts pel PCE a les primeres eleccions generals democràtiques al juny de 1977, diu, es va fer inevitable la decepció i l'inici de les divisions al Partit, fins i tot al Vallès Oriental, "que sempre havia estat una pinya". Ja aleshores havia començat "a tenir alguns dubtes" respecte la línia adoptada pel Partit Comunista en les negociacions amb el govern. També en aquests moments, i a despit dels seus criteris propis, va defensar a capa i espasa la posició del partit, reconeixent l'autoritat dels que "en sabien més que jo, eren més savis, més lluitadors, eren més revolucionaris...".

Malgrat les primeres dissensions, el 1979, el PSUC era una força política important al Vallès. El Comitè Local del PSUC li va proposar encapçalar la llista de Mollet per les primeres eleccions municipals democràtiques. Tot i la seva primera resistència, la candidatura semblava coherent en la mesura que "era una persona molt coneguda públicament, que era una persona doncs que sabia parlar en públic, que havia participat en tots els mítings, xerrades". Així doncs, acceptà. Ja el Comitè Central li havia proposat que es presentés com a número quatre a la llista del partit per al Congrés de diputats, en les segones eleccions generals, i ho havia rebutjat. Havia tingut molt clar que no volia fer "una política que ella no pogués controlar" perquè pensava que a Madrid hi aniria "a fer el que em diguin que faci". Més encara quan li havien dit d'anar-hi pel fet de ser dona i ella no se sentia representativa del moviment de dones perquè mai no hi havia estat involucrada. El feminisme, diu, sempre l'havia viscut, d'una banda, com una qüestió individual i no col·lectiva, i de l'altra, el vivia a la pràctica, però no pensant en la teoria. Tots aquests raonaments i el fet de no voler allunyar-se de la seva filla, nascuda el 1974, encara massa petita, li havien fet desestimar la proposta. La candidatura a l'alcaldia de Mollet, però, representava l'oportunitat de posar en pràctica "una política del dia a dia". Coneixia el municipi, coneixia la gent i sabia el que volia: "millorar el poble i introduir elements de socialització, que per això érem del PSUC".

Guanyades les eleccions sense majoria absoluta, Anna signà un pacte de govern amb el Partit Socialista i CDC. Juntament amb l'equip de regidors, tots molts joves, s'obrí per ella, que aleshores tenia 28 anys, una etapa "d'aprenentatge molt complicat". Ben aviat es veié immersa en una dinàmica de lluites internes dins l'Ajuntament entre els grups en l'oposició, que contínuament posaven en perill el projecte de govern. L'actitud deslleial d'alguns dels seus propis companys de Partit, fou quelcom més dolorós, en tant que era incompreensible per ella.

Remuntant, però, les crisis de govern provocades pel joc brut d'uns i altres, acabà la legislatura, i decidí no presentar-se a la reelecció tot i la proposta del Comitè Central d'encapçalar la llista. Els sondejos, d'altra banda, li asseguraven la majoria absoluta, i pensà que aquesta era la millor recompensa al que havia estat la seva tasca a l'alcaldia. L'any 1982, convençuda "que el PSUC no era el que jo m'havia imaginat que era, i que havia dedicat la meua vida i m'havia compromès amb totes les conseqüències amb un projecte que realment no era el que jo em pensava", va dimitir de tots els càrrecs que ocupava dins del Partit.

Anna començà aleshores, un període "d'anar-me situant a la vida normal" amb "una sensació de fracàs horrible" intentant refer la seva vida. Des del punt de vista personal i familiar, els anys a l'Ajuntament havien estat durs. Totalment dedicada a la tasca política, diu, no tenia temps per a la seva relació de parella. En acabar la legislatura i intentar posar ordre a la seva vida, la relació es trencà definitivament. Aquest fet encara augmentà més la sensació d'haver fracassat en allò a què havia dedicat la seva vida, "la política i el meu home". D'altra banda, durant l'etapa a l'alcaldia "tot passava pel damunt de la meua vida privada excepte la meua filla" i constantment tenia la sensació de no dedicar-li prou temps. Dolores, la persona que s'encarregava de la nena i de les feines domèstiques, va ser un suport imprescindible per a ella.

A la seva filla la descriu com "una persona amb uns valors humans molt sòlids, que es qüestiona totes les coses, que pensa molt, que intenta conèixer-se a ella mateixa, que és molt respectuosa amb la gent però a la vegada també exigeix que se la respecti. Una noia intel·ligent i amb prou energia per tirar endavant". En la relació amb ella, Anna hi destaca la contradicció entre el desig de permetre-li viure la seva vida amb tota la llibertat possible i la inevitable preocupació com a mare. Amb tot, a mesura que ha passat el temps, creu que ha "anat trobant la manera de relacionar-me amb la meua filla, acceptant-la com una dona adulta, i penso que és una molt bona relació".

Professionalment, l'any 1982 es reincorpora a la seva feina com a caixera de la Caixa de Sabadell en una oficina de Santa Perpètua. També aleshores inicia la llicenciatura de Geografia i Història. Reprement la seva activitat sindical en el marc de l'empresa, l'any 1984 és escollida delegada de CCOO. Des del comitè treballa especialment per millorar les condicions contractuals dels nous treballadors, davant d'una política sindical dels seus companys massa "conservacionista", de preservació dels privilegis dels antics treballadors, amb la qual ella no estava d'acord.

Mentre és presidenta del Comitè d'empresa, l'any 1988, contrau una greu malaltia que l'allunya tant de la feina com de la seva activitat sindical, en un moment en què "estava superimplicada". A partir d'aleshores continua cotitzant i segueix "el sindicat des de fora, cada vegada amb més tristesa". I és que Anna és molt crítica respecte al present de les CCOO. Pensa que la política iniciada als anys 80 de donar la prioritat a l'estructura en seccions sindicals en lloc de donar-la als comitès d'empresa ha consolidat el sindicat com a institució, però no ha fomentat la participació dels treballadors. Així, considera el sindicat com un aparell de serveis, "esclerotitzat", que l'únic a què aspira és a "la [seva] reproducció", i "que ha limitat les possibilitats de transformació real de la societat". No és d'estranyar, doncs, atès el seu desencís, que en els últims anys hagi abandonat el treball sindical per a dedicar-se a d'altres moviments socials.

Així, l'any 1986, participant en la campanya en contra de l'entrada d'Espanya a l'OTAN, va descobrir el moviment pacifista, i col·labora des de llavors amb la revista En Pie de Paz. També, a la recerca d'un marxisme més crític, es va vincular a la revista Mientras Tanto, dirigida per Manuel Sacristán. Va participar també en l'Assemblea Alternativa, "un intent d'aglutinar gent d'esquerres de tota mena", sorgida de la voluntat dels subscriptors de Mientras Tanto i En Pie de Paz.

Des de l'Assemblea s'integra al moviment ecologista i participa en la fundació d'Acció Ecologista. Impressionada, hi va trobar "persones que tenien ganes de canviar la societat, i que totes elles o eren persones que havien passat pels partits d'esquerra i havien sortit rebotats o eren gent que ja no hi havia entrat mai, [...] gent molt coherent ideològicament". Diu haver començat aleshores, "una altra etapa de la meua vida" en sentir que encara "era possible canviar les coses", treballant de manera col·lectiva. Així, està convençuda que "el moviment ecologista és dels moviments que està aconseguint més èxits quant a la consciència i a la percepció que la gent té dels seus problemes i de la societat" i a més "no li interessa el poder".

De fet, tots "els nous moviments socials" són els que contenen, segons el seu punt de vista, "els elements de transformació" que al moviment sindical actual li manquen. Al feminisme, en el qual no havia militat fins aquests moments perquè "el que jo coneixia era d'un victimisme que em tirava enrere", s'hi ha anat implicant durant els últims anys, més d'acord amb les idees del feminisme de la diferència. Assistint a les reunions de dones d'En Pie de Paz descobrí la necessitat de tenir espais de dones per a reflexionar sobre elles mateixes i el món. D'altra banda, a través de les reunions amb dones del moviment ecologista entrà en contacte amb l'anomenat ecofeminisme, "que intenta repensar la naturalesa des de la visió de les dones". En aquestes reunions acabarien organitzant Las Petras, un grup amb el que "va ser descobrir, tornar a pensar el món des de nosaltres mateixes i sense creure'ns res del que ens deien". Últimament participa en dos grups de debat feminista: el Grup Giulia Adinolfi i el Grup Dones i Treballs de Ca la Dona. Considera fonamental el treball de reflexió teòrica feminista, ja que pensa que li aporta una gran riquesa intel·lectual i creu que es un bon instrument de transformació cap a una societat més justa.

Actualment, i des que es va instal·lar al Figaró, Anna ha anat deixant de militar tant activament en el moviment ecologista tot i que forma part de la plataforma local ciutadana "Salvem la Riereta" i ha convertit l'ecologisme en un projecte de vida. Ha comprat una masia en comú amb uns amics; quan estigui reconstruïda, hi aniran a viure en comunitat, intentant realitzar una experiència de vida autosuficient "d'una manera ecològica, no contaminant, sana i ecològica", vivint en comunió amb la natura.

Teresa Buigas i Poveda

Teresa va néixer l'any 1944 a Teulada, província d'Alacant, d'on prové la seva família paterna. L'avi Quico, que podríem considerar un terratinent, es dedicava també al contraban. Segons li deia el seu pare, a l'avi "li feia poc fàstic d'on sortís la pela", era anticlerical i un gran admirador de la Revolució Francesa. L'àvia Mª Teresa, filla també d'una família alacantina benestant, tenia aquella cultura que adquirien les noies aleshores: sabia brodar, tocava el piano..., i "era de missa". Quan va morir l'àvia, el pare de Teresa, que es deia Nadal, era encara un infant. L'avi Quico volia que estudiés, i encara que no va poder fer-ho, la seva gran afecció per la lectura li va permetre assolir un alt nivell cultural. Militant, des de molt jove, de la CNT i posteriorment de la FAI, el pare es definia com a "ciudadà del món". De fet, abans de la guerra havia viatjat molt. Va recórrer França, i a Algèria havia col·laborat amb Durruti i Ascaso. "Assaltaven bancs per donar suport a les vagues de Barcelona i d'Astúries" quan, en ser detingut, fou condemnat a treballs forçats a l'Illa del Diable, on va passar tres anys. Alliberats els presos polítics pel govern francès del primer ministre Leon Blum, Nadal passà a Espanya quan ja havia començat la Guerra civil i s'incorporà a l'exèrcit republicà.

Alfonsa, la mare de Teresa, nascuda a Úbeda (Jaén), era filla d'una família de jornalers. Tant l'avi Antonio com l'àvia Ana M. treballaven al camp. L'àvia, que era "una dona molt dinàmica, molt alegre, molt emprenedora", va morir quan tenia 97 anys. Havia tingut tretze fills, dels quals només dos la van sobreviure. Quan l'avi va morir una nit tornant de treballar, ella va haver de tirar endavant la casa, amb l'ajut dels fills. Alfonsa tenia aleshores uns 12 anys i era la petita dels germans. Els avis esperaven que els seus fills no fossin treballadors del camp, però no van tenir l'oportunitat d'oferir-los estudis.

L'avi era de tarannà anticlerical i afí a les idees polítiques d'esquerra. L'àvia tampoc no era d'església i sí que era molt crítica amb la situació d'explotació en la qual vivien els camperols en terres andaluses i amb el tracte de desigualtat que patien les dones. Teresa pensa "que era bastant avançada quant a idees socials per al seu temps", influenciada segurament per les idees anarquistes dels seus fills, alguns dels quals, entre ells Alfonsa, militaren a la CNT.

La mare de Teresa, cosidora d'ofici, durant la guerra, quan tenia uns 16 anys, era encarregada d'un taller de confecció de roba militar que sembla que havia muntat la CNT. Aleshores, el 28 de desembre del 1938, va conèixer Nadal, i es van casar de seguida. "El va seguir per tots els fronts", i va néixer la primera filla. En acabar la guerra, el pare tornà a Teulada per retrobar-se amb la seva dona i la seva filla. Llavors va estar detingut i va ser condemnat a dues penes de mort.

Durant l'any que Nadal passà a la presó d'Alacant, Alfonsa col·laborà amb grups antifranquistes ajudant excombatents republicans a passar la frontera. Commutades les penes màximes, el pare fou traslladat per realitzar treballs forçats al Castell de Figueres. La mare se n'anà a Barcelona, i allà deixà la seva filla en una escola de monges. Després "se'n va anar a a fer feines, a Figueres, que era l'única manera que ell es mantingués en vida". Cada dia anava a portar-li menjar. No en sortiria fins al final de 1943, nou mesos abans que Teresa naixés, a l'agost de 1944, quan ja havien retornat a Teulada.

Espoliats els béns i les propietats familiars per l'aplicació de la Llei de responsabilitats polítiques franquista, el pare fou desterrat del poble per un període de vint-i-cinc anys, a conseqüència d'una baralla. Així, doncs, el 1946 la família marxà a Úbeda (Jaén), i "amb uns pocs diners que van poder arregar van comprar una huerta". Una greu malaltia de la mare i el consell dels metges "d'un canvi d'aires" els portà primer a Sant Sebastià. Des d'allà pensaven embarcar cap a Cuba, on s'havien instal·lat els germans més grans del pare, però al cap de tres mesos decidiren marxar a Madrid, ja que hi vivia una germana de la mare. Allà va néixer el germà de Teresa, i a ella li va caure la primera dent menjant un tros del pa sec amb què pagaven a la seva mare "les hores de fer feina". El pare treballava aleshores de manobre en la construcció de pous.

L'any 1951, la família Buigas arribà a Barcelona, en un nou intent de millorar la salut de la mare. Malalta de càncer, però, moriria quan encara vivien rellogats al barri de Gràcia. Poc temps després, Nadal, que treballava aleshores de paleta, comprà un terreny al barri del Santo Cristo de Badalona i s'autoconstruí una casa, on anà a viure amb els tres fills. Teresa i la seva germana gran, M. Luz, que aleshores treballava, "portàvem la casa com podíem". Ella, sense tenir encara 12 anys, començà a treballar plantant cebes en un terreny de Badalona. Ho va estar fent fins que passà a treballar a l'empresa en la qual treballava la seva germana. Era un taller dedicat al reciclatge de llauna: "era anar amb una furgoneta per les benzineres recollint llaunes d'oli, velles, evidentment anaves tot el dia plena d'oli, amb molt mala olor, i després, allà, doncs es netejaven, es tallaven i es reconvertien". Dos anys més tard, l'any 1958, entrà a la l'hevisa, una empresa de filatura, amb una plantilla de gairebé dues-centes filadores en els diferents torns. Començà com a aprenenta, però "en realitat feies d'oficial al cap d'un mes. Tampoc era una feina tan difícil. O sigui, no hi havia tant a aprendre".

Per primera vegada, amb només 15 anys, participà en una vaga a la Ihepevisa que durà una setmana. El conflicte, que esclatà pel pagament incorrecte de la paga "del 18 de juliol", tenia, però, el rerefons d'uns horaris laborals exageradament llargs i unes condicions de treball pèssimes. Així, doncs, reunides les treballadores en assemblea, Teresa va ser escollida com a representant del col·lectiu d'aprenentes. Després d'una setmana d'aturada de la producció i de negociació directa entre la comissió obrera i els propietaris, s'aconseguí cobrar l'import correcte de la paga. Més important, però, fou que a partir d'aleshores la comissió, tot i que "no hi havia cap tipus d'organització", es va mantenir durant un període de dos o tres anys. Durant aquest temps, gràcies a la negociació i amb petites accions reivindicatives, van aconseguir que s'instal·lessin dutxes amb aigua calenta, vestidors i, ateses les altes temperatures en què havien de treballar, que les bates no tinguessin ni mànigues ni coll.

A casa, comptava amb el suport del pare, que, malgrat no reprendre una militància formal, sí que, l'any 1961, va entrar en contacte amb comunistes organitzats al voltant de l'Associació d'Ajuda als Fills dels Presos de Burgos. Detingut per col·laborar econòmicament amb aquesta associació, durant l'anomenada "caiguda del duro" a Badalona, va passar tres mesos empresonat a la Model. A partir de llavors, casa seva es va convertir en punt de reunions clandestines de membres del PSUC i Teresa començà a col·laborar amb el Partit.

L'assistència a una concentració de treballadors de la construcció, davant de l'edifici de Correus de Barcelona, marcà l'inici de la seva vinculació al que serien més tard les Comissions Obreres, participant en reunions clandestines als "Garrofers de Fondo de Santa Coloma". En aquestes reunions "parlàvem. Hi anava gent de fàbriques, d'empreses, es parlava de les dificultats, es parlava dels miners d'Astúries, es parlava de..., bé de totes aquestes coses, de què podíem fer i de la dificultat que hi havia per poder fer coses i petites accions que es van començar a dur a terme".

A la Ihepevisa, hi treballaria fins als 20 anys, quan en casar-se l'any 1964 se li aplica l'excedència forçosa per matrimoni. D'aleshores ençà, comença "a treballar amb el que podia, amb el que donaven de feina a una dona casada [...] el que podia", realitzant tot tipus de feines esporàdiques.

Als disset mesos de casada, però, queda embarassada. Quan en Gerard, el seu fill, és un nadó de sis mesos, pren la decisió de militar al PSUC i només ho posa en coneixement del seu pare. Hi ingressa al desembre de 1966 i forma la primera cèl·lula clandestina del Partit a Badalona, amb quatre membres més. El seu marit se n'assabentaria un temps després. De fet, Teresa "després havia de treballar el meu marit", que aleshores no militava, ni tenia vinculació política o sindical de cap mena.

Al principi de 1967, amb dificultats per trobar feina i havent passat per diferents empreses en poc temps, a la Goma de Badalona va presentar per primera vegada una denúncia a la Magistratura de treball. La Goma era una empresa mitjana dedicada a la "manipulació de gomes", amb una composició de la mà d'obra fonamentalment femenina i en la qual es treballava en condicions "absolutament infectes". Tot i que l'empresa era propietat d'un nebot de l'alcalde de Barcelona, Porcioles, i estava dirigida per una familiar del seu marit, Teresa no dubtà a denunciar l'acomiadament injust d'una treballadora. Acomiadada també, per aquest motiu, continuà la reivindicació malgrat la pressió familiar i malgrat l'oposició de les mateixes treballadores. La direcció les havia reunit i assegurat que si la denúncia tirava endavant les haurien d'acomiadar totes, ja que treballaven de manera il·legal. Els advocats laboralistes van guanyar el cas davant del jutge, i "en menys d'una setmana, totes les dones les havien hagut de fer fixes, les havien hagut de donar d'alta a la seguretat social i els havien hagut de pagar tots els endarreriments de les coses que no els havien pagat des d'infinat d'anys". Ella, però, es quedà al carrer. Només hi havia treballat uns vuit mesos.

En aquells moments, a Santa Coloma, on s'han traslladat a viure, el PSUC estava en procés d'organització i s'havia conformat el que es denominava "nucli sindical", vinculat amb les Comissions Obreres. Aquest nucli, dins el qual hi havia Teresa, actuava en suport dels presos polítics i les seves famílies. Els denominats festivals populars eren fonamentals com a mitjà per recollir diners. L'ajut d'alguns capellans i la col·laboració de persones com Ovidi Montllor fou imprescindible per a l'organització d'aquests actes. Si bé no es pal·liava el problema dels presos, fos com fos, fins i tot truncant porta per porta, "es buscava la manera que cada setmana hi hagués els diners que hi havia d'haver". Amb tot, en aquest període de final dels seixanta, la lluita antifranquista a Santa Coloma estava coordinada des del PSUC. Reconeix que no "érem massa gent, llavors no podíem dividir forces", de manera que no es pot establir una línia divisòria entre el que era la militància sindical a CCOO i la militància política al PSUC: "intentàvem fer de tot, reunions de partit, reunions de coses del nucli sindical, actes, pancartes..., tot el que podíem". D'aquells anys, recorda especialment la manifestació el 30 d'abril de 1968, la primera Convocatòria 1r de maig, diu, a Badalona durant la dictadura, i que malgrat que l'organització directa havia restat en mans del nucli sindical, estava dirigida per la gent del PSUC. Encapçalada per tretze dones i deu homes, la plaça de Correus de Badalona es convertí en una "batalla campal". Aquell dia va aprendre a defensar-se dels policies provocant-los lesions als testicles en

"torçà'ls-hi de manera que els fèiem perdre el coneixement".

La cèl·lula política clandestina en la qual militava es va anar ampliant. L'activitat era desenfrenada i les reunions contínues, "perquè hi havia molta formació política i hi havia molta necessitat de discutir les coses". Els anomenats Cuadernos de Educación Política eren llibrets d'obligada lectura i debat, que moltes vegades tenien lloc a casa seva, on durant una temporada havia tingut emmagatzemades dues multicopistes. Imprimir i repartir octavetes era una tasca imprescindible per donar a conèixer les accions de protesta que s'organitzaven.

El 1968, convocada pel Partit i en col·laboració amb altres associacions, es preparava una jornada de reivindicació de l'amnistia política a nivell català. Amb la seva coordinació, un grup de vint joves, un diumenge, van repartir uns cent mil fulls volants i enganxar uns quinze mil cartells i "obertament, de cara a la gent, a les cues dels cines, en mà i altres llençant-los". L'aspecte de Teresa, que semblava molt jove, la convertia en la persona ideal per aconseguir a les papereries els materials necessaris per a la impressió dels fulls volants, la venda dels quals estava molt controlada. La solidaritat de gent desconeguda la va salvar en diverses ocasions que s'havia posat en perill actuant massa obertament. Sense aquesta solidaritat anònima, diu, "sense això no haguéssim pogut fer res. [...] l'antifranquisme [...] va ser un tema de milers i milers i milers de persones que el van fer possible, cada una amb un grau diferent". Malgrat que el 1967 la Dictadura havia decretat la il·legalitat de les Comissions i intensificat la repressió, no va percebre en cap moment una regressió del moviment obrer organitzat. Més aviat al contrari, qualifica aquest període final de la dècada dels seixanta com de creixement, tant, que "érem incapaços fins de poder arribar a totes les empreses en vaga, a ser solidaris amb els represaliats".

El seu marit ja militava al PSUC aleshores "però malauradament hi havia un desig de control en la seva militància". L'any 1969 fou escollida responsable política del Partit a Santa Coloma després d'haver passat pel Comitè Comarcal. Amb 25 anys i una encara escassa formació política, el fet d'haver-se d'imposar "a homes que em doblaven i em triplicaven l'edat" no fou una tasca exempta de conflictes. A la família, i sent "molt difícil mantenir-te en el paper predestinat a la dona quan estàs jugant un paper de direcció política", el conflicte obert amb el seu company acabarà desembocant en la ruptura de la parella.

Amb tot, pensa que potser no era la persona més idònia per exercir una responsabilitat tan elevada en una situació de clandestinitat. No tenia prou coneixements polítics i era massa jove. Tanmateix, "tampoc teníem massa on elegir". Així, com a responsable política del PSUC a Santa Coloma, les seves funcions bàsiques consistien en la "captació de nous militants, i la feina, doncs, intentar organitzar la feina dintre de les associacions de masses, intentar introduir-nos al màxim dintre del teixit associatiu de tot tipus de la ciutat". Així, seguint la consigna del Partit, s'implica en un primer moment en el moviment associatiu de barri a Santa Coloma. Participa en la creació de l'Associació de Veïns de Santa Coloma Fondo des de la qual, en un intent d'introduir-se "en els grups de dones que tenien les parròquies fent corte y confección i aquestes coses", creen el grup Mujeres Democráticas. Qualificant-lo de grup fantasma, es declara poc favorable als grups exclusivament de dones, ja sigui dins del Partit o dins del Sindicat. Considera que tant en una organització com en l'altra "hi ha una doble moral" respecte a la dona. Un discurs que defensa la igualtat i una pràctica quotidiana en la qual "quan hi ha una reunió a què ha d'anar la parella, si hi ha criatures petites o altres coses a fer, ningú dubta que és l'home que hi ha d'anar, ningú entén que hi vagi la dona i l'home es quedi a casa". El canvi, doncs, segons li diu la seva experiència personal, ha de sorgir de la família. Un canvi de mentalitat que des de l'àmbit privat ha de facilitar "la incorporació de la dona al món del treball, al món polític, al món sindical" en condicions d'igualtat amb l'home. D'aquesta manera, mai no es va plantejar militar al feminisme, tot i que valora positivament la tasca portada a terme per aquest moviment durant els anys setanta. Sempre ha declinat els oferiments de tenir responsabilitat en les estructures exclusivament femenines que s'han organitzat tant dins del PSUC com de CCOO.

Començant la dècada dels setanta es deslliga del moviment associatiu i, com a responsable política del Partit, passa a realitzar tasques més d'organització i coordinació internes. Teresa descriu la seva vida aleshores com "un embut [...] quan li tires aigua, que fa com un remolí". Ha iniciat ja una nova relació amb un militant del PSUC que estava en llibertat sota fiança, pendent de judici. Davant una possible condemna de divuit anys, es plantegen passar la frontera i establir-se a França. És l'any 1971 quan arriben a Grenoble amb la prioritat "d'aprendre francès, trobar una feina, i portar-me el meu fill". Durant el primer any treballa fent feines de neteja. Després entra a treballar a l'empresa Thompson, a la "secció on es feien prototips de Jeeps i coses d'aquestes". En contacte amb el col·lectiu d'exiliats espanyols a Grenoble, aviat comença a militar al PCE "perquè era el que hi havia organitzat", i arran d'entrar a fàbrica, a nivell sindical, a la CTT. Malgrat la consigna del PC de no participar en associacions espanyoles a l'exili, ingressa a l'Associació Espanyola. La seva oposició a una política massa sectària dels seus companys, que es negaven a col·laborar amb altres grups polítics amb presència a Grenoble, va ser font de polèmica contínua. Finalment, arran d'un enfrontament públic amb Santiago Carrillo, Teresa és expulsada del Partit, acusada de trencar la disciplina. La seva bona gestió des de direcció de l'Associació l'any 1975, però, arriba a coneixement de la direcció a l'exili del PCE i és rehabilitada com a

militant del Partit, alhora que se li proposa formar part de la direcció. Tanmateix, mort el Dictador, la seva idea és tornar a Espanya immediatament i declina la proposta.

L'any 1975, Teresa havia organitzat a Grenoble una cèl·lula del PSUC amb vuit companys, quelcom que provoca un cert recel als militants del PCE. En contacte amb la delegació del Partit a París, defineix la creació de la cèl·lula com fruit de la "nostàlgia". Això sí, els diners que recollien anaven a parar al PSUC, ja que, de fet, Teresa s'hi sentia molt més vinculada que al PCE.

De l'experiència a Grenoble en destaca la gran acollida, el tracte sempre respectuós que va rebre dels francesos. Allà va viure, explica, expressions de solidaritat amb la situació que s'estava vivint a Espanya i amb ella mateixa, que són difícils d'oblidar: "La gloriosa mort de Carrero Blanco, la mort de Franco, alguns assassinats, i a més, allà vaig viure el setembre del 73 [...] hi va haver tot el tema de Xile". En tots i cadascun d'aquests esdeveniments les companyes de Thompson li donaren mostres més que suficients del seu suport. Quan hi va haver l'ajusticiament dels militants d'ETA del setembre de 1975, retransmès en directe per la ràdio francesa, les seves companyes, en entrar a treballar, la van rebre amb plors i van participar en la manifestació silenciosa que s'organitzà en protesta. La mort de Franco, el 20 de novembre de 1975, en canvi, fou motiu per aturar la producció i celebrar-ho amb xampany; fins i tots els caps de la fàbrica van participar en l'aturada. També el comiat fou emocionant, quan en acompanyar-la a l'autocar li cantaren una cançó "que diu: no és un adéu, és un fins sempre".

De tornada a Espanya, al febrer de 1976, Teresa i la seva família s'instal·len a Lliçà d'Amunt. Tant ella com el seu company es reincorporen al PSUC, militant a Granollers. Aquell mateix any es negà a participar en el primer acte públic del PSUC a Granollers quan li digueren que no es podia "aixecar el puny i [que] s'havia de posar la bandera rojigualda". Per a ella representà, des de la perspectiva d'avui, "el principi del final". Dels moments d'eufòria per la legalització dels partits es passa a les grans discussions, la controvèrsia interna davant el procés de negociació política amb el govern de Suárez. Es decep, ja que "hi havia gent cansada, hi havia gent que no es plantejava grans canvis sinó cadires com més grans millor, i per arribar a una bona cadira de manera personal el que s'estava fent ja estava bé, ja era el camí". I és que per a ella, la transició va ser un absolut fracàs. Amb l'expectativa que a la mort de Franco es depurarien responsabilitats i que la mobilització social que s'havia aconseguit no es podria frenar, ara pensa que "no es va saber o no es va voler aprofitar [...] que va fer por fins i tot als dirigents de les esquerres". Amb els pactes de la Moncloa, malgrat que reconeix que tenien aspectes positius, no hi podia cobregar, tampoc no hi podia anar en contra, si era el seu partit qui els signava. Que un membre destacat del seu partit signés l'acceptació de la Monarquia a la Constitució era un fet difícil d'acceptar. Personalment la postura que havia d'adoptar "li va crear molts problemes de consciència", però finalment prevalgué la disciplina de partit, o si més no, una certa ambigüïtat a l'hora de manifestar-se públicament, conseqüència del fet "que els militants ens posàvem una bena als ulls pensant que allò era pel bé de...". El seu desencant anà agafant força davant les dissensions internes a l'organització comarcal, i perquè considerava que "no podia ser que et fessin callar quan el que deies..., o que se'n riguessin, quan el que deies no era el que pensava la direcció de torn". Així, abandona el PSUC pocs mesos abans del V Congrés, el 1981, quan "amargament, vaig pensar que aquell ja no era el meu partit". Convidada a participar, s'afilià al PCC en acabar el I Congrés d'aquest partit, que tingué lloc el 1982. Allà, diu, s'havia trobat amb gent en la qual sempre havia confiat i estava molt d'acord amb el programa polític que s'havia elaborat. Al cap de molt poc temps es va fer el Congrés Comarcal i la van elegir responsable política de la comarca, càrrec des del qual aleshores porta a terme la feina d'organització del partit.

A nivell sindical, la seva trajectòria des de l'any 1976 fins ara s'ha desenvolupat dins de les CCOO. El contacte, en arribar al Vallès Oriental, fou gairebé immediat. Aquell any, durant la vaga general de les petites i mitjanes empreses del metall de la comarca es produí una gran mobilització social al capdavant de la qual hi havia CCOO "d'una manera ja bastant organitzada". Havia marxat a França deixant aquell "nucli sindical" clandestí a Santa Coloma, organitzat amb grans esforços i encara més dificultats. Aleshores, es va trobar unes Comissions Obreres que "havien treballat molt i molt bé aquells anys" i que, amb una enorme capacitat de convocatòria i mobilització, "no hi havia qui ho parés". En una de les nombroses manifestacions i assemblees que tingueren lloc, el seu company fou detingut, tot i que l'alliberaren al cap de pocs dies.

En tornar de l'exili treballà fent "coses molt diverses, [amb] contractes de molt poc temps, canviant molt". Havent passat pel servei domèstic i per petites empreses del sector metal·lúrgic, trobà feina a l'empresa Paver de Granollers, una empresa mitjana en la qual treballava en una premsa tallant peces de metall.

Començà aleshores una important labor d'organització sindical a la Paver. En molt poc temps conformà un nucli d'un dotze persones, i a les primeres eleccions sindicals en democràcia, el 1977, "Comissions va guanyar de calle". Va arribar un moment, però, que els enfrontaments amb la direcció o amb els encarregats eren gairebé diaris, fins que la situació es va convertir en un malson continu. Des d'intentar humiliar-la fins a donar-li les pitjors feines, finalment "van poder amb mi, diguéssim, i vaig plegar". Ni tan

sols intentà buscar feina en una altra empresa, no sap si n'hauria trobat. El cas és que decidí guanyar-se la vida amb la venda ambulants de fruita i verdura amb el seu company, que com que estava "en una llista negra" tenia moltes dificultats per trobar feina com a mecànic, el seu ofici. Encara treballaria de cuinera abans de presentar-se a oposicions per a l'Administració local. Aconseguida la plaça, ja fa vint anys que treballa a l'Ajuntament de les Franqueses, manté la seva militància a CCOO, com a delegada sindical, i "en el sector crític que li diuen, o minoritari [...] que l'últim congrés a la comarca el vam perdre per un sol vot. No som tan minoritaris".

A mitjans dels anys setanta estava a favor de la unitat sindical, ja que aleshores la considerava factible, valorant la situació sindical actual, pensa que ara es gairebé impossible. En qualsevol cas hauria de ser fruit d'un gran debat i de la renúncia de molts personalismes polítics. Creu que l'evolució política de l'esquerra ha estat un factor clau de la crisi de confiança que pateixen els treballadors i que estem en un moment en el qual no sap si "fins i tot amb tota la força que puguin tenir tots els sindicats junts una vaga general tiraria endavant".

Amb una gran duresa, en mirar enrere pensa que "la gran vergonya de la nostra generació, de la meua generació, és que Franco morís al llit, [...] jo crec que tot plegat va ser un fracàs. En aquell moment pensàvem que ens podíem menjar el món en quatre dies, i molts factors es van unir perquè allò que hauria pogut ser factible no fos d'aquesta manera i fos d'una altra, que n'estem patint les conseqüències, que per a la meua generació ja està bé que en patim les conseqüències perquè en som coresponsables, però les generacions més joves no us ho mereixen [...] Jo crec que els joves heu de demanar responsabilitats. Jo crec que els joves heu de demanar responsabilitats a la gent de la meua edat, perquè ens vam equivocar, ens vam equivocar molt i vam fer les coses tan malament com vam poder en un moment en què les hauríem pogut fer molt bé. I bé, tot continua igual, i cada vegada pitjor".

Adoración Díez Hernando

Adoración va néixer a la localitat de Tortuera, província de Guadalajara, l'any 1953. Era la petita de deu germans, i de la seva primera infància al poble amb prou feines en guarda records. No va conèixer els avis materns i els seus germans no en parlen gaire. L'àvia paterna, en canvi, ha estat una figura important dins de la memòria familiar. L'àvia era descendent de gent acomodada i quan encara era soltera va tenir un fill, el pare d'Adoración. Més tard, en contraure matrimoni, va tenir un altre fill, una nena, hereva legal dels seus béns. Adoración pensa que la posició de fill il·legítim del pare dins la família va marcar profundament la seva vida: "un home que s'ha criat en una casa bé, amb un gust una mica refinat, un dels pocs que va cultivar la música al poble, tenia un clarinet i tocava a la banda del poble, amb uns bons costums, però amb unes necessitats increïbles, perquè, és clar, tenir deu fills és un problema". L'àvia sempre havia ajudat econòmicament la família d'Adoración, però quan va morir, els deixà en una delicada posició econòmica. A més, els tripijocs de la germanastra del pare van deixar-lo fora de l'herència familiar. Aquest fet desencadenà un procés migratori en la família iniciat per Alfredo, el germà gran, que marxà amb Felisa, que seguia en edat. Alfredo, a qui Adoración descriu com una persona "molt sacrificada, incansable, que va robar protagonisme al meu pare", assumí des d'aleshores el paper de cap de família.

A Barcelona, en arribar als anys cinquanta, Alfredo començà a treballar de manobre al sector de la construcció i vivia en una pensió, mentre Felisa es col·locà a casa d'un notari de l'Eixample com a ajudant de cuina. A partir de llavors "fueron trayendo a todos los demás hermanos" que en anar arribant a Barcelona "es va[n] guanyar la vida com va[n] poder. Tots els meus germans es van espavilar, [...] la majoria tenen ofici, en la construcció, lampistes, fusters, tot això s'ho han treballat. A la mili sempre van aprofitar per fer cursos de coses d'aquestes que després els servien per poder treballar". El pare, per la seva banda, treballà un temps a Tramvies de Barcelona, fins que es prejubilà als 60 arran d'una malaltia, gràcies al fet que havia cotitzat al Seguro Obligatorio de Vejez y Invalidez (SOVI).

Voltaven les primeries dels anys seixanta quan Adoración arribà a Barcelona, en companyia de la seva mare i de dos dels seus germans. Era "l'última tongada" que conclouia el procés d'emigració familiar iniciat uns vuit anys enrere i durant els quals la família s'havia instal·lat a un pis al barri del Carmel. En poc temps, però, Alfredo va contraure matrimoni i ella se n'anà a viure amb ell i la seva cunyada una temporada. Felisa tampoc trigà gaire a casar-se. L'esdeveniment coincidí amb la venda d'uns petits terrenys al poble que havien arribat a mans del seu pare, sembla que per via d'una herència. Aquesta venda va permetre la compra d'un solar al Carmel. Tots els membres de la família hi treballaren durant els caps de setmana en la construcció d'un edifici de cinc plantes i deu pisos, amb la intenció d'ocupar-ne un i llogar la resta. Adoración participà ajudant els seus germans en les tasques més senzilles, ja que, aleshores, era encara massa petita.

Eren moments difícils, els pares i els germans s'esforçaven per tirar endavant econòmicament i, tal com recorda, "poco caso se me hacía desde el punto de vista pedagógico, vamos ninguno". A l'escola pública del barri, però, considera que va tenir una gran sort en rebre un gran estímul per a l'estudi de part de la seva mestra. Fou ella qui insistí als seus pares perquè continués estudiant el Batxillerat, sense aconseguir, però, que el pare li signés l'autorització. El motiu, la seva resistència a signar documents, resistència que s'explica, perquè "le habían burlado la herencia por un problema de firma".

Adoración, que veia com tots els seus germans contribuïen al manteniment de les despeses familiars i que eren el suport econòmic dels pares, decidí buscar la manera de costejar-se els estudis de comerç. Amb la idea que "si no em buscava jo la vida ningú me la facilitaria", es dedicà, amb una amiga, a embolicar caramels a casa d'un veí del barri en les hores lliures. Li pagaven per quilos de caramels embolicats i amb els diners que guanyava es va comprar una màquina d'escriure, roba i els llibres que a vegades li avançava la seva mestra.

Mesos abans de complir els 14, l'any 1967, i "todo dirigido por esta maestra", presentà una sol·licitud per entrar a treballar a Matesa, on hi estigué durant, gairebé, quatre anys. Durant aquest temps, les condicions horàries li permeteren compaginar la seva feina al Departament de Programació, treballant en la previsió de la producció de telers, amb la seva formació acadèmica. Inicià el Batxillerat elemental a l'IT Lestonnac, alhora que començà a assistir a les classes d'anglès subvencionades per l'empresa dins del seu programa d'activitats socials.

Fou el mateix any 1967 quan, arran de participar en la coral i el grup de sardanistes de la parròquia de Santa Maria del Coll, entrà en contacte amb joves cristians organitzats al voltant de la parròquia. Descobrí aleshores la religió d'una manera diferent de com l'havia vist fins aquell moment: "amb gent que donava la vida pels altres i els testimonis d'aquesta gent a mi em van impactar i em van fer pensar". Joves, molts dels quals, amb el temps, canalitzarien les seves aspiracions cristianes a través de l'HOAC. Aviat s'apuntà a un seminari organitzat pel grup de joves cristians, el Grup 2000, a Sant Cugat i a partir

del qual sorgí la iniciativa d'organitzar activitats ludicoculturals per a la canalla del barri, formant el que denominaren Club Piloto.

Malgrat la gran llibertat de la qual gaudien els seus germans, en aquests anys, ella haurà de lluitar per la seva pròpia autonomia i llibertat d'acció enfront de l'estricta control que intentà imposar-li el pare. Una actitud, diu, absurda, atès que si treballava als matins, estudiava als vespres i els dies laborables arribava a casa a les onze de la nit, com s'entenia que els caps de setmana hagués d'arribar a les deu de la nit? A poc a poc, va anar "guanyant terreny", entre d'altres maneres complint les tasques domèstiques que tenia assignades, netejar el menjador i enllusturar les sabates de vestir dels seus germans. I és que a casa l'organització la portaven entre la seva germana Elvira, de qui diu "que era implacable", i la mare, que sempre havia d'estar fent "molta economia, feia moltes birguerries, perquè donar menjar a tanta gent [...] una dona incansable", amb un alt sentit de servei als altres. Reconeix haver-la vist sempre treballant pels altres, pels fills i pels vint-i-un nets dels quals va tenir cura.

L'esclat de l'afer Matesa, l'any 1969, i el seu desenvolupament en l'esfera política i judicial, amb el processament de l'empresari Vilà Reyes, portarà a l'obertura d'un expedient de regulació d'ocupació que l'afectarà directament. Com era una de les últimes treballadores contractades per l'empresa, entre 1971 i 1972, es trobà a l'atur, pendent encara d'acabar el quart de Batxillerat i de presentar-se a l'examen de revàlida. Decidida, en qualsevol cas, a posar final als estudis d'anglès optà per anar-se'n a Anglaterra: "eso yo sola, al margen de mi familia, mi familia no decidía, yo me ganaba la vida, yo me lo decidía sola". Londres representava per a ella, "la manera d'aprendre anglès sense que em costés diners" i l'expectativa d'un futur professional millor en tornar.

Coincidint amb un congrés de joves cristians a Cluny (França) el juny del 1972, es traslladà a Londres, passant per París dues setmanes, per treballar d'au-pair. Compaginarà aquesta feina, que havia aconseguit des de Barcelona a través de l'International House Society, una organització catòlica, amb les classes a l'acadèmia. Pel Nadal del 1972, moment en el qual havia previst la seva tornada a Barcelona, decidí acabar el curs per aconseguir el títol del Lowell Cambridge. Acusada per la família que l'acollia d'haver robat un objecte de decoració, deixà la feina, indignada per la falsa acusació, i entrà a treballar a la Facultat d'Oftalmologia. Treballava mitja jornada ajudant al menjador i gaudia d'allotjament gratuït al campus. Inevitablement, començà a relacionar-se amb estudiants d'esquerres, fortament influïts per la revolució cubana i vinculats als moviments pels drets humans, de manera que, diu, dintre dels seus valors catòlics, "cada vez mi identidad de izquierdas era más clara".

De tornada a Barcelona, l'estiu de 1973, i decidida a acabar el 5è i 6è de Batxillerat i fer el COU, desestimà diverses ofertes de feina com a administrativa perquè els horaris no li haurien permès assistir a les classes a l'IB Monturiol. Fou llavors quan Anna Agüera, amiga, veïna del barri i companya de l'institut, que treballava al departament de personal de l'empresa Cosmo, li comentà si volia treballar a la cadena de muntatge. L'empresa Cosmo, del sector del metall, amb 400 treballadors en aquell moment, es dedicava a la fabricació de tocadiscs. Adoración acceptà aquesta feina sense pensar-s'ho gaire: "el sueldo era incluso más alto que en las oficinas porque con la prima de producción, todavía estaba mejor, ah! Pues muy bien, no tengo ninguna manía, y entré a trabajar en producción".

La influència del pensament cristià, la vinculació amb els moviments pels drets humans a Londres i els grups de solidaritat amb els moviments revolucionaris de Sud-amèrica, diu, "te va configurando una forma de entender la vida, que el trabajo no es un fin, es un medio y vas cambiando y pasas de estudiar para trabajar a trabajar para estudiar". La seva família, però, no ho va acabar d'entendre. L'entrada a la Cosmo determinarà el que ha estat fins ara la seva trajectòria de militància sindical. Fou a partir d'aquell moment quan inicià el contacte amb el moviment de les Comissions Obreres des de l'àmbit de l'empresa i que més tard la portarà a militar al PSUC, tant des del moviment associatiu de barri com des del moviment estudiantil universitari.

En tornar de Londres, havia recuperat el contacte amb les comunitats cristianes de base i participava novament amb el Grup 2000, treballant al barri del Camp de la Bota organitzant un esplai per als joves del Carmel. Durant cinc o sis anys, el soterrani de casa seva va funcionar com a seu del grup. Allà editaven la revista de la parròquia, però també elaboraven i emmagatzemaven propaganda política clandestina. El grup havia anat establint un lligam de compromís més directe amb el moviment obrer integrant-se a l'HOAC, per la qual cosa Adoración freqüentava les reunions del grup del Pare Botey a l'església de Sant Andreu del Palomar. En aquestes reunions fou Francisco Amorós, militant del MC, qui li suggerí la possibilitat de presentar-se a les eleccions per a jurat d'empresa, a la Cosmo, i organitzar una cèl·lula clandestina de Comissions. Oberta, al cap de poc temps, una convocatòria parcial d'eleccions sindicals a l'empresa, "per cobrir vacants del jurat", ella i Anna decidiren presentar-s'hi tot i que "era un moment que les Comissions no ho tenien clar, però nosaltres a nivell de la Cosmo veïem convenient que hi hagués algú al comitè". Escollides ambdues, aviat s'obrí el primer conflicte en el qual recorda haver participat com a jurat. Les condicions en què s'havia de realitzar el trasllat dels treballadors

de diverses seccions a Granollers, on estava previst que s'acabaria traslladant tot el centre de treball, van ser motiu de tensió amb la direcció. Era, explica, un tema que "tocava a tothom" i que generà una dinàmica assembleària que es consolidaria a l'empresa amb un bon nivell de participació obrera. "Un conflicte fort que es portà amb una bona negociació" i que va acabar amb l'acceptació per part de la direcció de la gratuïtat del transport per als treballadors que havien de desplaçar-se diàriament des de Barcelona fins a Granollers.

La feminització en la composició de la mà d'obra a la Cosmo, procés iniciat a partir de la introducció del sistema de producció en cadena, havia reduït el nombre de treballadors homes a la proporció d'un terç del total de la plantilla. Hi havia, per tant, un bon clima per iniciar reivindicacions que, si no eren feministes, sí "de la mujer", fiançades perquè el conveni col·lectiu del metall, d'àmbit provincial, va permetre que des del jurat d'empresa es poguessin negociar pactes interessants amb l'empresa. Reivindicacions com l'acceptació del temps de lactància o els permisos a dones embarassades per assistir als cursos de preparació al part dins l'horari laboral, l'eradicació de l'acomiadament femení per matrimoni, s'aconseguien mitjançant la negociació entre el comitè i la direcció. Aviat, però, es van suscitar certs conflictes amb els treballadors homes, que protestaren davant d'un comitè que no consideraven representatiu. A aquest respecte, la valoració de salari per categories a partir d'un sistema de puntuació va provocar la situació més conflictiva. Els treballadors més antics, com els mecànics, no van entendre que hi hagués llocs de treball ocupats per dones que fossin, en termes salarials, més valorats que els seus. Tanta ressonància va tenir el tema que s'hagué de crear una comissió especial dins del comitè per tal de portar la negociació a bon terme. La polèmica es va tancar en pactar-se, finalment, l'assimilació com a complement personal de la diferència entre salari valorat per puntuació i el salari real.

La manca de seguretat laboral, les sancions, el tracte poc correcte d'alguns encarregats cap a les treballadores, eren, entre altres, motius de queixa freqüents. La bona coordinació entre els membres del comitè, però, assegurava una resposta immediata davant qualsevol tipus de conflicte. I és que, si Adoración, a qui anomenaven "la estudiante", les treballadores l'havien acabat acceptant com a representant, les seves companyes de comitè, "que sortien de la mateixa fàbrica", amb un nivell mínim d'estudis, "tenien molta capacitat de convocatòria i convenciment". Aquelles "que no entenien res, o la pilota, o la que ha entrat perquè el jefe...m'entens? [...] les tenien controlades i no obrien boca, no sé com ho feien, si per coacció, però estava tot controlat, i eren noies molt solidàries".

Així, i fruit d'aquesta tasca dels seus membres, el comitè tenia força suficient per aturar l'activitat productiva en els moments de convocatòria de vaga sectorial durant les negociacions dels convenis. Eren els "moments punta" quant a la mobilització dels treballadors de la Cosmo: "els dies de vaga tu estaves a la porta i no deixaves passar ningú i, després, un cop havia passat aquell primer moment, la primera mitja hora, tothom baixava caminant cap a les concentracions que s'havien convocat". Més difícil era, explica, que la gent es conscienciés per participar en convocatòries "més àmplies, més fora dels seus interessos". Amb tot, "al Procés 1001 recordo que vam fer taller per taller i vam aconseguir treure'n la gent, i van baixar, però no ho sé, eren coses de molta, molta repercussió, que la gent ho tenia molt clar, eren coses molt puntuals, si no la gent no es movia". Arran de l'execució de Puig Antich es féu una aturada de protesta: "va ser una cosa impactant, tots allà drets i de cop tot es para, a les dotze en punt, tot para, comença a la primera fase, es queda clavada l'empresa [...] va ser un senyal que la gent tenia una mica més de consciència, no?, és clar, això també es pot fer perquè tens gent a llocs clau de la fàbrica que, si paren, la resta una mica s'hi veuen abocats".

En qualsevol cas, i davant el dubte sobre el nivell de consciència general, Adoración, molt acostumada a participar en manifestacions, a córrer davant la policia i a haver estat "apaleada [...] muchas veces", recorda precisament amb especial emoció l'enterrament de Puig Antich. "Fue una de las demostraciones de la ciudad de Barcelona para mi más impactantes, [...] la gente pasando por la tumba, dando la vuelta y bajando por Montjuic, era un río de gente, es que era muchísima gente, y gente de todas las clases sociales, yo vi de todos los sectores sociales, [...] había gente mayor, señoras mayores que iban con su clavel a dejarlo encima de la tumba". Restà tan impressionada que no fou capaç de reaccionar en els primers moments de la càrrega policíaca i "entonces sí que recibimos dos o tres veces palos en las piernas, en los brazos, con las porras que además daban como una descarga".

A nivell personal, seguia vivint a casa dels pares i entregant el seu salari íntegre a la seva mare. Cursant COU i en ple procés de preparació de les Candidatures Unitàries i Democràtiques (CUD), l'any 1975, coneixia Jesús Ocaña, "El Sevilla", "a la quarta planta del Sindicat Vertical". Jesús participava a les reunions com a treballador de la Standard. Si durant molt de temps Amorós l'havia intentat persuadir d'afiliar-se al MC, Jesús de seguida intentà convèncer Adoración perquè milités al PSUC. De fet, el dia que se li declarà, "pensava que venia per dir-me que m'introduís al Partit". A partir d'aleshores havien començat a festejar. Descriu en Jesús com un "tío bastant enrotllat", explica que el seu caràcter obert ajudà a reconduir les relacions entre ella i la seva família, fomentant el diàleg i activitats en comú.

D'aquesta manera, el seus pares, tot i que a diferència dels seus germans, van entendre des del primer moment la seva decisió de conviure sense necessitat de casar-se, quan s'establiren a un pis de lloguer també al barri del Carmel, l'any 1976.

En conèixer-se, Jesús ja era militant del PSUC i sindicalista destacat en la coordinació de l'Agrupació del Metall de Barcelona des de CCOO. L'any 1971, en presentar-se a les eleccions sindicals, havia estat escollit jurat d'empresa, i reelegit el 1975, participant a la UTT del metall: "era una persona molt representativa a nivell assembleari", molt conegut per la gent del metall. Després de participar en la formació de CCOO com a central sindical, amb la legalització, com no estava d'acord amb la forma d'elecció dels càrrecs dins la Federació del Metall de CCOO de Catalunya, ja que considerava que existia un dèficit democràtic, se'n desvincularà i s'abocarà a la tasca com a delegat sindical fins que, a les eleccions de 1997, no es presentarà a la reelecció.

L'activitat sindical en l'àmbit de l'empresa l'havia portat, des de 1973, a col·laborar estretament amb el bufet de l'advocat i dirigent del PSUC Lluís Salvadores Verdasco. Com estava decidida a estudiar la carrera de biologia, Salvadores li exposà en una ocasió que cometria un greu error si no estudiava dret per posar-se al servei de la classe obrera com a advocada. La seva valuosa experiència sindical era quelcom que s'havia de fer valer. Influïda per aquest advocat laboralista de CCOO, la pròpia experiència dins dels bufets, vivint el dia a dia del treball constant i frenètic dels advocats en la defensa dels drets dels treballadors, va fer que es replantegés el que havia de ser el seu futur professional. Fruit d'aquest replantejament prendria la decisió d'estudiar la carrera de dret.

Durant l'any 1975, immersa de ple en el procés de preparació de les CUD, fou reelegida com a enllaç sindical a la Cosmo, juntament amb "gent de fàbrica nova, i també [...] una altra noia d'oficines". Tal com ho veu, fou un moment d'"eclosió" per al moviment sindical. Si fins aleshores els càrrecs sindicals integrats a les Comissions estaven camuflats, la massiva participació electoral i l'èxit de les candidatures els van donar, pensa, el reconeixement públic necessari. Començant el primer curs de dret a la Universitat de Barcelona, el curs 1975-1976, s'afilià al PSUC i entrà a formar part de la cèl·lula política del Partit a la facultat de dret. Hi participà també des de la Comissió del barri del Carmel a l'Associació de Veïns, dins de la qual establirà relació amb dones de militància feminista. Tot i sense militar mai de manera formal en el moviment feminista entenia que era, i segueix sent, important defensar els drets de les dones. Participava en les xerrades, seminaris i conferències específiques que s'organitzaven des de l'associació veïnal conscient que "si no es crea alguna cosa específica no es fa res". D'altra banda, però, "el dia només té 24 hores i jo més no podia fer".

Amb tot, "era tanta la influencia de los acontecimientos sociales que vivías que era imposible no meterte en los sitios [...] en el Estado español había una efervescencia democrática por todas partes que era difícil que ningún sector de la sociedad no tuviera ganas de cambio, en cualquier estamento". Així, i si bé, explica, ella sempre ha mantingut un grau més alt de compromís militant a nivell sindical que a nivell polític, Adoración i Jesús no deixaven d'anar mai a les reunions de la cèl·lula del Partit al barri dels diumenges a la tarda. Aquestes reunions, a les quals assistien tant estudiants, companys d'ella, com treballadors de l'Standard, la Tele-Sincro, la Damm, la Seat, i altres tallers metal·lúrgics, consistien, per una banda, "en un estudi sobre el marxisme i una transmissió dels objectius polítics que es plantejava el Partit a curt termini". Els informava el responsable de barri, que distribuïa les tasques a fer per cadascú. Ella, com a membre de la cèl·lula, havia "[d']assistir a aquestes reunions, puntualment assistir a seminaris i assistir a convocatòries que el Partit feia", i més esporàdicament tasques com guardar documentació compromesa. De fet, creu que es va fer una gran labor al barri quan la gent del PSUC, diu, s'hi posà a treballar amb força. Una tasca, però, en la qual col·laboraren els grups cristians, integrats a Cristians pel Socialisme, i militants d'altres partits polítics com BR, MC i LCR, i amb la qual s'aconseguí una unitat d'acció que es manifestarà en iniciatives com la creació d'un Grup Laboral de suport als treballadors de les empreses del barri, majoritàriament del sector del metall.

Mantenia, així, una activitat política a dues bandes, a la universitat i al barri, seguia amb la seva tasca com a delegada sindical i participava en el procés de constitució de CCOO com a Central Sindical. Per tot plegat no és estrany que descrigui la segona dècada dels setanta com un període "bastante kafkiano porque no sabías al final, tenías que escoger o una reunión o otra porque no podías asistir a todas, no tenías el don de la ubicuidad", més encara compaginant feina i estudis. En aquest context, plantejar-se tenir una criatura "era un pal", però Jesús tenia moltes ganes de tenir fills i descartant la idea d'estudiar magisteri "va decidir millor tenir fills i cuidar-se dels fills". Així, "d'estar físicament" amb Laura i Josep sempre se n'ha encarregat Jesús, ja que com treballava a Telefónica feia un horari de matí i tenia les tardes lliures. Amb tot, ella no s'ha escapat de portar el pes de les "rentadores, tot això, anar a comprar la roba...et tocava a tu, o sigui que, pel cas, compartit".

L'any 1980, acabada de feia poc la llicenciatura de dret i quan iniciava la baixa per maternitat arran del naixement de Laura, Adoración, que havia plegat de la Cosmo a causa d'un expedient de regulació de

treball, rebé l'oferta de treballar al Gabinet Jurídic de CCOO. S'incorporà al Gabinet on primer acompanya Solé Barberà en l'atenció de consultes dins del sector del metall, i després el substitueix en la feina. Els primers anys, en ple procés de reorganització del Gabinet dins de l'estructura de la CONC, es trobà a les mans un enorme volum de feina que l'obligà a dedicar "moltes hores i si després t'emportes la feina a casa... però no podia fer altra cosa". Així que el començament va ser dur, i més quan a nivell familiar Jesús no acabava d'entendre per què havia de treballar tantes hores i a més endur-se feina a casa.

Des d'aleshores la seva trajectòria com a advocada s'ha desenvolupat dins del Gabinet. I són ja vint anys de dedicació a un projecte conjunt de l'equip d'advocats i advocades, sempre dedicats a oferir al treballador una defensa legal de qualitat. Un projecte que, des de la seva perspectiva, corre perill d'esvair-se davant la tendència a la massificació del servei potenciada des de la direcció del Sindicat seguint criteris massa "economicistes". De fet, considera que la política adoptada en relació amb el Gabinet Jurídic està molt en la línia d'anar cap a un sindicat, actualment, massa "de serveis" i poc "reivindicatiu", i es pregunta si realment s'està donant resposta als nous problemes socials que s'han anat plantejant des que s'inicià el procés de democratització del país.

Sense deixar de valorar positivament la seva trajectòria militant, les seves expectatives en la consolidació del moviment sindical com a força de mobilització social a partir de la constitució de CCOO com a central sindical, no han estat acomplertes. La transició, des del seu punt de vista, i com a efecte de "la negociació per dalt", va marcar l'evolució de CCOO cap a un allunyament de la realitat quotidiana dels treballadors que ha derivat en una manca total de participació dels afiliats en la política sindical. Ara, la situació de debilitament sindical, la preveu difícilment superable sense una renovació generacional de la jerarquia sindical i la recuperació de valors que ella visqué com molt presents en la lluita a la clandestinitat. La solidaritat, l'ajuda als altres han donat pas, pensa, a "mirar-se un mateix i menys la col·lectivitat" dins d'una societat en la qual el treball com a símbol d'independència i llibertat s'ha convertit en una "carga, i si se puede vivir sin trabajar, pues mejor".

Teresa Fortuny i Solà

Teresa va néixer l'any 1945 a Tarragona. Tant la seva família paterna com la materna provenien del Tarragonès i sempre hi van viure, molt vinculats a l'activitat comercial i a la pagesia. L'avi patern, Joan, era de la Pobla de Montornès i pertanyia a una família de petits propietaris agrícoles, a cal Rata. Com a hereu, va pagar el dot de les seves tres germanes i es va quedar amb "pràcticament res, la casa i una miqueta, molt poqueta terra". Així, en casar-se amb l'àvia Carme, filla de cal Bruno de Salomó, també petits propietaris, l'avi va haver de combinar la feina a pagès amb fer de peó a l'obra de construcció de la carretera Barcelona-Tarragona. Amb el canvi de segle i coincidint amb la destrossa econòmica provocada per la fil·loxera, els avis se'n van anar de masovers, primer a Ardenya i després al terme de Catllar, a una masia anomenada el mas de Tolosa.

El pare de Teresa, Isidre, que en arribar devia tenir uns cinc anys, "s'hi va fer gran treballant" i no va anar a escola. L'avi sí que hi havia anat, però mai no es va preocupar de donar estudis a cap dels vuit fills del matrimoni. D'altra banda, tampoc no s'ho podien permetre, i el mas era massa lluny del poble. Amb tot, Isidre "els números els entenia i en sabia", podia llegir i dibuixava la firma, just el que va aprendre fent el servei militar. L'avi Joan va morir quan Isidre tenia vuit anys i l'àvia, que era d'aquelles dones que no perdien mai el temps, "havia de cuidar les bèsties, havia de cuidar la casa, [i] havia de cuidar la família". Fins a tal punt no li agradava perdre el temps que "si havia d'anar caminant a algun lloc [...] aprofitava per fer mitja". L'àvia, que era molt religiosa, tenia el costum de fer resar el rosari als fills cada dia abans de sopar. Isidre, quan tenia uns 12 anys, cansat ja d'estar al mas, un dia, "amb els rosaris a la mà, [...] va llençar els rosaris al foc i va marxar de casa" per anar a viure amb el seu germà gran als Pallaresos treballant com a jornalero. Tots els seus germans van anar marxant també i l'àvia acabaria instal·lant-se a la casa de la Pobla de Montornès, amb la seva filla gran, Rosita.

L'avi matern, Martí, havia nascut a Castellfollit de la Roca. Els besavis, venedors ambulants de roba, havien instal·lat una botiga de roba a Targa. L'avi de ben jove havia après l'ofici de comerciant treballant a Can Jorba. Hi va estar un temps fins que "se'n va anar amb els pares a fer de... a córrer pels masos, a vendre roba". En els seus viatges va arribar a tocar de terres aragoneses. Moltes vegades, "com que hi havia pocs diners [...] canviava la roba per aviram, per pollastres i per ous", i així fou com s'introduí en el negoci. Viatjant, exercint l'activitat de comerciant, va conèixer l'àvia, que era nascuda a Artesa de Segre (el Segrià), on els seus pares, també comerciants, tenien una botiga de pisa, que en deien cal Vidraire. De jove, l'àvia havia anat a Barcelona a servir. Quan es van casar, s'establiren a Lleida i més tard a Tarragona, aleshores ja amb una parada al mercat. Eren els anys d'infància de la mare de Teresa, que també es diu Teresa. Havia anat a escola mentre la família havia viscut a Lleida, tot i que "hi va anar fent moltes faltes" perquè cuidava els germans i ajudava els pares a la botiga.

En morir l'àvia l'any 1926, l'avi no trigà gaire a tornar-se a casar. La seva segona dona, Teresa Fortuny i Roig, era la germana gran d'Isidre. També vídua, aportà al matrimoni tres fills, que, més els quatre de l'avi i els dos que van tenir després, constituïren una família de nou membres, en una casa en la qual "sempre hi havia molta feina". La mare de Teresa i la seva germanastra gran, Rosita, eren "les que es cuidaven de la casa, de les criatures petites [...] i s'aixecaven a la matinada per plomar els pollastres, escorxar els conills, i preparar tot el que s'havia de vendre al mercat". Amb tot, l'ambient familiar era bo, i miraven de divertir-se tant com podien. Els passejos per la Rambla de Tarragona, els balls i les revetlles eren les activitats més freqüents els diumenges a la tarda. Era l'època del "xarleston", i Teresa i Rosita sortien "sense cap mena de carabina", en un moment en el que això no era gaire freqüent.

Cap a l'any 1928, Isidre marxa a Tarragona, i s'instal·la a casa de la seva germana gran, on conviu, doncs, amb Teresa, fillastra de la seva germana, i amb la qual s'acabaria casant. Hi va anar per treballar al port de Tarragona, perquè amb "el jornal de pagès no es guanyava la vida". La seva germana estava entossudida a fer-li conèixer alguna noia per casar-se, perquè ja era gran, tenia 36 anys, i sempre li demanava a Teresa que fes "de Celestina". Finalment "es van fer nòvies", i el 31 de desembre de 1931 es casaren. La mare tenia 20 anys i durant un temps, abans de casar-se, havia servit primer a casa d'uns comerciants de vins i després a casa d'un metge, per poder "arreplegar alguns diners".

Els primers anys de matrimoni, li explicaven, havien estat "una època molt maca". L'any 1931 s'havia proclamat la República, el 1932 havia nascut la primera filla, Carme, i el 1934 la segona, Núria. Encara que vivien sense gaires luxes, la família Fortuny no passava dificultats econòmiques. Isidre, afiliat a la UGT, com a obrer portuari, malgrat "que la feina era dura, [cobrava] un salari molt superior del que eren els altres salaris". En aquests primers anys trenta, la UGT havia impulsat una important mobilització dels obrers portuaris tarragonins per la millora de les condicions de treball. S'havia organitzat el "cens obrer", amb més de cinc-cents treballadors, s'havia aconseguit el servei d'atur forçós i l'establiment de la jubilació als seixanta anys. Així, doncs, el pare, que havia participat activament en aquest moviment, comptava amb un alt grau de seguretat en la feina i "la mare no tenia necessitat d'anar a treballar fora de casa". Val a dir que el pare "sempre que podia anava a lo que en deien 'la caputxa'", "pujaven sacs a

l'esquena. [...] si pujaven una rampa era una pesseta més de salari, [...] amb sacs a l'esquena de cinquanta quilos".

Durant aquests anys vivien rellogats en una casa al costat del port, al carrer del Mar, però amb l'esclat de la guerra civil marxen als Pallaresos, amb la família del pare. Viure tan a prop del Port era un perill constant pels continus bombardeigs.

L'any 1939, la família Fortuny torna a Tarragona. El pare és readmès al port, però comença una "època dura" per a ells. El seu salari, idèntic al que cobrava abans de la guerra, queda curt per fer front a les despeses d'una família de quatre membres. La patronal ha posat fi a les millores de les condicions que s'havien assolit durant el període republicà i "no respecta el tema de l'atur", en un moment en què gairebé no hi ha feina per a ningú. En aquest context, es veu obligat a treballar de pagès. A mitjan anys quaranta, però, "aprofitant la primera ocasió que va faltar" a la feina, li obren un expedient d'acomiadament i, sense cap possibilitat de recórrer-lo, és expulsat del port.

L'any 1945, quan neix Teresa, el pare treballa com a jornaler i ja aleshores es dedica a la tala d'arbres i a la venda de llenya. Mangué la dedicació a aquesta activitat fins als 70 anys, quan es va jubilar. La mare, per la seva banda, té "primer una taula de gallina i pollastre al mercat de Dalt" però deixa de dedicar-s'hi fins que Teresa, ja més gran, la poden cuidar les seves germanes. És llavors quan "aprofita per anar a alguna casa a treballar i també per anar a buscar a Vilafranca pa d'estraperlo, i a Camarles i cap allà a les Terres de l'Ebre a buscar arròs". L'estraperlo no va representar mai un negoci per als pares, sinó que "els ajudava a mantenir la casa, a viure".

Teresa visqué, doncs, la seva primera infància en els difícils temps de la postguerra. Començà la seva escolarització que encara no tenia tres anys, en una escola de monges, "que es veien obligades a tenir una part d'alumnes de franc [...] i estàvem completament separats dels altres". Aleshores les seves germanes ja s'havien posat a treballar. Núria, que aleshores servia a Barcelona, enviava cada mes 50 pessetes als pares per pagar el lloguer de la casa familiar, situada a la part alta de Tarragona.

De fet, les seves germanes, mentre visqueren a casa dels pares, donaven el sou íntegre a la mare, que era qui controlava "els diners del menjar". Elles es quedaven els diners que aconseguien amb petites feines fora dels horaris laborals. Teresa, en definitiva, descriu la situació econòmica de la família dient que "érem pobres, treballadors pobres, però no miserables". Si bé la subsistència va estar sempre coberta, "no ens sobrava mai res, i no hi havia mai cap reserva. Llibretes al banc, no n'hi havia". També la mare portava el pes de les tasques domèstiques; ni tan sols demanava l'ajut de les filles i de tant en tant treballava fora de casa, fent feines temporals de neteja. De fet, Isidre passava moltes hores fora de casa, i la que "governava" era la mare, que prenia les decisions que afectaven la família, sempre que "no costessin diners", que llavors passaven per mans del pare.

Amb tot, pel que fa a la formació acadèmica, sembla que decidí el pare. Isidre volia que les seves filles anessin a l'escola pública. Així, i de la mateixa manera que ho havien fet les seves germanes, Teresa, als cinc anys, coincidint amb el naixement del seu germà petit, ingressà a l'Escola Normal, situada a la Platja del Miracle, de la qual guarda un bon record. En general, diu, i malgrat les limitacions de la formació rebuda, el professorat era progressista, no es cantava el "cara al sol", no s'imposava el castellà fora de les hores de classe i la "Formación del Espíritu Nacional [...] l'explicaven amb poc entusiasme".

El 1957, amb dotze anys, començà els estudis de comerç, i aquell mateix estiu va treballar per primera vegada, ajudant en la gelateria que el seu oncle Ramon tenia a la Rambla de Tarragona. Ho va fer per poder-se comprar un abric nou. Des d'aleshores i fins a complir els catorze anys, compaginava els estudis a l'escola primària amb els de comerç, i la mare, els dissabtes, a més, la feia anar a casa de la seva padrina, que era modista, a aprendre de cosir. Fent el repartiment dels vestits, casa per casa, "arreglaves alguna propineta, i això anava bé".

Acabats de complir els catorze anys, a l'estiu de 1959, comença a treballar d'aprenenta a can Figueres, una botiga de roba. Escombrava, treia la pols, fregava vidres i plegava la roba, que quedava tota "escampada quan despatxava la dependenta". Com a aprenenta, no li deixaven atendre els clients. Al cap d'un mes passà a treballar a una perfumeria, Casa Falcó, a la qual ja li permetien vendre. Allà, va reivindicar per primera vegada un augment de salari, i el va aconseguir. Després de treballar-hi un any i mig, trobà feina a l'agència de duanes Navimar com a aspirant administrativa fins que, en complir els setze, assolí la categoria d'auxiliar. La seva feina consistia bàsicament a mecanografiar documents. A Navimar, amb les seves companyes administratives, aconseguiren fer festa els dissabtes a la tarda, reivindicant el compliment efectiu del conveni col·lectiu del sector. Veient, però, que a l'agència no tindria mai possibilitats de promocionar-se, l'any 1963 marxà a un magatzem de fustes i materials de construcció on va fer d'administrativa fins al desembre de l'any 1972. Entre 1968 i 1971 compaginà la feina amb els estudis de Graduat Social, pels quals no s'exigia el títol de batxillerat, que s'impartien al

vespre. Obtingut el títol, no presentaria la seva tesi fins l'any 1984, sota el títol El patrimoni incautat.

En aquells moments, a principi dels anys seixanta, "a l'únic lloc on sentia parlar de política era a casa," tot escoltant La Pirenaica amb la ràdio que el pare havia comprat de segona mà. Amb tot, als quinze anys entra a la colla sardanista "La Joventut Tarragonina" amb els quals es reunia per assajar al local de la Penya Taurina, on, a més, organitzaven balls els diumenges amb els amics i ja començaven a parlar del "tema reivindicatiu nacional". Amb la colla sardanista participà a les trobades internacionals de sardanes que tingueren lloc a Font Romeu i Ceret, els anys 62 i 63, i explica com només traspasar la frontera es posaven a cridar "Llibertat! Visca Catalunya! Que es mori Franco! Fora la Dictadura!".

Malgrat aquestes primeres expressions antifranquistes, Teresa, treballant al magatzem de fustes, de "gent vinculada no en coneixia, és clar, era un àmbit de treball molt limitat i després, amb la gent de les sardanes, doncs tampoc". El primer contacte amb membres de la JOC el tindrà l'any 1965, en el local de l'Obra Social de la Caixa de Tarragona, on "unes xiques basques que era un orde de monges laiques ensenyaven a cosir". Començà aleshores a anar a "formació obrera, a llegir alguna coseta de marxisme, a tenir contactes amb gent a nivell de Catalunya, que sí que estaven organitzats" en el PSUC. Convidada per un company, assisteix a reunions clandestines a la Parròquia de Torreforta i s'implicà amb les Comissions Obreres. José Arjona, en contacte amb la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, els informava de les accions reivindicatives que es portaven a terme a empreses com la SEAT o la Maquinista.

Amb un grup d'entre quinze i vint joves, que tots provenien de la JOC, recollia diners pels presos, elaborava adhesius reivindicatius, imprimia fulls volants amb la vietnamita i sortia a les nits per llançar-los i fer pintades. Sempre "accions molt activistes", ja que eren molt joves i volien "fer les coses lo més eficaç possible i fer-les de presa". Durant el Procés de Burgos, l'any 1970, el grup actuà a la porta de les fàbriques, als mercats, fent piquets, repartint fulls i cridant. Així van despertar les reserves de la gent "del PSUC a Tarragona, que eren els que portaven Comissions", que ella considerava "molt prudents". Aquest grup de militants experimentats, a principi de 1971, els van portar a les primeres reunions, a la Selva del Camp, del que al novembre es constituiria com a Assemblea de Catalunya. Els assistents li semblaren "molt mesurats", mentre que ells "tanta reserva [...] ja n'estàvem una mica...". Així, un company va convidar alguns treballadors de la Harry Walker perquè els informés de com s'estava portant a terme la lluita a l'empresa. A favor de la "democràcia directa" i en contra "del que en deien el reformisme que impulsava el PSUC a través de les Comissions Obreres", els treballadors de la Harry Walker els animaren a ser "més actius per ser més eficaços".

Convençuda, es desvinculà de les Comissions de Tarragona, i entrà als Grupos de Obreros Autónomos (GOA), una organització de caire anarquista. Més interessada, però, en el marxisme, aviat entrà en contacte amb les Plataformes Anticapitalistes i s'hi organitzà sindicalment. A nivell polític milità des d'aquell moment als Nuclis d'Obrers Comunistes, que acabà convertint-se, després de diverses fusions amb altres grups, en l'Organización de Izquierda Comunista (OIC).

Des d'aquestes organitzacions s'exigia als militants "tenir un front de lluita", ja fos al barri o a l'empresa. Teresa, davant aquesta exigència, l'any 1974, deixà el magatzem de fusta i entrà com a treballadora de fàbrica a la MAI de Valls, una gran empresa auxiliar de l'automòbil. Passar de treballadora de despatx a treballadora manual li suposà un descens salarial considerable. En principi, treballava a la secció de cablejat "fent el conjunt elèctric del Crhysler", però es considera a si mateixa poc hàbil per la feina manual, i no complia mai amb els "rendiments posats". La seva tasca política començà immediatament, i en poc temps va organitzar, juntament amb Teresa Feliu i Rosa Prats, un grup d'unes vint persones que es reunien assíduament fora de l'empresa. A banda, miraven de cuidar al màxim les relacions personals amb els companys i companyes, fins i tot organitzant sortides a la muntanya. A l'hora de l'esmorzar "fèiem assemblees de treballadors per discutir els problemes de l'empresa, els problemes de l'explotació, el problema del treball en cadena, el problema dels incentius".

L'any 1973, a Tarragona, la conflictivitat a les empreses augmenta, en bona part per l'activisme dels militants de l'OIC i de les Plataformes Anticapitalistes. Teresa destaca la lluita popular en contra de la pujada de preus dels autobusos en un vint-i-cinc per cent, que tingué lloc a final d'any. Al carrer, a la parada de Bonavista van aconseguir concentrar, diu, unes dues-centes persones. S'enfrontaren a la policia obertament i "vam anar als bars, vam anar a passar pels llocs, [...] i ens vam trobar més de mil persones manifestant-nos pel carrer a la nit". La reivindicació es va estendre per la barriada de Torreforta i va adquirir una magnitud que obligà les autoritats a fer intervenir brigades policials especials. La lluita durà quinze dies, amb assemblees a les esglésies, i configurà una plataforma de reivindicacions per la millora de les infraestructures i els serveis del barri. A més, en paral·lel, els treballadors de diverses empreses importants es van declarar en vaga. A la MAI, ella i els seus companys van organitzar accions, assemblees i aturades, amb les quals es va aconseguir que es readmetés la treballadora Teresa Feliu, que havia estat acomiadada.

El 1974, però, arran de les accions que l'OIC i les Plataformes Anticapitalistes van dur a terme per l'1 de Maig, es produïren múltiples detencions entre els militants d'aquestes organitzacions. A ella, que fins aleshores havia viscut a casa dels pares, li recomanaren que marxés de Tarragona, i així ho va fer. Acompanyada per amb un company de militància, va anar a Barcelona uns dies i després a Vilafranca del Penedès, on uns membres de L'Assemblea Obrera, els van acollir a casa. Després es va assabentar que la policia l'havia anat a buscar a la feina i que tenia una ordre policial "de busca i captura". Així, doncs, decidiren quedar-se a Vilafranca. Van llogar un pis al barri de l'Espirall, al qual més tard aniria a viure la xicota del seu company de pis, i entre tots tres van organitzar l'Associació de Veïns. Primer van mirar de fer-se "los més simpàtics del barri", llavors un forner els deixà un local i anaren passant casa per casa convocant els veïns a una reunió a partir de la qual sortí configurada l'Associació. La primera acció va consistir a recuperar una zona verda per a ús dels veïns. Es tractava, diu, de connectar amb "la gent, a partir de lluitar pel tema més immediat, els hi feies comprendre la necessitat de la lluita per les llibertats [...], per un canvi social i per una societat més justa".

Ahora, havia començat a treballar al magatzem de l'empresa Moldi, filial de Belcor. Allà de seguida entrà en contacte amb un grup de noies que pertanyien a l'anomenat Topo Obrero i que estaven integrades a l'Assemblea Obrera. Teresa participà en les reunions de l'Assemblea, en les quals confluïen "gent de diverses idees" i des d'on es coordinaven les accions reivindicatives a les empreses. Amb tot, ella i els seus companys de pis mantenien la seva militància a l'OIC i a les Plataformes, amb reunions esporàdiques amb els responsables a Tarragona i Barcelona i col·laborant-hi econòmicament, com sempre havien fet.

En ser-li diagnosticat un tumor a l'ovari va haver de passar per quiròfan. Després de l'operació entrà a la Cinzano. Per primera vegada treballà en una cadena de producció: "els hi posava l'impost de l'alcohol, aquella tira de paper que porten; jo havia de d'apretar amb el dit, que quedés ben apretat". Després, ja com a treballadora fixa, la van passar "a una màquina que era la que omplia el vermut petit". Aleshores començà a plantejar reivindicacions per la millora de les condicions salarials i de seguretat i higiene. Organitzant assemblees de treballadors i algunes aturades de producció obligaren els jurats d'empresa a posar en comú les negociacions del conveni i aconseguiren millores salarials importants.

A la Cinzano hi va treballar fins a l'agost de 1975, quan, considerant que a la comarca de Tarragona "les coses mica en mica anaven canviant", decidí, amb l'aprovació de les Plataformes, anar a viure a Reus. El mateix dia que arribà, començà a treballar a la Van Leer Ibérica, vivint en un pis del carrer Pere IV on es "van posar a viure quatre, dues parelles", tot i que les relacions de parella eren fictícies, "de cara als veïns". Aleshores mantenia una relació sentimental amb un militant de les Plataformes de Vilafranca, relació que tallaria l'any 1981.

A la Van Leer, multinacional holandesa, "que feien taps dels bidons de petroli i els taps de les llaunes d'oli", hi treballaven tres companyes militants de les Plataformes. Tot i que la jornada laboral de quaranta-quatre hores setmanals ja estava aprovada des del 1975, a la Van Leer se n'hi continuaven fent quaranta-vuit. Entre les quatre noies "van anar calentant l'ambient" a l'hora de l'esmorzar fins que, en assemblea, es decidí que es treballaria la jornada aprovada tant si ho acceptava la direcció com si no. I fou així. Els acomiadaments i la conciliació sindical precediren el compromís de l'empresa d'adoptar la jornada de quaranta-quatre hores i l'anul·lació dels acomiadaments.

Treballant a la Van Leer va viure la mort de Franco, el 20 de novembre de 1975. Avalada l'esperança que es produiria un "trencament" per la important mobilització social, des de l'OIC i les Plataformes Anticapitalistes s'intenta potenciar la configuració d'una Central Única de Treballadors per "fer avançar les idees rupturistes". S'assumia d'aquesta manera que no haver donat suport a les Candidatures Úniques Democràtiques en les eleccions sindicals de 1975 havia estat un error. Valorant-ho així, crítica, d'altra banda, la transició perquè considera que és "un èxit de la burgesia" al qual el Partit Comunista contribuï decidivament amb la signatura dels Pactes de la Moncloa.

Amb tot, a mitjans dels anys 70 es desfan les Plataformes Anticapitalistes Teresa continua militant a l'OIC, que es presenta a les primeres eleccions democràtiques en coalició amb altres organitzacions polítiques de l'esquerra radical. L'acostament de l'OIC als plantejaments ideològics maoistes de l'MCC, que acabarien fusionant-se, fa que abandoni l'organització. Resta sense militància política durant un temps fins que s'afilia al PSUC quan "les posicions pactistes [encara] eren minoritàries" a Tarragona, el 1979. Amb el trencament del PSUC, el 1982, sent, aleshores, membre del Comitè Local de Reus, participà en la creació del PCC, situada en el que aleshores es denominà "sector pro-soviètic". Actualment, milita a Esquerra Unida i Alternativa.

En aquells moments, però, de desfeta de les Plataformes, a mitjan 1977, estava treballant a la Waco, actualment Elring Klinger Espanyola. Havia hagut de deixar la Van Leer també a corre-cuita, quan a

causa d'unes detencions la policia havia localitzat el seu domicili. Convocades les primeres eleccions sindicals en democràcia per al 1978, els treballadors de la Waco van decidir en assemblea "que ens afiliéssim majoritàriament al sindicat de Comissions Obreres a partir del setembre del 77". Guanyades les eleccions, començà la seva activitat com a delegada sindical per Comissions. El mateix any 78, en negociació directa amb el propietari, s'aconseguien importants millores salarials.

A partir d'aleshores, realitza tasques d'assessorament als afiliats del sector del Metall, a les quals cada vegada "hi dedicava més hores", aprofitant els seus coneixements com a graduada social. Al juny de 1978, a la Conferència prèvia al I Congrés de CCOO, se li plantejà ser la responsable d'organització a nivell comarcal. Acceptà, i va demanar una excedència laboral per activitat sindical. Ja fa vint anys que està alliberada, treballant pel sindicat i exercint de secretària comarcal del Baix Camp. Vint anys que considera han estat "molt difícils" per als treballadors, especialment la dècada dels 80.

L'aprovació, al març de 1980, de l'Estatut dels treballadors, la considera un pas més cap a la "gran derrota" de la classe obrera, ja encetada als primers moments de la transició. La resposta del Sindicat a nivell estatal, que no va convocar una vaga general, sota pressió del Partit Comunista, va representar la pèrdua d'una gran oportunitat de canalitzar la mobilització social cap a una veritable ruptura del que havia estat la dictadura. Després, la crisi econòmica, la reconversió industrial durant els governs socialistes i la manca de respostes des del sindicat, ha provocat, pensa, la decepció en les bases militants de CCOO. Amb tot, si bé considera que Comissions Obreres, en molts moments no "ha estat a l'alçada" de les circumstàncies, sí que pensa que un dels seus principis bàsics ha estat sempre "avançar cap a una societat més justa". A aquest principi, reconeix, responia la convocatòria de les dues vagues generals, el 1985 i el 1988, en contra de la reforma laboral, tot i que pensa que hauria hagut de donar "una resposta molt més dura, molt més forta, a l'estil francès".

Respecte a la situació actual del sindicat, pensa que un dels més greus problemes és "l'encartonament en els llocs, la poca relació que hi pugui haver entre les bases i la direcció". Si bé ella, que, fa vint anys que està alliberada pel sindicat, podria semblar la persona menys indicada per fer aquesta crítica, diu que durant tots aquests anys "la feina que he estat fent aquí [...] vaig molt a les empreses, em reuneixo molt amb els comitès, participo en coses, faig l'assessorament diari, visc els problemes diaris, immediats". I els problemes més immediats, i davant els quals CCOO hauria de tenir "una actitud més decidida en la lluita per eliminar les empreses de treball temporal, [...], per aconseguir les trenta-cinc hores [...] i la lluita contra les hores extraordinàries". D'altra banda, i fora de l'àmbit de les reivindicacions laborals, creu que CCOO ha de tenir com a eix fonamental de reivindicació la "defensa dels drets socials", la sanitat, l'ensenyament i les pensions de jubilació.

Pel que fa al futur, el sistema d'organització sindical hauria de ser amb una participació més directa de les bases militants, dels simpatitzants, de tots els treballadors i treballadores. Perquè, en definitiva, creu que "la nostra tasca és fer entendre a la gent que tot això ho hem aconseguit lluitant, i que quan tens un dret no és que el tinguis per sempre, no vol dir que no te'l puguin esgarrapar. I que a vegades lluitaràs per aconseguir-ho i d'altres vegades haurem de lluitar perquè no ens els treguin".

En l'àmbit personal, Teresa, que sempre havia compartit pis, a principi dels anys 80 visqué sola per primera vegada. Si els primers temps van ser difícils, després es va anar trobant cada vegada més còmoda i "lliure dels teus moments" fent la seva, i va començar a viatjar i a divertir-se amb els amics, per exemple anant al teatre, una cosa que sempre li ha agradat molt. Des d'aleshores no ha tornat a conviure amb ningú, tot i que durant un temps va mantenir relacions amb un "company [que] eren cada cop més esporàdiques" i a les quals Teresa va acabar posant fi. I és que Teresa sempre ha estat refractària a comprometre's "d'una manera clàssica".

Des de l'any 1991, però, viu a Tarragona amb la seva mare, que ara ja és molt gran, i tot i que ha canviat la seva vida, gaudeix d'un alt nivell de llibertat i independència personal. El fet de no haver establert una família pròpia "no ha estat per mi un sacrifici sinó que m'ha anat bé i que, doncs, tota la meua activitat política i sindical, l'he feta amb molta més tranquil·litat".

Julia Froilán Oviedo

Julia va néixer l'any 1948 a Alía, poble de la província de Càceres on passà la seva primera infància a càrrec dels avis materns, que es guanyaven la vida cultivant la seva petita propietat de terra. L'avi Ezequiel era un home molt treballador, de caràcter tranquil i afable, afí a l'ideari republicà. L'àvia Modesta, en canvi, era una persona molt enèrgica i autoritària, catòlica, però no practicant. Es van casar estant l'àvia embarassada de la mare de Julia, però aquest fet no condicionà la bona relació matrimonial, segurament, pensa ella, perquè malgrat el caràcter fort, la seva àvia tenia molt assumit "su papel de segunda en el matrimonio". Pel que fa a l'organització de l'economia familiar tots dos decidien per igual. Respecte a la distribució de les feines l'avi anava a treballar al camp i l'àvia s'encarregava del manteniment dels animals i les tasques domèstiques, compartides, però, amb la seva filla gran, Petra. De fet, l'àvia sempre es va oposar radicalment que Petra anés a l'escola, ja que entenia que havia de col·laborar en l'assistència als cinc germans petits, a menar a la casa i a ajudar al pare a les feines del camp. Així s'explica que aprengué a llegir i escriure anys després i de manera autodidacta. Els records, doncs, que la mare li ha transmès de la seva infància són els d'haver rebut una educació rígida, sense gaires distraccions i amb moltes responsabilitats, sempre sota la mirada vigilant de l'àvia, que, quan començà a festejar amb Pablo, es va oposar a aquesta relació, perquè pensava que el nivell social d'ell era més baix que el de la seva filla.

L'oposició de l'àvia Modesta a la relació podria radicar en el fet que ell provenia d'una família de jornalers, treballadors del camp sense propietats. L'avi Juan, de caràcter agressiu, probablement accentuat per la seva afecció a la beguda, devia estar implicat políticament en algun partit d'esquerres; si no, Julia no s'explica la vinculació del seu pare al Partit Comunista des dels 15 o 16 anys. Amb tot, sap que en l'adquisició de les seves idees comunistes hi van tenir molt a veure dues dones, militants comunistes, que l'influïren fortament, però no en coneix més detalls.

L'àvia Càndida, sempre dedicada a les tasques domèstiques i a la cura dels vuit fills del matrimoni, era una dona amable i tendra, massa sotmesa, pensa Julia, a la voluntat de l'avi i al seu caràcter irascible. Pablo, també fill primogènit, com Petra, passà la seva infància entre la feina al camp, ajudant el pare i col·laborant amb la mare en les feines de la llar.

En acabar la guerra civil, el pare, que havia estat incorporat a files amb la "quinta del biberó" amb a penes 17 anys, intentà passar la frontera amb França. Detingut durant el trajecte i condemnat a mort, fou traslladat a una presó catalana. Allà aprengué a llegir i a escriure, i millorà el seu nivell cultural pel seu compte. Lliurat de la condemna a mort però malalt de tuberculosi, tornà a Alía, on durant uns anys, aprofitant els coneixements adquirits durant l'empresonament, es dedicà a ensenyar a llegir i escriure a altres persones. Durant aquests anys ell i Petra decidiren casar-se, amb tan mala fortuna que dies després de la cerimònia, a conseqüència d'un nou rebrot de la tuberculosi, Pablo hagué de ser ingressat en un sanatori. Hi passà cinc anys, durant els quals, Petra continuà vivint a casa dels seus pares, mirant de guanyar-se la vida amb la compra-venda de roba, traslladant-se constantment entre Alía i Madrid. Cartejar-se amb el seu marit fou, la manera d'aprendre a llegir i escriure, i tot i que no sabia gens de fer comptes es va comprar un llibre "de cuentas ajustadas" per calcular el preu dels metres de roba.

Retrobats a Alía, en sortir el pare de l'hospital, encara hi passaren uns anys, durant els quals nasqueren Julia i el seu germà Juan. El pare, que es dedicava aleshores a treballar a pagès, i la mare, que continuava dedicant-se a la compra-venda de peces de roba, "se dieron cuenta que en el pueblo no había futuro, que no, y dijeron, el futuro está donde está la industria, en las grandes capitales, donde los críos puedan asistir al colegio, y se vinieron aquí [a Barcelona] por eso". Així, l'emigració a Barcelona, a mitjan anys 50, es produí de manera gradual. El primer a traslladar-se va ser el pare, que de seguida aconseguí feina, al sector de la construcció, i lloc on viure, en aquest cas una habitació rellogada. Acomplerts aquests primers objectius, fou la mare qui emprengué el viatge, i es col·locà a servir a casa d'una senyora francesa. Després, Julia deixà Alía per retrobar-se amb els pares a Barcelona, i encara un temps després arribà el seu germà, que havia restat a casa dels avis materns. Els dos fills petits nasqueren ja a Barcelona, i l'últim morí a l'edat de vuit anys, un cop que Petra no ha acabat de superar mai.

Julia recorda els primers anys a Barcelona com d'una gran duresa de les condicions de vida. Havent-se traslladat la família a una altra habitació, també com a rellogats, el fet que els fessin fora d'aquest segon allotjament precipità la compra d'un terreny a Torre Baró. Un préstec dels avis materns els permeté afrontar l'adquisició del solar a mitges amb una família extremeña. El pare s'encarregarà d'anar construint la casa a poc a poc, treballant-hi després de la jornada laboral i durant els caps de setmana. Amb tot, hi anaren a viure de seguida que van tenir aixecades les quatre parets. En aquesta casa hi viurien uns 10 o 12 anys, sense llum i sense aigua corrent –anaven a buscar l'aigua en una font de la Trinitat–, ni lavabo.

El pare aleshores ja havia entrat a treballar a Mensajerías San Sebastián, primer fent feines de càrrega i descàrrega. Aviat, a causa de l'asma, seqüela de la tuberculosi, passà a desenvolupar feines de control d'estoc i supervisió, que no requerien tant esforç físic. Amb els anys, l'empresa li proposà fer feines de consergeria i vigilància i li oferí un pis situat sobre el magatzem, i així seria com deixarien la casa de Torre Baró. Per la família això representaria una millora més que considerable en les condicions de vida i un cert ascens social.

Durant tots aquests anys, la mare no va deixar de treballar. "Forta com un tanc" utilitzà repetidament l'avortament com a forma de control de natalitat: "avortava i se n'anava a treballar". Amb tot, pel que fa a l'organització de les feines de la llar, els pares constituïen "un matrimoni atípic per l'època que els tocà viure", ja que compartien les decisions de la gestió econòmica familiar i, pel que feia a les feines domèstiques, el pare sempre havia col·laborat, fins i tot, de vegades, d'una manera més primmirada que la mare.

La seva escolarització s'inicià a Barcelona, quan tenia uns 5 anys, en un col·legi de monges salesianes. Es recorda a si mateixa com una nena rebel. Fins a tal punt ho era, explica, que un dia va dir a una monja que no entenia per què havien de resar el rosari si ni els seus pares ni ella no creïen en Déu. Quan li ho comentaren, el seu pare s'enfadà moltíssim, i li féu saber que no creure en Déu era quelcom que no es podia escampar als quatre vents. Segons Julia, el sentiment de rebel·lia l'hi provocava el "ver que no era igual que las demás: no tenía mi casa, mi piso, no tenía..., a veces me tenía que poner los calcetines de mi padres [...]. O sea, tenía una rebeldía acumulada, una frustración enorme, creo yo, [...]". No se sentia integrada a l'escola, "ni hablaba catalán ni era como ellas", diu, referint-se a les seves companyes. D'altra banda, aquest sentiment creu que fou incentivat per les monges, que discriminaven les alumnes segons la seva posició econòmica i social. Pensa que els seus pares, sense ser creients, l'enviaren a estudiar en una escola catòlica pel fet que els resultava quasi gratuïta, i potser perquè el seu pare va pensar que s'integraria més a la societat catalana estudiant fora de l'escola nacional. El fet que la ubicació de l'escola facilitava al seu pare anar-la a buscar també hi devia tenir alguna cosa a veure.

Acabada l'escola, el pare la influí perquè continués estudiant, i es va decantar per estudiar comerç i "poder estar en un sitio que no fuera una fábrica, él, su falera era que yo no fuera a una fábrica". Amb tot, en un moment en què el seu pare tornava a estar molt malalt, i malgrat la seva oposició, va decidir que, estudiant a les nits, bé podia posar-se a treballar en una fàbrica i ajudar amb un sou els de casa. Així és que amb 14 anys entrà a treballar a l'SCR, fent el torn de sis del matí a dues de la tarda. L'empresa es dedicava a fabricar els rodets per als fils que s'utilitzaven a les empreses del tèxtil, i la feina a la cadena consistia, segons les seves paraules: "en unas máquinas, metías el cartón, la máquina se encargaba de encolarlo y tú tenías que darle la forma en un cono que había". Al cap d'un temps, i encara abans d'acabar els estudis, treballaria a una empresa dedicada a l'envasament de sucre: "había una máquina que echaba el azúcar y tu lo tenías que doblar [...] y le ponías la pega y ya está".

Malgrat tot, acabà complint les expectatives del seu pare respecte al seu futur professional entrant a treballar, finalitzats els estudis de comerç, a les oficines d'un taller mecànic propietat de Julián Zazurca, un senyor una mica peculiar. Aquesta va ser la seva primera "experiència administrativa". Es va cansar aviat, però, del caràcter insofrible del seu cap i s'acomiadà. A partir d'aleshores passaria per diferents empreses, sempre realitzant tasques administratives, sempre "buscando algo mejor. A veces iba a algo peor. Empresa por empresa, me daba lo mismo. Eran las condiciones laborales las que me hacían cambiar".

Ja de ben petita, havia rebut la influència ideològica del seu pare, sempre en contacte amb militants comunistes, encara que el seu compromís polític va estar sempre condicionat per la seva delicada salut, que no li permeté desenvolupar un veritable activisme com a militant. Amb tot, inicià la seva militància política més formal dins del PSUC pels volts de 1966 i començà el que descriu com una "carrerilla loca, loquísima" integrada dins del grup anomenat "los jóvenes de Trinidad", coordinats per Tomás Chicharro i dins de la que fou la primera Comissió de Barri. La seva vida, diu, es convertí a partir d'aleshores en "trabajo, partido y Comisiones, y reuniones en ambos lados, en comisiones y en el Partido".

Per ella era inconcebible estar al Partit i no involucrar-se en el moviment de les Comissions Obreres: "estábamos en todas las asambleas de cualquier ramo" i "éramos los mismos prácticamente". De fet, tot i que a les reunions de Comissions assenyala que hi havia molta més gent, a parer seu, "el partido era el eje vertebrador de todos los movimientos sociales, incluida Comisiones". La gent del PSUC, segons diu, eren més, eren a tot arreu i gaudien del prestigi que dóna el fet de no tenir por d'actuar: "nos daba lo mismo hablar que hacer, [...] estábamos a todas". A les assemblees, explica, s'organitzava la repartició de tasques que calia desenvolupar en les convocatòries d'actuacions coordinades des del PSUC o des de les Comissions. Es nomenaven grups de treball i cada grup s'encarregava, per exemple, de preparar les pancartes, de fer pintades, d'elaborar fulls volants i repartir-los tant al carrer com a peu de fàbrica durant les vagues, decidir el recorregut en el cas de les manifestacions, etc. Els primers de maig, la

solidaritat a favor de treballadors acomiadats o dels presos polítics, les reivindicacions per la millora de les condicions de vida al barri, els onzes de setembre, eren motiu de concentracions en les quals, a vegades, s'actuava de forma temerària, malgrat les estratègies previstes per salvaguardar-se del control policíac.

Així, doncs, aquestes eren les seves activitats més habituals. Acostumaven a sortir a les nits a enganxar pancartes, a fer pintades reivindicatives, imprimien fulls volants amb les vietnamites. Els 30 d'abril, eren nits frenètiques per preparar l'endemà, "pasábamos muchos nervios, no éramos conscientes de lo que nos jugábamos". També, amb el grup de joves de la Trinitat, Julia participà en el que anomenaren "festivals populars", representacions teatrals que dirigia Tomás i que organitzaven en locals parroquials amb l'objectiu de recollir diners en solidaritat amb els presos polítics. En aquests actes hi havia participat gent com Ovidi Montllor i M. del Mar Bonet.

En la mesura que havia començat a tenir una vida política pròpia, la relació amb el seu pare s'havia anat deteriorant i tornant-se conflictiva. Que anés a assemblees i arribés tard, així com que tinguessin lloc reunions clandestines a la casa amb una nombrosa presència d'homes, aixecaren els comentaris del veïnatge. Més atent a les xafarderies sobre la conducta reprovable de la seva filla que a possibles represàlies derivades de l'activitat clandestina, el seu pare no li arribà a prohibir la seva activitat, però sí que la hi dificultà. Finalment, davant el ferri control patern decidí, després d'una forta discussió, marxar de casa seva. Instal·lada a casa d'una amiga, només davant l'amenaça del seu pare d'enviar la policia a buscar-la se'n dissuadí i tornà. Aleshores tenia 19 anys i ja havia conegut el que en menys de vuit mesos es convertiria en el seu marit, Pedro, també fortament implicat en la lluita clandestina.

Així, doncs, casats el 1968, se'n van anar a viure a la casa de Torre Baró, però acabaren traslladant-se a casa dels pares d'ell, també un focus d'activitat política, i fent servir la casa com a local clandestí on tenien la vietnamita, imprimien propaganda i l'emmagatzemaven. Cipriano García, diu, va ser qui li va demanar que la guardés a casa seva, i així ho va fer. Després d'haver estat una temporada treballant a la cadena de producció de l'empresa Roselson ajustant televisors, on havia col·laborat amb el comitè de fàbrica, entrà a treballar a les oficines de l'empresa Jané. El pas per la Roselson havia estat un parèntesi en la seva trajectòria com a administrativa, entre una feina i una altra. A la Jané es va presentar a les eleccions sindicals, i sortí escollida com a enllaç sindical l'any 1971. Tot i que va pensar que no tenia possibilitats ja que ella treballava al despatx, ho féu, creu, com a revulsiu davant l'actitud dels seus companys administratius que, diu, se sentien més a prop de l'empresari que del treballador de fàbrica. Delatada, però, per una companya per guardar premsa clandestina, que acostumava a llegir al lavabo, fou despatxada immediatament sense a penes donar-li temps a exercir el seu càrrec sindical.

Aleshores feia poc que havia nascut Neva, la seva filla gran (1972). En ser despatxada de la Jané, casada i amb una filla, no li resultà gens fàcil trobar feina. Durant una temporada treballà en una pastisseria, en la qual, diu, "mentí como una cosaca, dije que ni estaba casada ni tenía hijos", fins que començà novament a treballar com a administrativa prestant els seus serveis per l'empresa C.O.C. Una "empresa de prestamismo de trabajadoras cualificados, prestamismo de trabajadoras de oficinas". Contractada, doncs, per la C.O.C treballà a l'Hospital Clínic durant un parell d'anys, en el torn de nit, quelcom que recorda com una mala experiència: "trabajaba porque no tenía remedio, fue una época que no había manera que encontrara trabajo".

Durant els primers anys 70, recorda molt especialment la reunió de l'Assemblea de Catalunya a l'església del Crist Rei el 25 de maig de 1971. Ella, el seu marit i altra gent del barri van formar part d'una cadena humana al voltant de l'església perquè la Brigada Político-Social no pogués accedir als membres de l'Assemblea: "eso fue increíble". Avançant el temps i s'havien traslladat a viure a la zona de Virrei Amat. En l'àmbit del barri continuava militant al PSUC en l'àmbit de barri des de l'Agrupació Barcino Barcalinova, una àmplia cèl·lula que movia molta gent amb "una actividad desenfrenada", centrada en el PSUC i en l'associació de veïns, ja aleshores bastant consolidada, seguint la consigna del partit de promoure l'associacionisme veïnal com a mitjà de conscienciació política. En cap moment, però, deixa d'estar vinculada al moviment de Comissions: "estábamos volcados completamente a lo que se decidiera dentro de Comisiones pero desde el Partido". La seva participació a les Comissions serà sempre, de fet, una conseqüència de la seva militància en el PSUC.

D'altra banda, s'havia vinculat també al moviment d'escoles bressol des que, estant novament sense feina, havia decidit, amb una amiga, aprofitar l'ocasió de fer-se càrrec de l'escola bressol L'Amagatall. Era un projecte d'escola activa, des del qual col·laborà en la lluita de la Coordinadora d'Escoles Bressol en la negociació amb l'Ajuntament de Barcelona per constituir-se en Patronat: "Se estuvo luchando hasta que se consiguió el patronato[...] yo lo que recuerdo es que me llevaba a mis hijas a las manis, sí, ha sido una historia, yo por ejemplo, he disfrutado a los niños en la escuela y a las mías no las he disfrutado, me iba a las reuniones del partido con ellas. Entonces mi vida sentimental era un desastre[...]". I és que, si fins aleshores havia compartit el seu compromís polític amb el seu marit, el

matrimoni havia començat a trontollar quan va descobrir que Pedro tenia una forta dependència de l'alcohol, inicialment superada, que acabà convertint-se en addicció a les drogues. Finalment Julia prengué la decisió de separar-se el 1977, després de 10 anys de matrimoni.

El 20 de novembre de 1975, amb la notícia de la mort de Franco, va pensar "que todo el mundo tenía que bajar de la higuera y convertirse en demócrata de por sí, no?. No tardé nada en darme cuenta que eso no era así, que Franco se había muerto en la cama y que el germen democrático como nosotros lo entendíamos, ese no llegaba exactamente a la gente [...]". Mantenia, aleshores, encara la creença "que si se legalizaba el Partido Comunista eso daría pie a que casi todo el mundo fuera comunista, por el simple hecho de... y no tardamos en darnos cuenta que no". Destaca la innocència d'aquest pensament i l'atribueix a la manera com ella havia viscut la seva militància política fins aquell moment, "tan acelerada y tan auténtica". D'aquesta manera, tot i que pensa que la legalització del partit comunista vingué a rehabilitar als ulls de la societat els que fins aleshores havien estat "los pelanas, los cridaneros, los desgraciados que no tenían ni patria ni familia, porque un poco dábamos esa imagen [...], ni de bon tros la gente pensaba en comunista".

Pel que fa a la Transició i les expectatives de la configuració de les Comissions com a Confederació Sindical, va estar absolutament d'acord que s'havia de passar de moviment a sindicat estructurat organitzadament: "Lo viví con mucha emoción porque es que era lo que pretendíamos que se instaurara como forma legal, lo viví muy de acuerdo y con mucha ilusión".

Tot i que no s'han complert les expectatives que tenia aleshores, ja que esperava que CCOO tingués un paper determinant en el mapa polític. Ara, amb la perspectiva dels anys, pensa que "nos damos cuenta que no lo tiene porque no puede tenerlo [...] el sindicato no puede ser lo mismo que era en la clandestinidad". Així doncs, a favor de la configuració de CCOO com a sindicat estructurat, també va estar a favor de l'acceptació dels Pactes de la Moncloa. Davant dels que pensaren que la signatura dels pactes era "como si el sindicato estuviera tocado por una debilidad especial por el hecho de aceptar los pactos", per ella van significar un pas endavant en la consolidació del sindicat.

Ja en democràcia, separada, amb dues filles petites de qui tenir cura i treballant a l'escola bressol, no reduí en cap moment el seu grau d'implicació política: "Podía hacer, desde plegar a mediodía, ir a buscar a mis niñas, darles de comer, volver a llevarlas donde estuvieran, volver a trabajar, salir, ir a una reunión, a lo mejor a dos, antes de llegar a casa ir a buscar a las niñas, llevarlas a casa, bañarlas, darles de comer, ponerlas a dormir y a lo mejor había días que tenía que volverme a ir". Quan hi havia una assemblea, explica, de vegades deixava les nenes a càrrec de la seva mare, tot i que la majoria de les vegades se les hi enduia. La presència de les seves filles havia provocat la crítica d'algun company militant, que li havia suggerit que valia més deixar-les a casa, com feia ell. Julia recorda haver-se indignat en extrem per aquestes actituds d'incomprensió d'alguns homes sindicalistes pel fet de ser dona, i especialment dona separada i amb fills. Considera que per als homes era més fàcil mantenir un alt nivell d'implicació política i sindical ja que, al cap i a la fi, els fills "claro, con su mujer, se quedaban con su mujer!". De fet, critica de manera contundent el que considera una consciència únicament teòrica dels homes respecte a la igualtat home-dona. Tant des del partit com des del sindicat, pensa, l'assumpció de les reivindicacions feministes ha format i continua formant part d'un discurs més formal que real.

Durant la segona meitat dels anys seixanta, ja havia participat a les primeres reunions de dones militants del PSUC-CCOO, seguint la consigna d'intentar organitzar una microestructura exclusiva de dones i paral·lela a l'organització mixta. De seguida, però, es rebel·là contra aquesta línia d'actuació d'integració de les dones a la política i de lluita pels seus drets. Tal com ho explica, "nos dijeron que teníamos que montar lo de las mujeres, y digo nos dijeron porque yo nunca estuve con esa idea, [...], dentro del partido, [...], se consideraba que era importante formar un núcleo de mujeres para sensibilización pero ahí no estuve de acuerdo, y lo dije, lo dije en las primeras que hubo. Digo: 'No creo que haya aquí nadie más feminista que yo, pero yo no estoy dispuesta a, a hacer de mujer también en política [...]'. Se habló en una reunión, se habló en la célula y después se trasladó a la asamblea...'. Sí, sí, y salían las responsables, y bueno, se hacía la microestructura que dependía de la otra. [...] Y yo no estaba de acuerdo y lo dije, que no, que no, que me parecía excesivo tener que movilizar a las mujeres, cuando yo entendía que mujeres y hombres debían hacer las mismas cosas, que separar era segregador, y además agregar más trabajo a la mujer. A santo de qué tenían que tener, además de las reuniones de partido, además de las de Comisiones, además de los hijos, y además de la casa, además lo de las de mujeres... ¡No, hombre, no! Y además íbamos a las asambleas de barrio, a las asambleas de vecinos". En totes les reunions exclusivament de dones a les quals assistia es manifestava a favor d'implicar-hi els homes: "nos costaba un esfuerzo superior a ellos, estábamos en desigualdad dentro del partido y dentro del sindicato, porque teníamos que asumir cosas que sí, bueno, desde algunos estamentos del partido y del sindicato se decía: 'Hay que hacer reuniones de mujeres y hay que hacer reivindicaciones de mujeres y hay que llevar una política de mujeres, pero que la lleven las mujeres'".

Finalment, deixaria d'anar a aquestes reunions. Com a feminista que es declara, està a favor que el sindicat doni cabuda a les reivindicacions específiques que afecten les dones, però amb la col·laboració conscient dels homes. Pensa, de totes maneres, que la igualtat s'ha de guanyar en l'àmbit privat, en el dia a dia de les relacions personals i especialment, pensant en el futur, per mitjà de l'educació dels més joves, tant des de l'escola com des de la família. És molt escèptica, però, respecte a aconseguir una veritable igualtat social, almenys en un futur pròxim. Les pròpies experiències li parlen de la gran dificultat de portar les idees a la pràctica quotidiana i troba que aquesta segurament és la lluita més desgastadora.

L'any 78 reinicià una participació més directa amb Comissions Obreres. Tomás Chicharro, des de la Secretaria de Formació Sindical, li proposà participar en la tasca d'impartir formació sindical als treballadors empresa per empresa. Arran d'aquesta col·laboració i la posterior vinculació de Tomàs al grup de teatre organitzat per l'Agrupació de Nou Barris, en la qual ella seguia militant, al cap d'un temps es convertiren en parella, i decidiren anar a viure junts. Amb aquest grup, tots dos participaren en la campanya de les primeres eleccions municipals democràtiques, l'any 79, com a membres del "Mim Show", funcions teatrals que seguien els mítings del PSUC a diferents municipis i en les quals representaven en forma de paròdia mímica "todo lo que era el franquismo. La escuela, la seguridad social, lo que eran los porros, que empezaban entonces, la época de los hippies, se iba pasando de época por las canciones, [...] empezaba por Antonio Molina, con el "Soy Minero".

Passades les eleccions va ser nomenada regidora d'ensenyament del districte IX-Sud, càrrec que compaginà amb la feina a l'escola bressol. A l'Ajuntament explica haver-se trobat amb situacions realment compromeses a conseqüència d'actituds poc honestes d'alguns regidors socialistes i que es consentien des del PSUC. La seva tasca com a regidora consistia, bàsicament, a gestionar la creació de noves escoles atenent les reivindicacions plantejades des del barri, atendre els sistemes pedagògics utilitzats, reduir en la mesura del possible el nombre de nens i nenes per classe, i tenir cura de les relacions entre les direccions de les escoles, les associacions de pares i les associacions de veïns.

L'intent de cop d'estat del 23F, recorda, el visqué, durant la legislatura, com un moment de gran incertesa a la seu de Comissions de l'avinguda Meridiana, traslladant els arxius a l'escola bressol amb Tomás i José Luís López Bulla. La seva gran preocupació, però, eren les seves filles, encara massa petites, amb "la impresión que no podía metérmelas en el bolsillo y llevármelas conmigo, que tendría que dejarlas si tuviera que irme, no, no!! Fue malo, fue una experiencia malísima".

Julia abandonà la militància política quan es va constituir Iniciativa per Catalunya, l'any 1987. El desànim davant les ruptures del PSUC i el convenciment que, en democràcia, aquesta militància ja no era tan necessària, li van fer prendre la decisió de no continuar l'activitat política. De fet, pensa que els comunistes "servimos para las épocas duras y nada más". Encara que per ella els ideals comunistes segueixen sent vàlids, no sap quina és la manera d'acomplir-los en la societat actual, en la qual "hay que vivir de otra forma", adaptar-se a les circumstàncies, mentre que en "aquella época nos creíamos en posesión de la verdad" recolzada en la perspectiva internacional d'aleshores. Enfonsat el comunisme globalment, "nos quedamos sin referentes".

Aleshores va reprendre la seva formació acadèmica, va aprovar l'examen d'accés a la Universitat per a més grans de 25 anys i va iniciar la carrera de magisteri, juntament amb Tomàs. Uns anys més tard, al principi dels noranta, decidí començar psicologia, i ja fa tres anys que deixà l'escola per poder dedicar-se del tot a la carrera i llicenciar-se abans de l'entrada en vigor dels nous plans d'estudi.

Valora la situació sindical actual de manera positiva, ja que "el sindicato ha conseguido un puesto en la sociedad, y un puesto importantísimo, y no el sindicato, los sindicatos". En canvi posa en dubte els èxits d'altres moviments socials: "el movimiento feminista no, por ejemplo, las reivindicaciones de los jóvenes, en cuanto a vivienda, trabajo, pues tampoco, [...] a los jóvenes se les da formación ocupacional y a las mujeres una creencia de control de su vida que no es cierta". "La liberación efectiva de la mujer no se ha llevado a cabo, ni se llevará en muchos años, porque nuestros propios hombres, hombres concienciados, hombres luchadores, hombres que son responsables, todo lo que tu quieras, en ese terreno..."

Justa Jiménez Moreno

Justa va néixer el 1944 a Casas de Miravete (Càceres), d'on prové la seva família d'origen. Els avis paterns no els va conèixer. D'ells en sap el que li explicava el pare. De l'avi, que era un home seriós, treballador, políticament més aviat de dretes però sense ser militant en cap organització. De l'àvia, només que "era rara", amb les seves pors i les seves manies. Al poble, fins i tot, la consideraven "una mica vident". Amb la mort prematura de l'avi, el pare de Justa es va haver de fer càrrec de les terres i la gestió dels béns familiars, produint-se un notable procés de descens econòmic: "la casa se'n va anar a pique".

La família materna, coneguts com "els Morenos", era una família benestant dins de l'estructura econòmica i social del poble. Dintre, però, de la tendència política de dretes de tota la família, l'avi de Justa, propietari agrícola i comerciant, havia iniciat una trajectòria de militància totalment oposada incorporant-se, ja de molt jove, a les files del partit socialista. Destacat, durant la República, pel seu activisme polític, va ser detingut, empresonat a Càceres i condemnat a mort tot just iniciada la Guerra Civil. Malgrat els esforços de l'àvia, el seu propi germà, jutge de Casas de Miravete, es negà a avalar-lo, fet que va contribuir de manera decisiva al compliment de l'execució. La situació econòmica familiar trontollà llavors arran de la requisita falangista dels seus béns i propietats. A partir d'aleshores van "anar tirant com van poder". La mare de Justa, Amèlia, que tenia 16 anys, va haver d'afrontar la difícil situació de ser filla d'un socialista destacat i afusellat durant la guerra en un ambient hostil, dominat per l'eufòria dels vencedors. Això, pensa Justa, influí en el seu caràcter i es va convertir en una dona enèrgica i decidida a la força, alhora que alegre i extravertida. Pel fet de ser la gran i amb la seva mare invàlida, tot i que tenien una noia que ajudava a casa, Amèlia compaginava l'escola amb les tasques domèstiques. Molt donada a participar en activitats com el teatre, o "paseillos de comedia", així com en altres activitats lúdiques, per allò de la tradició, hagué de portar el dol pel seu pare durant anys, fins que un dia la convidaren a un casament i va decidir que se'l trauria. Aleshores ja festejava.

Els seus pares, casats a principis dels anys quaranta, s'instal·len a casa de l'àvia i el germà d'Amèlia, Isidro. Ben aviat, l'any 44 neix Justa i quatre anys més tard, el 1948, el seu germà. Transmetent una imatge gairebé idíl·lica de la seva infància, descriu l'ambient de casa com "molt maco", tot explicant les activitats que feien tots en comú. A les nits d'hivern, els pares llegien en veu alta l'un per a l'altre i amb els nens es distreien als vespres jugant al parxís o a cartes, un hàbit que mantindrien un cop instal·lats a Vilafranca del Penedès. Els diumenges de rams, per Setmana Santa, anaven els quatre d'excursió a cavall i a l'estiu tenien costum de passar dues setmanes de vacances a casa d'uns amics, al marge del Tajo.

El pare i l'oncle Isidro treballaven les terres i es repartien el producte a parts iguals. El rendiment, però, era escàs. El cultiu reduït al blat, les oliveres, hortalisses i llegums i la cria d'unes gallines, unes cabres i un porc proporcionaven a la família una economia fonamentada en la subsistència i l'intercanvi de productes: "una mica tot t'ho feies, amb la qual cosa vivies precàriament, en treies per tirar, a més a més si havies d'anar a comprar sucre potser pagaves amb ous, que ho anava a comprar ella al poble del costat, que allà diners tampoc és que n'hi haguessin". D'altra banda, heretada de l'avi, hi havia a la casa el que tot el poble coneixia com "la fàbrica de la gaseosa", una màquina amb la qual es gasava l'aigua un cop afegida "la esencia para las gaseosas", sacarina en lloc de sucre. L'àvia era qui s'encarregava de fer la gasosa i vendre-la. Ella i el seu germà l'havien ajudat moltes vegades. També l'àvia cosia camises de tant en tant, quan algú li ho encarregava, molt esporàdicament, així com també confeccionava la roba pels nens. Amb tot, respecte de l'economia de la majoria de la població del poble, la seva família es trobava en una situació a meitat de camí entre la de les famílies de jornalers i la de les famílies propietàries d'extensos terrenys. Eren, en definitiva, petits propietaris, amb una economia que defineix com de "lo comido por lo servido" però sense expectatives de progrés. Almenys, així fou com ho veieren els pares, que, havent de repartir els beneficis de les terres amb l'oncle, aviat van haver d'assumir la impossibilitat de mantenir dues famílies quan arribés el moment de la partició de les terres. En funció d'això es plantejarà l'opció que Isidro emigri a Vilafranca del Penedès, seguint els passos de la germana d'Amèlia que, casada amb un ferroviari, s'hi havia instal·lat feia un temps.

Justa explica el procés migratori del seu oncle en termes del sacrifici que representà per als seus pares que associaven l'emigració amb l'obertura de possibilitats d'un futur millor. Amb tot, Isidro s'està poc temps a Vilafranca, a penes uns mesos durant els quals treballà en un magatzem, i tornà al poble. Segons li han explicat, a Isidro, que no era gaire emprenedor, li agradava massa l'ambient de diversió del poble. Pensa que va ser una oportunitat perduda pel seu oncle i una oportunitat guanyadaper ells. En tornar Isidro, el seus pares, disposats a establir-se a Catalunya, van decidir que fos el pare qui marxés primer per preparar l'emigració familiar. Després de vendre part dels terrenys per finançar el projecte migratori familiar, arribà a Vilafranca on va viure temporalment a casa de la seva cunyada. La seva idea "era arribar a Barcelona i anar a veure un amic, però el tema del pis era complicat". Va començar a treballar en l'electrificació del tren, però "allò no li agradava a ell, havia d'anar d'aquí cap allà i ell volia

una feina que després, quan portés la dona i els fills, no li suposés anar cap aquí i cap allà". Era una feina dura i perillosa, i sempre li ha dit "que no era això el que venia buscant". Així, entrà a treballar en un taller dedicat a la fabricació de premses de raïm com a mecànic soldador, alhora que els diumenges treballava a les vinyes d'un encarregat del taller. Canviant de feina perdia en salari, però, tot i així, apostà per una major seguretat a la feina i una major estabilitat familiar.

La família, que arribà a Vilafranca el setembre de 1956, havia trigat un any a retrobar-se amb el pare. Passant un temps encara a casa de la germana d'Amelia, finalment van llogar el pis en el qual viurien fins a principis dels anys setanta. La mare, que durant un temps es dedicà a "fer algunes feines" de neteja, de seguida, però, "es posà a cosir, era molt espavilada, bates de nen, vestits de nenes, vestits sense màniga". A casa de l'àvia, al poble, hi havia una màquina amb la qual havia après a cosir i se l'havia endut a Barcelona: "va ser amb aquella màquina, primer sense el motor i després amb el motoret, va cosir, va trobar una casa i va cosir, molt, piles i piles".

Justa començà la seva formació a Vilafranca entrant a estudiar en un internat de monges, tot i que com a alumna externa. Allà, diu, no va aprendre res. D'altra banda, les monges van proposar als seus pares que podia arribar a ser infermera si anava a treballar a una clínica de Manresa, dirigida per la congregació. Ho van acceptar pensant que podia ser una bona possibilitat per al seu futur laboral. Amb tot, la seva mare trigà poc a pensar que era una manera de captació per entrar a la vida religiosa, i va decidir anar-la a buscar i portar-la a casa.

Amb 13 anys i després de l'experiència a Manresa, de seguida es posà a treballar. Va presentar la sol·licitud per entrar a treballar a la Belcor i la mateixa encarregada, com no tenia l'edat reglamentària, li va comentar que a l'empresa Romagosa, buscaven personal i s'hi adreçà. Així aconseguí la seva primera feina. L'empresa estava dedicada a "la magnèsia", que "era per fer llimonada i taronjada, la posaves amb aigua, era efervescent i te la prenies". La seva feina consistia a netejar les llaunes, que eren reciclades, envasar la beguda i etiquetar. A Romagosa hi treballarà uns mesos, sense contracte i a temporades, en funció del volum de feina. Fou segurament durant un període d'inactivitat quan entrà a treballar a la cadena de producció d'Hijos de Rogelio Rojo, empresa del sector del metall que fabricava fulles d'afaitar: "hi havia una màquina que tirava així, com un cordó, que tirava totes les fulles, després s'anaven marcant, es tallaven, després s'esmolaven i després amb les mans es tancava cada sobret de la fulla d'afaitar".

Entre els 13 i els 16 anys, compaginà el treball a la fàbrica amb "anar a cosir" al taller d'una modista on polia les vores de les peces de roba amb una Overlook. Diu que això era el que feien totes les nenes. També durant una temporada havia anat "a una acadèmia a aprendre el corte" però l'acadèmia no li va agradar gaire i ho deixà córrer.

Treballant a Hijos de Rogelio Rojo començà a participar en activitats que s'organitzaven a nivell de parròquia: "fèiem reunions, fèiem trobades a l'església, es feien excursions, colònies a Penyafort, una casa de colònies on cada estiu anàvem". La seva consciència de classe, diu, va sortir d'aquí, tot i que ja portava "una sèrie d'idees" vinculades amb la imatge rebuda a casa per la mort de l'avi. Participant en aquestes activitats coincidí amb joves treballadors d'altres empreses en les quals actuaven com a representants d'aquest moviment catòlic. Recorda com algú els va dir en una reunió que ella i la seva amiga serien "la sal de la tierra en la fàbrica de las hojas". La JOC, a la qual arribà, diu, "perquè les noies [hi] anaven" després de la feina, "sense que t'ho proposessis", va representar per a ella l'oportunitat de rebre informació i d'organitzar-se a gran nivell, participant a les trobades de joves catòlics d'àmbit estatal. Segons explica de la dinàmica de les reunions a la parròquia, es començava amb el que denominaven la "revisió de vida". Cadascú plantejava un problema, una vivència que analitzaven entre tots intentant arribar a conclusions comunes, per exemple, sobre les relacions amb els pares. El lema dels joves catòlics era "ver, juzgar y actuar" i s'aplicava "a nivell catòlic i a nivell obrer". Amb tot, els temes de debat en aquestes reunions anaven evolucionant durant els primers anys seixanta cap a qüestions cada vegada més vinculades amb el món laboral i el moviment obrer.

En aquells moments ja havia entrat a treballar a Viuda Flor e Hijos, empresa tèxtil de confecció de jerseis de punt. "Volies anar a fàbriques millors" i el canvi d'empresa representava una millora considerable ja que el salari era més alt "i era una feina més neta, no t'embrutaves, semblava que aquell context era més per a noies [...] o sigui que era millorar". Allà, diu, s'ho passava bé, l'ambient de treball era molt familiar i la feina li agradava. En els primers moments treballava amb una màquina Overlook, que requeria treballar a gran velocitat, tot i que de seguida va passar a ser remalladora, feina per a la qual és necessària una major habilitat de mans. Creu que va arribar a ser una bona remalladora: "feies bé la feina i la feies de pressa. Si et deien que a l'hora s'havia de fer 10 peces, doncs les feies i a més a més una mica més. Això és que ho feies bé".

L'empresa, que aleshores comptava amb uns 30 treballadors en plantilla, i malgrat "l'actitud paternalista" del propietari, no restarà al marge de la conflictivitat laboral general d'aquells anys a Vilafranca. Una de les primeres reivindicacions que recorda, i que va ser plantejada per la "gent gran de la JOC", va ser el "no a les hores extres". Integrada de ple en la JOC i treballant a La Flor, aniria adquirint un major grau de compromís amb la lluita obrera fruit d'un procés que qualifica de "natural": "Jo no sé per què, però vaig anar donant passos i vaig anar trobant, no sóc una persona que planifiqui sinó que es va trobant les coses i en cada moment m'anava introduint més en el moviment obrer, ens agradava i ens comprometíem".

En paral·lel a la seva pertinença a la JOC, era ja, aleshores, membre d'un grup de treball que es trobava a banda de les reunions de la JOC i que es plantejà la possibilitat i la necessitat de començar a parlar de cara "a la llum pública". Amb aquest objectiu, per una banda van iniciar l'edició de la revista setmanal Tothom dirigida per un capellà, que els havia de servir per publicar articles "de tipus cultural, nacionalista i obrer". Per una altra banda decidiren portar a terme la celebració anual del 1r de Maig donant-li un caire de diada festiva. Un "aplec" de famílies durant el qual s'organitzaven jocs infantils, concursos de cuina, s'oficiava una missa i abans del dinar es llegia un document referent al significat del 1r de Maig que donava pas "als mítings". Es tractava, en definitiva, de transmetre la informació sobre les lluites obreres a empreses que s'anaven desenvolupant a nivell de Catalunya i de l'Estat espanyol. La premsa clandestina, especialment Mundo Obrero, que rebien al local parroquial, era la principal font d'informació de Justa i els seus companys i companyes.

Aquest grup de treball, que s'amplia, durant els primers anys setanta, amb la incorporació de joves vinculats amb el moviment estudiantil i treballadors que no provenien de la JOC, acabarà constituint-se com a "òrgan unitari": l'Assemblea Obrera. Amb la voluntat de trencar la tutela de l'església, van començar a establir contactes amb el moviment obrer de Barcelona i a intentar coordinar la lluita reivindicativa dels treballadors a dins de les empreses. Com a membre de l'Assemblea, participà durant aquests anys en les vagues de les empreses El Sol i la Payton, potser el conflicte més dur, provocat per la implantació del sistema de control i augment de producció automatitzat, anomenat "sincro". Amb la perspectiva dels anys, pensa que aquestes vagues, que qualifica de "cristos a les empreses", van ser accions poc organitzades, "o sigui, la muntaven, la gent queia" i les empreses es quedaven sense veritables representants obrers. D'altra banda també participaven en les lluites a empreses de fora la comarca organitzant la recollida de diners en solidaritat amb els obrers en lluita, com l'any 74 durant la vaga de l'Elsa i la Solvay.

Respecte de la dinàmica de funcionament de l'Assemblea, quan sorgia un conflicte en una empresa, es debatia quina havia de ser la línia d'actuació dels representants de l'Assemblea, per la qual cosa era fonamental convèncer els treballadors i comptar amb el seu suport. Així, obert el conflicte del control dels ritmes de treball a La Flor i plantejat dins l'Assemblea, finalment decidí, juntament amb una companya, presentar-se a les eleccions sindicals. Actuant, doncs, des de la seva posició de càrrec sindical, intensificà les demandes relatives a les condicions d'higiene i salut, com que es proveís de bates les treballadores i s'instal·lessin dutxes als lavabos. La reivindicació més important fou, però, la provocada pel canvi en el sistema d'organització del treball amb el control dels ritmes: "va ser tan fort que un dels jefes, que suposo que s'ho va plantejar, va voler parlar amb nosaltres i es va anar solucionant, però ja havien après el control i ja van anar totes les feines controlades".

Insisteix molt que no té experiència "en grans batalles d'empresa; jo, en les batalles que tenia en aquell moment, la de la bata, del lavabo i de tal... en les empreses en les quals jo havia estat", totes petites o mitjanes empreses. De fet, el seu objectiu era entrar en una gran empresa pensant que tindria més possibilitats d'actuar sindicalment. Amb aquesta idea entrà a treballar a la Madoza, una gran empresa tèxtil de Vilafranca: "Yo me voy a la Madoza a hacer la Revolución". Només hi treballà 23 dies durant els quals "em van posar a cosir butxaques, hi feien camises [...] que és tot un art cosir, no et pensis, que és difícil, que fer-ho de pressa i bé és el més explotat que hi ha". Com era, però, "d'aquelles persones que estaves en les llistes negres", la justificació per acomiadar-la va ser la de no "complir amb els topes".

En qualsevol cas, acomiadada de Madoza, entrà a treballar a l'empresa Aguila Rosa, netejant els envasos retornats, omplint-los, posant etiquetes, etc.: "una feina senzilla però més distreta que cosir, jo he cosit molt i considero que és molt dur cosir". Malgrat aquesta, en assabentar-se que a Manufactures Perera, un taller dedicat a la confecció de roba d'abric, buscaven personal, va decidir reprendre la seva professió "perquè la feina era més fina, semblava que tingués més categoria, perquè no és el mateix estar rentant una ampolla que fer una camisa". De tota manera, a Manufactures Perera, "anaves fent, si feies molt doncs estupendo, però si feies menys tampoc no passava res". Com que era un taller de petites dimensions amb unes vint treballadores era impossible portar a terme una acció reivindicativa d'envergadura, però malgrat això "haviem de fer coses, com teníem la consciència aquesta [...] és que la muntàvem per una bata [...] aquella dona, perquè era encarregada ja havia de ser dolenta? Pues le liábamos unos cristos, pobre mujer!". Així que tampoc allà mancaren els conflictes.

Dins l'Assemblea Obrera s'havien anat configurant dos sectors amb dos líders. L'inici d'aquest procés, que portarà a la ruptura, va coincidir amb la vaga de La Asturiana a Vilafranca, organitzada des de les CCOO de Barcelona. Els membres que decidiren entrar a militar al PCI seguien organitzats dins l'Assemblea, liderats per Lluís Becerro, mentre que els que van passar a militar al PSUC s'organitzaren a nivell sindical dins les CCOO, seguint la línia marcada per Lluís Mata. Davant del trencament, tot i haver-se sentit més d'acord amb els plantejaments del sector PSUC-CCOO, finalment, diu, "vaig escollir persones" i s'afilià al PCI amb Lluís Becerro, amb qui feia molts anys que col·laborava. La detenció, però, que patí el 30 d'abril de 1975 a Cornellà, arran de la qual passà tres dies als calabossos de Via Laietana i les "moltes més enganxades, una pila de gent jove", marcà l'inici del seu desig d'allunyar-se de la radicalitat de plantejaments del PCI. Una "política d'enfrontament amb la dictadura que no portava enlloc i que el que feia era cremar la gent".

Coincidint amb la detenció, la direcció de Manufactures Perera intentà acomiadar-la, al·ludint abandonament de lloc de treball, quan en realitat, per la seva activitat protagonitzant la coordinació de reivindicacions i protestes, s'havia convertit en una treballadora incòmoda. L'actitud solidària i conjunta de les seves companyes, que "es van plantar [quan] va haver de venir l'apoderat de Barcelona i li van dir: ¿qué pasa con Justa? Porque aquí no trabaja nadie si esto no se soluciona", féu que es desestimés el seu acomiadament.

A partir d'aquell moment, l'any 75, segons les seves paraules, "em vaig quedant a casa meua", però a banda de la seva participació militant en el PCI havia seguit mantenint el contacte amb gent relacionada amb l'església, especialment amb en Ramon Puiggrós. Militant aleshores a la USO, Ramon, que després s'integraria a CCOO, havia estat acompanyant-la a reunions clandestines de les Comissions Obreres al barri del Clot durant els últims anys seixanta. Així doncs, entre 1975 i 1977 interromp la seva militància, participant en les accions que es porten a terme a Vilafranca però no a les reunions de l'Assemblea Obrera, "estant i no estant, participant i no participant". El procés de la transició a la democràcia, seguint-lo sense unes expectatives concretes, "va ser una època molt maca, hi havia molta il·lusió, molta alegria". Amb la línia de pactisme, "de concòrdia", adoptada per CCOO aleshores, va estar-hi d'acord i pensa que, en qualsevol cas, si no es va adoptar "el trencament va ser perquè no es va poder". Tanmateix, passat el temps, no li acabaran de satisfer els resultats obtinguts perquè "no s'ha aconseguit el que es pretenia" a causa de les lluites internes a dins del sindicat "quan el que teníem era feina a fer". Amb tot, vivint el procés de legalització de CCOO i del PSUC a través de la premsa, l'any 77 decidirà afiliar-se a totes dues organitzacions.

Així, a partir de 1978, treballant a Manufactures Perera, fa torn de sis del matí a dues de la tarda i, després, "a la tarda, al sindicat". Eren els primers moments de legalitat de les CCOO, moments en els quals "està tot per fer". Els alts nivells d'afiliació desbordaren la feble organització de les CCOO a Vilafranca, ella i els seus companys es veien incapaços de respondre a les demandes i consultes dels treballadors, treballant al màxim de les seves capacitats. Mancats del lideratge de Lluís Mata, que havia mort en un accident laboral, el grup de gent que l'envoltava va convocar l'Assemblea Constituent de les CCOO a nivell comarcal, enmig del debat general i les dissensions entre les diferents tendències polítiques sobre la constitució o no de les Comissions Obreres com a central sindical. Agilitant la convocatòria de l'Assemblea, es distribuïren els càrrecs de responsabilitat sense comptar amb els integrants de les tendències polítiques més a l'esquerra del PSUC "una mica per prudència". Nomenada aleshores secretària general de la Unió Comarcal del Penedès, continuava treballant a Manufactures Perera, però les lluites internes, que finalment no es van poder evitar, la van decebre fins que, cap a principis dels vuitanta, faria una nova parada en la seva militància sindical. El fet de traslladar-se diàriament a l'Hospitalet, on Manufactures Perera havia establert un nou centre de treball, explica, li serví d'excusa "per descansar una temporada".

Durant aquest període d'inactivitat política i sindical es dedicà bàsicament a treballar aprofitant per reprendre la seva formació amb un curs preparatori per obtenir el graduat escolar tot i que finalment no es presentarà a l'examen: "i així em quedo sense el graduat, que és una espina que tinc, que jo penso que amb els coneixements que tinc l'hauria de tenir, però no el tinc".

Fins el 1990, tot i que segueix afiliada, ho considera un nou "període en blanc" dins la seva trajectòria militant. Aleshores ja fa dos anys que l'empresa ha tancat les portes i està a l'atur quan li proposen que col·labori en la campanya per a les eleccions sindicals, participant-hi "anant per les empreses, fent visites per les empreses". Acabada la campanya col·labora en diferents plans d'ocupació en l'àrea del Penedès i des d'aleshores no ha deixat de treballar-hi. Actualment és responsable de la Secretaria d'Ocupació de les CCOO de l'Alt Penedès.

Parlant de la seva condició de dona sindicalista, Justa diu no haver-se sentit mai discriminada. El fet de no haver establert una família pròpia, considera, li ha permès dedicar-se plenament a la seva tasca

sindical. Més a nivell general, respecte de la posició de la dona al sindicat creu que s'ha avançat molt a nivell teòric però que a nivell pràctic queda molt camí per recórrer. La igualtat entre homes i dones sobre el paper s'ha aconseguit, però aplicar les mesures que han de portar a una veritable igualtat és molt difícil i no entén per què el tema del feminisme encara provoca reaccions que considera injustificades: "no té per què haver-hi les rialletes aquestes quan es comença a parlar de la dona". Havent participat en actes convocats des de la Secretaria de la Dona i malgrat l'esforç realitzat per organitzar-la dins la Unió Comarcal, la dedicació plena a altres tasques sindicals de les persones que, com ella, volien tirar endavant el projecte, ho va fer del tot impossible.

Respecte a la situació actual de CCOO, reflexiona al voltant dels temes que viu de forma més directa i quotidiana i parla de la desmotivació del jovent quant a reivindicar unes millors condicions laborals. Un conformisme condicionat per la latent amenaça de l'atur. Amb tot, valora els avenços realitzats pel sindicat, però creu que ha de ser moment de lluitar per tal que les millores que s'aconsegueixen arribin a aplicar-se, no ja a les empreses grans on hi ha representació sindical i ja s'hi treballa, sinó que el repte, ara, és arribar a tot el conjunt dels treballadors i treballadores.

Consol Moreno Monterroso

Consol va nèixer el 1950 a Villaharta (Còrdova), municipi situat als contraforts de Sierra Morena, amb una economia fonamentada en l'agricultura i la mineria, així com en el turisme d'estiu atret pel Balneari de Villaharta. De fet, fou al Balneari on ella i la seva nombrosa família visqueren durant els primers anys de la seva infància.

El pare de Consol, miner de professió, un home alcoholitzat i violent, va morir quan ella tenia tres anys. És la penúltima de sis germans. La seva mare, que s'havia casat en segones núpcies en ser afusellat el seu primer marit, es dedicava a la venda ambulat. Treballant duríssimament per tirar endavant la família: "iba por las ferias, vendía turrón, vendía caramelos, tonterías de estas, chucherías, eso durante las ferias i cuando no había ferias había un cruce, que le llamaban... un cruce de cuatro caminos que era el recorrido que hacían los autobuses de Córdoba [...] entonces mi madre se ponía allí a vender caramelos a la gente de los autobuses y así se ganaba, más o menos, la vida". A les cinc de la matinada començava la venda dels caramels pels viatgers dels autobusos i al matí venia xurros als hostes del balneari. Després, amb l'ajuda de l'àvia i les filles grans, María i Teófila, s'ocupava de les feines domèstiques. Més tard tornava al creuament de la carretera per seguir venent caramels als viatgers. Als vespres encara s'havia de posar amb els comptes del negoci. Sembla que l'avi li havia ensenyat de llegir i escriure.

De l'avi en parla destacant el seu caràcter afable i afectuós. Cordovès de naixement i miner de professió, en veure's afectat per una malaltia a les vies respiratòries, havia deixat la feina a la mina. Des de llavors, es dedicà a treballar l'hort i a tallar tot tipus d'objectes de fusta durant hores i hores. D'ideologia, segurament, d'esquerres, s'havia escapat d'una mort segura quan, acabada la guerra civil, els nacionals l'havien anat a detenir. Va ser aleshores quan van detenir el primer marit de la mare de Consol i l'únic fill varó dels avis i van ser afusellats.

Entre l'activitat de la seva mare, el que conreava l'avi a l'hort i l'ajut dels fills i les filles més grans, que anaven a "rebuscar" olives per fer oli, la família anava subsintint tot i les enormes dificultats. Consol, malgrat que assegura que a ella no li va faltar mai menjar, pensa que la precarietat econòmica fou el motiu pel qual la seva mare decidí enviar-la a Villaviciosa de Còrdova, a casa de la seva germana i el seu cunyat. Amb ells, que no podien tenir fills, convisqué fins al febrer de 1961, quan morí la seva mare. Els seus germans, aleshores jornalers a les terres dels ducs d'Alba, la van donar "medio en adopción" a un matrimoni que, dedicat al comerç de carbó, residia a Villanueva de Còrdova.

A Villanueva, de seguida va ingressar en un internat dirigit per monges, "una especie de reformatorio". Allà va aprendre a brodar, cantava a la coral i, com que era la més petita de les internes, diu que no seguia l'estricta règim que havien de complir les altres noies. Els seus adoptants sempre la van tractar bé. Creu que van intentar que rebés la millor educació que una noia podia rebre en aquella zona, tot i que a la pràctica després de l'any i mig que va estar a l'internat amb prou feines havia començat a aprendre a llegir i escriure.

Durant el temps que va estar vivint a Villanueva, el seu germà gran, Antonio, havia emigrat a Barcelona perquè "allí se estaban muriendo de hambre". Després, els seus germans Adolfo, María, Teo, Benito, Ramón i Acisclo arribaren progressivament a Barcelona. L'any 1962, quan ja estan instal·lats tots en un pis de l'Eixample, Adolfo es presentà a Villanueva per endur-se-la a Barcelona. Una Barcelona coberta per "la gran nevada" és el primer record que té de la ciutat.

Valorant la seva experiència migratòria, assenyala que el fet d'haver vingut a Barcelona ha estat molt positiu. Si s'hagués quedat amb els oncles a Villaviciosa, creu que hauria estat "una pueblerina". La ciutat, pensa, li ha donat l'oportunitat de realitzar-se com a persona, de tenir una ideologia pròpia. Tot i que aleshores es trobà "más bien abandonada de la mano de Dios [...] cada uno se apañaba como podía, eso también te da un margen de libertad de poder crear tu propio carácter, tu manera de ser".

Les condicions de vida a Barcelona resulten dures per a ella, especialment per la dificultat que representà l'escassa formació rebuda durant la seva primera infància. Pel que fa a les condicions materials, a la casa dels seus germans, tot que era gran, hi vivien 12 persones; la majoria dormien al menjador i no hi havia dutxa. Tots els seus germans i germanes treballaven, menys el petit que anava a escola. Així, amb 12 anys s'havia d'encarregar de fer menjars per a tots, netejar la casa i tenir cura de dos nadons. Una cosa "más esclava que ponerte a trabajar, y así me tiré un año o así". Els germans contribuïen a les despeses familiars amb part del seu salari i les tres noies portaven el pes de la casa malgrat que María i Teo també treballaven "las veinticuatro horas del día". María "por la mañana iba a limpiar vidrios, por la tarde iba a trabajar a un taller de confección que hacían canastillas para críos, allí por Gracia, se llamaba Rosendo Martín", el mateix taller pel qual treballava Teo, tot i que ella cosia a domicili, i al qual ben aviat també Consol s'adreçà per demanar feina. Admesa, hi treballarà retallant els

cartrons que servien de base per a la robeta de criatura. Paral·lelament, començà a estudiar Secretariat en una acadèmia privada, autofinançant-se la formació. Cursà fins al 3r i abandonà els estudis, incapaç, diu, d'aprovar la religió, per molt que ho intentés.

A diferència de les seves germanes, no acceptava bé la desigualtat respecte els seus germans que no col·laboraven en les feines de casa. Quan cobrà el seu primer salari, plantejà a Maria que contribuiria amb la mateixa quantitat de diners que els seus germans, i es va negar a participar més en les tasques domèstiques. Obert el conflicte amb la seva germana gran i, coincidint amb el casament del seu germà Adolfo, li demanà per anar a viure amb ell. Aleshores, treballant i estudiant, es deslliurà del treball domèstic perquè la seva cunyada era qui se n'encarregava. El seu germà, però, aviat va començar a intentar imposar-li una hora d'arribada a casa que ella considerava abusiva i que es negava a respectar. Decidida a marxar de casa d'Adolfo, buscà una nova feina. Entrà a treballar a l'empresa Nylan, i buscà una pensió per viure. Aleshores tenia 14 anys i s'estigué a la pensió quasi un any, fins que el seu germà Benito anà a oferir-li casa seva. Durant sis anys convisqueu amb el seu germà i la seva dona, Fina, amb qui establí una relació molt bona que encara manté.

A la Nylan segueix treballant fent robeta, però aleshores ja cosint a màquina. La seva germana Teo li n'havia ensenyat. Segons diu cosir robeta era molt fàcil: "mires de no agafar-te un dit, vas seguint unes línies i el dia que dominis la màquina a parar-la en el puesto que tu vulguis, doncs ja has après a cosir. Una altra cosa és cosir jaquetes". A la Nylan hi treballà durant uns quatre anys i va deixar de treballar-hi perquè veia que no anava bé. Aleshores ja dominava l'ofici de maquinista-cosidora. El 1971, sent recomanada per dos coneguts, entregà una sol·licitud de feina a la Seat i, admesa, al juny d'aquest any començà a treballar a la secció de tapisseria.

A la Seat, de seguida es veié immersa en les assemblees de treballadors en què es parlava dels acomiadats al juny de 1971 a conseqüència de les mobilitzacions al torn de nit, i en les quals s'organitzava la solidaritat amb ells. Va ser el que més tard es convertiria en el seu marit, Jordi, el primer que li proposà militar a Bandera Roja. Consol es negà en principi a entrar en l'estructura d'un partit polític, però finalment decideix fer-ho. Una opció presa, segons explica, pel caràcter més intel·lectual dels plantejaments d'aquest partit i dels seus militants: "quizás me enganché porque me gustó la manera de hablar más seria, con fines más, como más asumibles, no sé, aunque también era maoista, y mira que Mao...".

D'altra banda, acceptà col·laborar a nivell sindical amb la comissió obrera de fàbrica. Carrizosa, responsable de les Comissions a la Seat, li havia plantejat actuar com a "correa de transmissió" entre els diferents tallers. Així, Consol es trobà fent "un poco de enlace, a cobrar los sellos de Comisiones, a decirle a la gente que había una asamblea, [...] la gente correspondía bastante". Si fins aleshores havia gaudit d'unes condicions laborals privilegiades pel fet de ser jugadora de l'equip de futbol, la seva implicació política i sindical anà acompanyada d'un canvi en la seva situació de privilegi: "las peores faenas para mí, los peores tiempos para mí, pero de una manera muy salvaje, vaya, allí me destrocé la espalda, y además controlándote al milímetro".

Després de l'ocupació policial el 18 d'octubre de 1971, davant la brutal repressió exercida, de la qual fou testimoni directe, s'implicarà en la lluita política de manera molt més activa i compromesa, militant ja a Bandera Roja. Pel que fa a aquell dia, explica que els acomiadats van entrar amb els treballadors del torn del matí, a tres quarts de sis, i cap a l'hora de l'esmorzar començaren les assemblees. Els treballadors van passar de taller en taller i es concentraren a les oficines centrals, a l'entrada principal de la Seat. Les cadenes continuaren funcionant fins que els enginyers decidiren aturar-les davant el caos provocat per la marxa dels treballadors. Consol calcula una concentració d'uns set o vuit mil treballadors. Més o menys en una hora arribà la policia, que amenaçà els treballadors perquè sortissin de la fàbrica. L'assemblea, liderada per López Provencio i Silvestre Gelabert, dos dels acomiadats, continuà fins a dos quarts de dues, l'hora de plegar del torn del matí. Aleshores el nombre de treballadors concentrats es reduí a uns quatre o cinc mil. La policia inicià l'ocupació de la fàbrica, "a cavall i a peu", "repartint hòsties a diestro i siniestro" de manera indiscriminada. Al taller 1, Mecànica, "on es feien els engranatges dels motors", els cavalls començaren a relliscar i caure, cosa que va provocar la por entre la policia. Els trotskistes i militants de l'MC "van pujar cap a dalt de les cadenes i van començar a tirar engranatges de motor" i van ferir alguns policies, que "van començar a disparar", i van dispersar els treballadors. Pensa que fou en aquest moment que es produí la mort d'Antonio Ruiz Villalba. Molts treballadors intentaren aleshores sortir de la fàbrica. Els esperava la policia demanant els carnets d'identitat i la majoria decidiren tornar als tallers. Pensant que el perill d'inflamació dels materials faria desistir la policia de continuar disparant, es van refugiar a Pintura. Entre 300 i 500 treballadors aguantaren, resistint el gas lacrimogen durant tres hores fent servir draps humits per poder respirar. Davant d'aquesta resistència, la policia tallà l'aigua del taller i es va fer insuportable respirar en l'ambient gasat. Van haver de deixar el taller de Pintura, i el grup de treballadors resistents van ser novament apallissats. Alguns decidiren sortir per les clavegueres i altres van continuar amagats, dispersos entre els diferents tallers, esperant que es

fes fosc per sortir. El lock-out dura entre cinc i sis dies, mentre la policia recorria les cases dels treballadors fent detencions, indagant si es plantejaria una nova ocupació de l'empresa per part dels treballadors.

Ja al principi de 1972, readmesos bona part dels acomiadats, continua la lluita de suport a la Plataforma reivindicativa que s'havia preparat per a la negociació del conveni de 1973. Dictada per la Seat la Norma de obligado cumplimiento al febrer i aplicada al març, la conflictivitat continua. Consol parla d'aturades parcials, es treballa fins a l'hora d'esmorzar, quan, en assemblea, es decideix si es para o no la producció i el temps que ha de durar l'aturada. De vegades es planteja l'aturada a peu de màquina: "eso es muy difícil porque viene el jefe persona por persona y los coacciona, entonces uno enchecha y cuesta mucho, pero esos eran los que le dolían a la empresa porque cuando la gente para a pie de máquina es que tiene muy claro que va a parar". Assenyala que la reivindicació salarial és el tema central de les assemblees i el que realment motiva de la participació dels treballadors en les aturades. Aconseguir l'adhesió dels seus companys a les accions reivindicatives era una de les seves tasques principals durant aquest any 1972, i una bona manera era aprofitar el viatge a primera hora del matí, amb l'autocar que els portava diàriament a l'empresa "para empezar a hablar con la gente. Compraba El Mundo Deportivo y me empapaba de todo lo que iba de futbol, eso era el lunes, el lunes había que hablar de futbol, el martes hablabas de otra cosa, el miércoles hablabas de otra y el jueves tenías la asamblea ya montada".

El 1973, serà despatxada juntament amb altres treballadors i treballadores. Aleshores, diu, es var despatxar gent molt clau en la lluita, però els acomiadaments també afectaren treballadors no polititzats. Iniciades les denúncies i perduts els judicis, tots els militants més destacats van acabar acceptant l'oferta de rebre una indemnització, sota una fortíssima pressió per part de l'empresa i una continuada persecució policial. Ella, a diferència de molts dels seus companys, no va ser detinguda aleshores. Seria el 1974 quan, agafada durant una manifestació en contra de la pena de mort de Puig Antich, li "van donar una ranxo d'hòsties" a comissaria. El pànic en recordar-ho, explica, li va durar més d'un any.

Acomiadada, doncs, inicià la tasca gens fàcil de trobar feina en el sector del metall. Amb el seu expedient elaborat pel Sindicat Vertical, en el qual es detallava la seva activitat política i sindical, li resultà impossible. Ho intentà també al tèxtil, però sempre acabaven acomiadant-la en finalitzar el període de prova reglamentari. En una empresa de Sabadell, aconseguí, almenys, arribar a un acord amb la direcció per marxar i obtenir el carnet d'atur. Després va entrar a treballar a la Cometsa, una empresa ubicada al costat de la Seat que li subministrava els seients dels cotxes, i allà portava una màquina italiana "de cadeneta". Falsificant el carnet d'identitat i amb un certificat d'Alfonso Carlos Comín que assegurava que havia treballat a l'Editorial Laia va aconseguir que l'admetessin. Al cap d'un mes, però, tornà a tenir problemes que finalment es van resoldre quan ella amenaçà la direcció "con poner la empresa patas arriba". La direcció s'avingué a no despatxar-la sempre que "mantingués les formes".

En l'àmbit laboral, a Cometsa, participa en les mobilitzacions impulsades pels militants del sector trotskista, malgrat que dissenteix de la seva línia d'actuació agressiva i violenta. Les aturades, contínues i desmesurades, provoquen l'incompliment del contracte d'entrega de producció signat amb la Seat, i aquesta el cancel·la. Llavors l'empresa entra en una crisi que conclou amb la seva fallida el 1976.

El 1975, amb el triomf de la candidatura obrera i democràtica a les eleccions sindicals a la Seat i la mort del dictador, es reinicia la reclamació de la readmissió dels treballadors acomiadats per la Seat des de 1969 i que no conclouria fins al 1979. Des de Comissions Obreres es planteja la necessitat d'aconseguir la readmissió de militants que fossin capaços de mobilitzar el conjunt de la plantilla. Consol col·labora posant-se en contacte amb la gent que havia marxat fora d'Espanya per informar-los de la seva possible readmissió. Finalment, ella mateixa, que seguia treballant a Cometsa, va ser readmesa a la Seat al final del 1976.

Participant de manera més activa i compromesa, liderant les assemblees des de la tribuna, juntament amb altres companys, organitzarà des de dins la lluita per la readmissió dels altres treballadors. Amb una dinàmica d'aturades cada tres o quatre mesos, assemblees a diari i malgrat la resistència dels treballadors a participar pels descomptes de salaris, l'empresa acabarà conformant un calendari d'acord amb el qual es portarien a terme les readmissions. Aquesta dinàmica assembleària, però, acabà esgotant-se al llarg del temps: "la gente se cansaba [...] y en un principio sí, acudía muchísima gente a la asambleas, [...] después empezó a bajar la cosa y sólo venían depende de quien hablara; una vez conseguida la readmisión de todos, las asambleas se fueron perdiendo, sólo para los convenios venía la gente para que los informaras, simplemente [...] y hoy en día no se hacen, para el convenio harás una asamblea, una, con una hora de paro para que informe el comité, pero organización no existe, no existe, cada oveja a su redil, no existe prácticamente movimiento obrero en Seat".

Si normalment des d'altres sectors polítics s'utilitzaven les assemblees per denunciar deficiències en la seguretat i la higiene del treball als tallers, de les negociacions del conveni, dels ritmes de treball imposats per l'empresa, ella i alguns companys, procuraven parlar de temes polítics. Per exemple, informaven sobre els pactes de la Moncloa, firmats a l'octubre de 1977, pactes que Consol valora molt negativament tot i que aleshores, malgrat estar-hi en contra, els defensà a la Seat perquè des del PSUC, on militava des de la desfeta de BR, el 1974, se li havia dit "tienes que defenderlo". Pensa que els Pactes van representar l'oportunitat perduda del moviment obrer: "a partir de entonces hemos empezado a perder, a perder [...], perdimos la conciencia de clase". Creu que la classe obrera "se ha aburguesado" a conseqüència de la pèrdua de la seva identitat i memòria històrica com a grup. Amb tot, sense estar d'acord amb la política pactista del PSUC, hi va entrar a militar més per la trajectòria històrica com a partit que per ideologia: "defendía mucho a la clase obrera y defendía el nacionalismo catalán". Més afí ideològicament, aleshores, al PSC, "hoy en día me siento más orgullosa de haber estado en el PSUC que de haberme pasado al PSC".

En aquests anys, militant a l'Agrupació del PSUC de Zona Franca, organitzà una biblioteca amb l'ajut de Carlos A. Comín al local de CCOO, on acostumaven a reunir-se. La idea havia sorgit en una de les reunions, i ella, com que no tenien recursos econòmics, va ser qui s'encarregà d'aconseguir els llibres, a vegades comprant-los, a vegades mitjançant donacions, perquè els veïns tinguessin més facilitats per llegir, d'adquirir un nivell més alt de cultura.

Amb la seva readmissió a Seat, tornà a tapisseria "con una máquina de coser y dándole al pedal". Després va anar canviant de secció, però sempre hi va realitzar la mateixa feina, "coser a máquina, si es que no sé hacer otra cosa", i amb el temps, va aprendre fins i tot com es muntava i es desmuntava la maquinària, quelcom que li era molt útil per poder realitzar el cobrament "dels sellos". S'havia posat d'acord amb el mecànic, desajustava alguna peça, i avisava que s'havia espatllat la màquina. Mentre li arreglava, ella podia bellugar-se amb tranquil·litat pels tallers, tot i que aleshores, explica, ja s'havia relaxat molt la "persecució" dels encarregats, que abans de ser acomiadada, arribava a uns nivells draconians. Mai no va voler presentar-se a eleccions sindicals, sempre va pensar que "la gent quan entrava en el Comitè ja perdía la consciència que existien problemas". Amb tot, anava a parlar amb el comitè cada dia "per problemas que venien" dels treballadors dels tallers. Malgrat la bona voluntat dels delegats sindicals, "quan anaves allà al comitè, doncs et deien, ya pasaremos, ya pasaremos, i no passaven ni a tiros" donada la incapacitat d'atendre tantes demandes. Així, el diàleg directe amb els encarregats, que aleshores, diu, "eren més personas" era la manera d'anar solventant els petits problemes dels treballadors".

Al final dels anys setanta, la Seat, amb un nombre de treballadors sobredimensionat, per "amagar un atur que existia i era latent" fruit de la política econòmica franquista, inicia un procés de reducció de plantilla. Jordi, el seu marit, acceptà la indemnització i començà a treballar com a professor de català. A punt de tancar-se el termini per acceptar la indemnització, el 1980, Consol, en "un arrebató", aturà la cadena de producció davant el perill que una companya s'electrocutés netejant una màquina. Va tenir una forta discussió amb l'encarregat i sense pensar-s'ho dues vegades anà directament a formalitzar la baixa de l'empresa. Llavors, va treballar en diferents tallers de confecció, però "anava plegant, anava plegant, i al final vaig pensar [...] no em quedaré a cap taller perquè no m'agrada estar lligada d'aquesta manera. [...] Després, tenint la cria, que tenia un any. I també volia dedicar-me una mica a ella. Perquè no la veia. Durant la setmana no la veia [...] i tot lo que guanyava i més, s'anava al darrere dels canguros". Així va ser com va decidir, animada pel seu marit, a muntar el seu propi taller de confecció, al qual encara es dedica actualment.

En marxar de la Seat, va perdre el contacte amb l'activitat sindical, que ella sempre havia mantingut fora de les estructures formals de CCOO. En valorar la trajectòria del sindicat, diu que "Comisiones siempre ha sido la correa de transmisión del PSUC, y hoy en día de lo que es Iniciativa, siempre ha sido así y siempre ha sido la mayoría de la gente que ha estado en Comisiones del PSUC i los otros siempre han estado marginados". Dintre del panorama polític actual, considera que la democràcia a l'Estat espanyol camina cap a un bipartidisme que potencia la desmobilització social. En aquest marc, l'actuació dels sindicats, des dels quals "se habla para que nadie se entere", no li sembla que sigui adequada. També a nivell polític ha anat deixant de militar de manera tan activa, tot i que ara està afiliada a Esquerra Republicana.

Preocupada pel que considera una pèrdua general de consciència política de classe, ella i el seu marit, militant molt compromès d'Esquerra Republicana, han procurat transmetre a la seva filla aquesta consciència, i comenten sempre amb ella "cualquier cosa que pasa en el mundo que socialmente sea importante [...] y en casa se habla de política, normalmente cada día. Y con Jordi, ¡madre mía!, cada día" perquè el seu marit és dels que es posen a parlar de política "y no lo callas".

Amb Jordi fa ja trenta anys que estan casats i han tingut una militància política i sindical sempre molt en paral·lel, de Bandera Roja i CCOO, passant pel PSUC fins a arribar a Esquerra Republicana. A casa, les feines domèstiques, les decisions, tot ha estat sempre compartit. La independència personal i la igualtat entre tots dos, malgrat els conflictes, han estat sempre una constant en la seva relació. Per això no ha sentit mai la necessitat de militar en el moviment feminista. El considera imprescindible i valora positivament les reivindicacions aconseguides, "porque la sociedad desde luego de otra manera no lo entiende. Pero yo no participaré en ello porque yo creo que lo que tiene que pedir es igualdad para todos. Que sea lo mismo la mujer que el hombre. [...] Yo participaré en algo que diga: Igualdad para todos".

M. Jesús Pinto Iglesias

M. Jesús va néixer l'any 1950 a La Aguilera, un poble situat a la Ribera del Duero, on ja havien nascut els seus avis. L'avi patern, que ella no va conèixer, es dedicava a la compravenda de ramat i treballava la seva petita propietat agrícola. Li n'han dit que "era un bon home" i que, durant la guerra, tot i que era simpatitzant de la República, mai no s'hi va arribar a comprometre públicament. L'àvia Rosa, vídua des de molt jove, va haver de tirar endavant els set fills, treballant moltíssim. Treballava al camp, regentava "una petita carnisseria al poble" i, és clar, s'encarregava de les feines "a dins de la casa". En el terreny polític, es mogué sempre, com l'avi, "nedant i guardant la roba", no mostrant-se mai obertament antifranquista però tampoc fent palesa cap mena d'afecció al règim.

L'avi matern, en canvi, reconegut militant falangista, havia ocupat l'alcaldia del poble durant la guerra civil, i havia participat activament en la repressió que, amb l'esclat del conflicte, es produí a La Aguilera. L'àvia materna, "sempre a la casa, una dona bastant seca, molt rígida, molt dura", sense estar compromesa políticament, va ser "molt conservadora, molt de dretes, i participava bastant de la ideologia de l'avi".

En acabar la guerra, el seu pare, en Jesús, ingressà com a alumne intern en un monestir de frares. Als 15 anys, però, molt a disgust amb el sistema disciplinari, marxà a casa de la seva germana a Ponferrada. Hi passà dos anys estudiant peritatge mercantil, al cap dels quals marxà cap a Barcelona. Entrà a treballar en un banc, però amb un salari que ni tan sols li permetia pagar l'allotjament a una pensió, al cap d'uns mesos tornà a La Aguilera. Reprengué l'activitat de pagès, però mantenia "el neguit aquell de voler fer alguna cosa diferent" i aspirava a convertir-se en advocat. L'embaràs inesperat de Carme, però, els obligà a contraure matrimoni. Fou un matrimoni forçat per les circumstàncies que faria caure sobre la mare de M. Jesús el rebuig familiar i social i trencaria les expectatives de futur del pare. Amb tot, casat i amb una filla als 21 anys, Jesús, treballava al camp durant el dia, i a les nits es dedicava a preparar oposicions per al cos de funcionaris de jutjat, oposicions que aprovà quan ja havia nascut M. Jesús.

Carme, en canvi, sempre parlava de la seva infància com d'una etapa feliç. Tot i les llargues jornades de dedicació a les feines agrícoles i a les tasques domèstiques, tenia una imatge, un record molt positiu de la vida familiar a la casa, de la relació amb les amigues, dels balls... En casar-se "es va trobar amb una vida que sempre va anar darrera del pare, perquè per molt que decidissin anar junts, qui pren la decisió de fer les oposicions és ell, qui tria el lloc on ha d'anar és ell". Així, quan M. Jesús tenia quatre anys es traslladaren a Aranda de Duero, on viurien dos anys de manera "molt provisional". El projecte del pare "era anar a una ciutat gran on nosaltres poguéssim estudiar, que tingués institut, i després poder-se plantejar alguna cosa que poguéssim continuar estudiant". Com un objectiu anteposat a qualsevol altra consideració, Jesús aspirava arribar a Madrid o Barcelona. La possibilitat d'optar a una plaça als jutjats de Manresa definí el que seria destí final de la família Pinto: Barcelona.

L'any 1956, a Manresa, van anar a viure al centre de la ciutat. Com que era un barri en el qual coincidien població catalana i població immigrada, viure-hi facilità a M. Jesús l'aprenentatge del català i la seva integració, tot jugant amb la canalla del barri. Així, malgrat l'impacte de trobar-se en "una ciutat molt fosca, amb molt de fum", un lloc molt diferent de La Aguilera, ella, que aleshores tenia 6 anys, s'adaptà ràpidament a la ciutat.

El pare, per la seva banda, de seguida va establir una nova xarxa d'amistats a través de la feina als jutjats d'instrucció com a oficial administratiu. Per a la mare, en canvi, "el seu món eren els fills i ell, el meu pare". Així, sense establir cercles d'amistat propis, la missa i els passeigs dominicals en família constituïen totes les seves activitats lúdiques fora de la llar. Això, i alguna més que esporàdica excursió, com quan van anar a la platja de la Barceloneta i M. Jesús va poder veure el mar per primera vegada. Més quotidià era que la seva mare, en companyia dels fills, escoltés novel·les radiofòniques mentre feia mitja o ganxet i confeccionava la roba dels nens, perquè econòmicament era més rendible. D'aquesta manera, la mare, convençuda "que era important saber-te fer la roba" i "que estar de mans plegades no és gaire bo, i per les noies menos", als estius la "col·locava, dos anys em va col·locar a cosir i un altre any a brodar". Tot i que gaudia encantada d'escoltar les converses al taller de les noies més grans —"les seves històries, les seves coses"— d'altra banda no li agradava gens, perquè "com era dona em tocava anar a cosir". De la mateixa manera que, per ser noia, dins l'organització familiar, "les tasques [domèstiques], ma mare, totes les tasques, i les que m'encolomava a mi, aquesta era tota l'organització, no [n']hi havia cap altra" fins que la seva germana també començà a col·laborar.

A Manresa, M. Jesús reinicià la seva escolarització, a penes començada a Aranda, en un col·legi catòlic dirigit per monges dominiques fins que, acabada la primària als 11 anys, ingressà a l'institut Lluís de Peguera per cursar el Batxillerat. No té gaire bon record de la disciplina imposada per les monges ni tampoc de l'esperit de competitivitat que potenciaven a través de concursos i premis a les millors alumnes. L'institut representà per a M. Jesús "una altra cosa", anys d'expansió personal en tots els

aspectes. Recorda com, a despit del sistema pedagògic franquista, el seu professor d'història li ensenyà a qüestionar la història oficial oferint-li'n una visió completament diferent des d'un punt de vista crític a l'anàlisi habitual.

La família de M. Jesús es va traslladar al barri anomenat de "l'Avecrem", a tocar de la carretera de Cardona, en el qual hi viu fins l'any 1964, quan el pare guanya plaça als jutjats de Barcelona. Ella, amb 14 anys i cursant, aleshores 4t de Batxillerat, no rep la notícia d'anar a viure a Barcelona amb entusiasme, ja que "pensava que això m'obligava a tallar tot el que tenia en aquells moments, a tallar les relacions amb la gent: jo m'hi trobava bé, a Manresa". Així, els primers temps a Barcelona no són fàcils per a ella. En un intent de "trobar una sortida a una situació de molta soledat i reclusió", s'uneix als grups de joves que, a la Parròquia del barri de Naves, organitzen "jocs de taula, [...] feia muntanya" . És al voltant d'aquestes activitats que aquests joves comencen a qüestionar "tot lo que era el franquisme, a qüestionar la societat". Per a M. Jesús és un primer referent, el primer contacte amb "gent que de diverses maneres es preocupa per coses d'àmbit social, però no va més enllà", ja que no arriba, aleshores, a vincular-se a cap organització política clandestina.

Decidida a cursar estudis universitaris, sempre amb el suport del pare, que l'animava a estudiar una "carrera potent, no cap cosa femenina", optà per la medicina, i el 1968 ingressà a la Facultat, coincidint amb els moments d'agitació universitària. Ja cursant el Batxillerat i el PREU a l'IB Maragall, havia establert amistat amb noies compromeses amb el PSUC. Ara, a la facultat, les conversees amb militants d'esquerra sobre els esdeveniments que havien tingut lloc al maig a París, "amplificaven" les escasses notícies que havien aparegut als mitjans de comunicació. Parla de l'any 68 com d'un moment de vital transcendència que "va representar sobre tot l'aspecte cultural, no l'aspecte organitzatiu, no l'aspecte més polític sinó l'aspecte més personal. [...] tot el que tenia visos de burgès..., no només respecte a l'econòmic, sinó en quant a les formes de viure, la hipocresia, la qüestió de viure la sexualitat d'una manera independent, lliure, sense lligams, no? tot això és central per a mi en aquell moment". Tant, que si la relació amb els pares s'havia anat tornat conflictiva durant els dos últims anys a l'institut, va ser aleshores quan li "va esclatar l'adolescència amb totes les mogudes més fortes del maig del 68, i allò era un còctel explosiu". Així, decidí marxar de la casa familiar i se'n anà a compartir pis amb altres estudiants i amb el seu company, també estudiant de medicina. Compaginant la dedicació a la carrera amb petites feines temporals —fent enquestes, mecanografiant textos a casa, etc...—, mirava de "buscar-[se] la vida com podia".

D'altra banda, vinculada al moviment estudiantil des dels comitès de cursos, assistia a assemblees, a "les reunions de captació del PSUC" i manifestacions, però no prenia, encara, la decisió de militar en cap estructura organitzada: "volia implicar-me [...] però em feia por l'organització pel que representava de compromís, de vincles, sentia que m'estava alliberant d'altres vincles i volia, la meua participació a la vida política i social la volia com amb molta llibertat".

Als 22 anys, amb un casament civil de "componenda y consenso", amb el seu primer marit aconseguiren que les tenses relacions amb els pares d'ambdós s'asserenessin. Tot i això, continuarien vivint en pisos compartits, per motius econòmics, però també com una opció, explica, amb la sensació de no estar establint un matrimoni "tan clàssic", mantenint-se com "una relació molt oberta, en la que tant l'un com l'altre tenia una vida molt pròpia". Durant l'any 73 quedà embarassada. Amb la certesa que tenir un fill impossibilitaria "el tirar endavant la vida que estava triant, el treball, en aquell moment encara estava a medicina, amb el compromís polític, en aquell moment vaig optar per anar a Londres", en una decisió compartida amb el seu company d'ajornar la seva maternitat. Els interessos personals de cadascú, però, anirien divergint, i després "d'un procés així, molt tranquil en el temps, es va anar apagant, sense cap crisi especial". La relació s'acabà l'any 1975.

Dels primers anys setanta, que recorda com de gran "eclosió [...] del que era la lluita contra la dictadura", en destaca l'estat d'excepció de 1969, el consell de guerra de Burgos del 1970, el Procés 1001 i l'execució de Puig Antich el 1974, associada a la seva detenció durant les mobilitzacions que la precediren. Aleshores, políticament vinculada a la Comissió de Barri com a membre de l'MC, al qual militava des del 1973, la Guàrdia Civil la va detenir durant una acció clandestina. De matinada, fou traslladada a punta de pistola a la Caserna de Sant Pau de Barcelona, on va estar retinguda tres dies abans de passar a disposició judicial. Foren tres dies durant els quals no va trepitjar el calabós, i va ser interrogada ininterrompudament, dempeus, sense dormir, ni menjar, ni beure, afrontant la por davant les amenaces contínues de violació per part dels guàrdies civils. Finalment, després del pas pels jutjats, li donaren la llibertat condicional sota fiança i quedà pendent de la sentència del Tribunal de Orden Público (TOP) fins al sobreseïment de la causa, anys més tard. L'experiència, però, assegura, no va fer més que refermar la seva convicció de continuar militant, tot i que a partir d'aquell any la seva trajectòria de militància faria un gir, i s'associaria més a l'àmbit laboral que a l'àmbit veïnal, i sobretot en el terreny sindical i polític.

Havent passat, en aquests anys, d'auxiliar de farmàcia a administrativa de l'Institut Nacional de Previsión (INP) i a treballadora del metall en un taller de Poble Nou, l'any 1974 entrà a treballar a la Deslite, una "empresa de coixinets al Poble Nou". Passat el període de prova, i ja com a treballadora fixa en plantilla, decidí ajornar la carrera de medicina, tot pensant que reprendria els estudis una vegada s'acabés la dictadura. A la Deslite, tot i no ser delegada del comitè d'empresa fins el 1975, col·laborà des de l'inici amb la comissió obrera de fàbrica, i plantejà, per primera vegada a l'empresa, una reivindicació que afectava específicament les treballadores. En aquells moments, a la Deslite, amb una plantilla de més de tres-cents treballadors, el personal femení el constituïen únicament unes deu dones al taller i vuit al magatzem.

Tanmateix, assumida pel comitè i ben acceptada pel conjunt de treballadors, s'inicià la negociació per posar fi a les diferències entre la prima variable que cobraven els operaris homes i la prima fixa, quatre punts per sota, que cobraven les operàries. Malgrat que no es va assolir l'equiparació, sí que es va pactar amb la direcció "un punt intermig". Plantejada com "una qüestió de drets" de les treballadores, l'acord va constituir tot un èxit en la mesura que, a partir d'aquell moment "es va anar generant una inquietud pròpia de dones, [...] que ens sentíem una mica com a grup, almenys les de taller". Així, a partir d'aleshores, algunes de les seves companyes al taller s'anirien integrant a la comissió de fàbrica demostrant que "tenien molta força".

L'any 1975 l'empresa portà a terme l'acomiadament de tots els delegats sindicals, i davant d'això, amb uns companys va organitzar una vaga, i va aconseguir la readmissió dels companys acomiadats. Aquest fet va ser la seva "gran experiència sindical" dins d'una empresa majoritàriament masculina, en la qual li resultà realment difícil guanyar-se la confiança dels treballadors. Així, dins del sistema de torns, als matins, aprofitava l'hora d'esmorzar, quan coincidien tots els treballadors, per anar "explicant què passava, les coses, no tant sols del que passava a la nostra empresa i la necessitat que teníem de fer la vaga i lluitar pels companys acomiadats, sinó també per tota la situació política, la situació sindical, les mobilitzacions més àmplies de la zona, del metall, que estàvem en la coordinadora del metall, és a dir, una mica, anar transmetent, anar explicant, conscienciant, anar mobilitzant la gent respecte a fets generals, fets polítics, fets sindicals i alhora intentant fer possible que es canalitzés la vaga per la readmissió dels companys, que era la fita que nosaltres teníem".

Assistint a les reunions de la Coordinadora del metall, entra en contacte amb treballadores d'altres empreses del sector, i comparteix amb elles reflexions sobre les "situacions de discriminació" laboral que viuen diàriament en les seves empreses respectives. Són moments, a mitjans anys 70, d'acceleració del procés de formació del moviment de dones i de la celebració de les Primeres Jornades Catalanes de la Dona (maig de 1976, Barcelona). Tot i que ella no participa en l'organització d'aquestes jornades, des de la seva experiència "genera més necessitat de discutir entre nosaltres. Com a dones d'empresa, dones treballadores, com a dones sindicalistes, tot això que s'està plantejant, com ens afecta a nosaltres?". Sorgeixen, aleshores, a l'abric de les Jornades, nombrosos grups de treball de dones, i es coordinen aquests grups tant en l'àmbit local, com nacional i estatal. Dins d'aquest marc de renovació del moviment feminista, entre 1976 i 1977, col·labora en l'organització d'una estructura exclusivament femenina dins de l'MC, així com també en la formació de l'aleshores anomenat Grup de Dones de Comissions Obreres.

Tant des de l'àmbit polític com sindical, participa en les reunions d'aquests col·lectius de dones, molt centrats aleshores a "qüestionar lo privat com una esfera en la que no es podia fer política" i alhora qüestionar la manca d'integració de la perspectiva de gènere en les línies d'actuació política i sindical d'aquell moment. Més enllà de les reivindicacions exclusivament laborals, les qüestions que preocupen les integrants del Grup de Dones de Comissions, molt en la línia del debat més general dins del moviment feminista durant la segona meitat dels 70, s'articulen al voltant d'un tema cabdal: la sexualitat. Dediquen, doncs, ja des dels inicis, bona part dels seus esforços a treballar sobre reivindicacions que hi tenen molt a veure: la legalització de l'avortament, els anticonceptius a càrrec de la Seguretat Social, la creació de centres de planificació familiar, etc... Davant, però, de la seva postura, "que lo privado es político", s'aixeca ben aviat la incomprensió dins del Sindicat. De fet, la mateixa constitució d'un grup específicament femení és considerada, fins i tot, des d'alguns sectors de dones sindicalistes, una manera de cercar i provocar divisions internes. Elles, en canvi, precisament pel desig d'unitat, pensen que s'ha de donar entrada a les reivindicacions de les dones a la política sindical. En definitiva, creien, diu, que el feminisme i el sindicalisme eren compatibles, i davant les crítiques esgrimien "que com a dones teníem tots aquests problemes i no ens podíem dividir entre dona treballadora i dona de carrer, que ens involucraven tots aquests conflictes".

La seva pertinença a organitzacions mixtes serà, d'altra banda, el que, dins del moviment feminista, les confrontarà als sectors pels quals la doble militància col·loca el compromís feminista subordinat als interessos dels partits polítics. Així, doncs, a finals dels 70, es troben en una "situació de conflicte a dues bandes". M. Jesús optarà per continuar militant a l'MC, a CCOO i al moviment feminista, convençuda que "el feminisme [...] ho travessa tot", no pot concebre'l com a l'única opció de militància: "a mi no m'era

indiferent la situació de classe, no m'eren indiferents altres situacions d'injustícia. Jo crec que l'únic lloc on puc treballar en contra d'unes injustícies que a mi em motiven també a part del feminisme, és des del compromís polític i un compromís sindical". I això malgrat "els disgustos i les baralles" amb companys i amb companyes sindicalistes del sector PSUC, provocats, moltes vegades, per la seva adscripció a "la minoria política" dins de CCOO.

El 1978, amb el primer Congrés de les CCOO de Barcelona i després el primer Congrés de la CONC, la Secretaria de la Dona surt formalment estructurada, i M. Jesús, a qui han proposat d'alliberar-se, ocupa el càrrec de responsable de la Secretaria de la Dona de la USCOP. En un moment en què el sindicat està sortint de la clandestinitat i estan tenint lloc els grans debats al voltant del model i la política sindical que s'han de seguir, les confrontacions polítiques, encara que siguin implícites, no afecten la unitat de les dones que integren la Secretaria i que provenen de diferents tendències polítiques: "el nucli que ens trobem estem pringades a nivell de partit, a nivell del sindicat, a les nostres posicions... el que sí que la discussió és més al voltant de què fer amb el problema de les dones; va salvar el fet de pensar en coses comunes, però això no vol dir que no haguessin tensions", derivades de la inclusió o no de les qüestions "privades" a la pràctica reivindicativa dins del sindicat.

Els dos anys al capdavant de la Secretaria de la Dona de la USCOP els viu amb un alt grau de compromís. Amb una dedicació "a full time", treballa amb les seves col·laboradores —comissió de treball— per organitzar la Secretaria. Caracteritza el seu mandat com una fase molt inicial de prospecció; la seva activitat se centra a analitzar els convenis de ram, intentar que s'hi incloguin reivindicacions específiques de dones, convocar reunions i assemblees de dones dins de l'àmbit de Barcelona, organitzar xerrades informatives, etc... I és clar, aconseguir el compromís de l'Executiva de la USCOP d'assumir els plantejaments feministes i integrar-los a la política sindical. Respecte a això, la celebració del 8 de Març com a "Dia de la dona treballadora" seria una fita important. De fet, integrades a la Coordinadora Feminista, hi mantenen una constant i estreta col·laboració, i se les identifica com les dones "de CCOO, especialitzades en temes laborals".

Durant el II Congrés de la USCOP, M. Jesús quedà apartada de la responsabilitat de la Secretaria de la Dona, i passà a ser responsable de la Secretaria de Cultura, una decisió presa per l'Executiva de la USCOP molt motivada, considera, pel fet que era "una dona de la minoria". Tanmateix, M. Jesús no es desvinculà a la pràctica de la Secretaria de la Dona, i col·laborà tant amb l'equip de Núria Casals a la CONC com amb l'equip d'Aurora Gómez a la USCOP. Des de la Secretaria de Cultura, inexistent fins aleshores, malgrat l'escàs pressupost, creu que es va fer una tasca important. Durant els quatre anys que en va ser la responsable, s'hi organitzaren tot tipus d'activitats amb l'objectiu de fomentar la participació dels treballadors. Així, a banda de xerrades, conferències i debats sobre temes d'actualitat, destaca la realització d'un cicle de cinema sobre el moviment obrer a la Filmoteca, la creació del Premi de Poesia "Martí i Pol" i una exposició de pintures realitzades per treballadors.

Acabat el seu mandat a la Secretaria de Cultura, després del III Congrés de la USCOP ja no ocupà cap càrrec de responsabilitat, malgrat haver estat escollida membre de l'Executiva. L'expressió de la seva discrepància amb la línia sindical aprovada per la majoria, diu, provocà que "el més convenient era que jo no tingués cap responsabilitat". Tot i així, va "continuar treballant, molt vinculada a l'àrea de la dona i vaig continuar aportant les meves posicions a l'organisme de direcció i participant en totes les feines del sindicat".

A principi dels anys 80, havia començat a plantejar-se la possibilitat de tenir un fill amb el seu actual company Tomàs, també militant de l'MCC i de CCOO i amb qui vivia des del 1978. Ajornà, però, novament el moment de ser mare per la sensació de fragilitat de la situació política que li provocà el fracassat intent de cop d'estat del 23F de 1981. "No volia tenir un fill en una situació de clandestinitat" i no tenia gaire clar que no es produís un altre aixecament militar. S'havien deixat massa coses per fer durant la Transició. El fet de "no haver depurat l'exèrcit" era una contínua amenaça per a la democràcia, una mena de tutela política. Finalment, l'any 1984 naixia el seu fill Guillem. Aleshores tenia 34 anys, "ja no podia esperar molt més", i com que havia deixat de ser alliberada sindical, compaginava la tasca sindical amb la feina en un gabinet jurídic especialitzat en l'assessorament a dones en procés de divorci. Amb un contracte laboral en precari, havia plegat del gabinet, i al cap de dos mesos d'haver tingut la criatura comença novament a treballar de manera poc estable. Pel seu compromís personal de no renunciar a les seves responsabilitats polítiques, sindicals i laborals, i fruit del consens amb el seu company, amb la voluntat de "compartir la criança", fou Tomàs qui es dedicà més a estar amb Guillem els primers temps. Aleshores tenia menys responsabilitats polítiques i sindicals que ella i, treballant a "La Caixa" amb un horari de matí, tenia més disponibilitat. També les iaies i la guarderia van ser, en aquells moments, suport imprescindible perquè M. Jesús "pogués fer compatible la maternitat i autodemostrear-me i demostrar que era possible" continuar mantenint un alt nivell d'implicació política i sindical.

De fet, al cap de poc de néixer Guillem, des de l'MCC se li planteja treballar pel partit com a alliberada i col·laborant amb el responsable sindical a nivell estatal del Partit. Membre, aleshores, del comitè sindical de Catalunya, M. Jesús, entre 1987 i 1988, passa al Comitè Sindical Nacional, "portant durant un temps el Col·lectiu Nacional de Dones de Catalunya" i més tard, com a Responsable Sindical de Catalunya. L'any 90-91, però, pensant que ja feia massa temps que treballava com a alliberada, i que "necessitava una mica buscar-me un altre àmbit laboral i combinar amb militància", comença a professionalitzar-se en l'àmbit de la formació ocupacional centrada en la integració laboral, fonamentalment de dones adultes a l'atur. Ha col·laborat des d'aleshores amb diferents entitats, i actualment treballa al CEPROM, des del qual continua treballant amb la Secretaria de la Dona, elaborant i impartint programes de formació ocupacional, ara molt vinculats a la integració social de dones immigrades.

D'altra banda, entre 1994 i 1997 es diplomà en educació social, i el 1999 s'ha matriculat a primer d'antropologia social, una llicenciatura de segon cicle. Amb la intenció de fer un màster d'antropologia de la salut quan l'acabi, pensa que potser podrà anar a fer feina de cooperació a l'Àfrica o a Sudamèrica, com va fer l'any 1991 a Guatemala i el 1994 i el 1997 a Colòmbia. Va descartar definitivament continuar la carrera de Medicina quan assumí la responsabilitat de la Secretaria de la Dona, i ara troba més interessant el vessant social de la salut.

En l'àmbit sindical, actualment manté la vinculació amb la Secretaria de la Dona, però des de l'últim Congrés de la CONC, al desembre de 1995, ja no és present a cap òrgan de direcció: "pensava que ja portava prou anys, pràcticament portava vint anys i a més a més treballant... ja no tenia responsabilitats però bueno... fins i tot per anar a les reunions i així per mi era molt difícil". Políticament, el 1993, l'MCC s'havia unificat amb l'LCR i convertit en Revolta, i havia patit una ruptura. M. Jesús, que se n'havia anat desvinculant des d'aleshores, va pensar que no tenia sentit estar a direcció sense representar una voluntat col·lectiva. Ara, doncs, ja no milita en cap partit, "amb el panorama que hi ha...", no troba cap projecte polític amb el qual identificar-se, i pensa més a integrar-se en organitzacions socials, com el Comitè de Solidaritat de Colòmbia, del qual és membre.

La situació sindical actual tampoc no la considera satisfactòria. CCOO, pensa, ha anat deixant de banda el seu "sentit reivindicatiu", és poc crític amb la política governamental i es converteix cada vegada més en una institució que no potencia "la participació real de la gent". Tot i que no es mostra gaire optimista, pensa que encara "es pot canviar" i li agradaria que "es fes una reflexió molt de fons" respecte a la política sindical que s'ha de seguir. Està a favor d'un sindicat que tingui com a principal punt de referència "la realitat de les persones", que faci "més resistència política, ideològica, organitzativa davant el que ens estan implantant el govern i la patronal", amb una perspectiva social més àmplia. Està a favor d'assumir com "a part essencial del sindicalisme" qüestions com la integració de persones immigrades, la defensa del medi ambient i, és clar, la perspectiva de gènere, i no tan sols com a qüestions integrades a un discurs formal amb poques aplicacions pràctiques.

Conxita Roig i Frasquet

Conxita va néixer a Mataró l'any 1948. La seva família, però, era d'ascendència valenciana. No va conèixer els seus avis paterns, nascuts a Oliva (València), que eren pagesos dedicats al cultiu de l'arròs i la venda al mercat. Tot i que el seu pare no li va parlar gaire d'ells ni de la seva pròpia infància, sap que la família paterna va emigrar a un país asiàtic, segurament Pèrsia (Iran). Segons li sembla, l'emigració es realitzà en família i amb l'objectiu de "fer fortuna". L'aventura duraria cinc anys ja que la conflictivitat interna del país els obligà a fugir i, en tornar a València, reprenen l'activitat del conreu de la terra. De la infància del seu pare no sap res més que va començar a treballar des de molt petit al camp, a la recollida de l'arròs, i que ja de més gran es reunia amb la gent del poble al local de la CNT, on s'havia organitzat una biblioteca i es feien activitats lúdiques. L'esclat de la Guerra Civil el va sorprendre complint el servei militar a Cartagena. Detingut en acabar el conflicte, passaria tres anys en un camp de concentració al sud de França. Durant aquest temps la seva fortalesa física li va permetre suportar les extremes condicions de vida al camp i finalment, avalat per un familiar falangista, tornarà a Oliva. Al cap de poc, però, decidirà anar-se'n a Catalunya i s'instal·la a Mataró, on s'allunyarà de la política i intentarà "refer la seva vida". Durant uns cinc anys farà feines de pagès a Llavaneres.

La seva mare, nascuda a Oliva, filla de jornalers dedicats a la recollida de la taronja, ja de ben petita també treballava al camp i tenia cura dels seus tres germans, tasques que compaginava amb l'escola, el poc temps que hi va anar. Durant la guerra va col·laborar amb els milicians, amagant-los a casa, anant a l'hospital, etc. Conxita creu que havia adquirit consciència política influenciada pels seus germans, tots militants de partits d'esquerres. En acabar la guerra, la seva mare encara passaria uns anys a Oliva fins que, en part, "cansada d'estar a València i aguantar, sempre portant la feina de la casa, aguantar els seus germans, cuidant-los" i en part "també per fer una mica de calés", emigrà a Barcelona quan tenia 32 anys. Es col·locà servint, feina que li permeté tenir certs luxes i diversions: comprar-se unes sabates, una bossa, anar a ballar... tot i que al principi enviava part dels diners que guanyava als seus pares. Al cap de tres anys s'instal·là a Mataró a servir en una altra casa com a interina fins que, un cop casada, deixaria aquesta feina per treballar també al servei domèstic, però "a hores". La trajectòria laboral de la seva mare va transcórrer sempre dins del servei domèstic o fent feines de neteja a empreses com la companyia de màquines de cosir Singer. Només durant un curt període de temps va treballar en una fàbrica tèxtil per veure "si podia guanyar un sou" com a planxadora. Les desagradables condicions laborals, un horari massa restrictiu i "la calor de la planxa", van fer que, malgrat les millors condicions salarials, decidís deixar la fàbrica i tornar al que li agradava, fer feines, per la major llibertat horària que representava i les relacions socials que hi establia.

Va ser a Mataró quan els seus pares es retrobarien i iniciarien la seva relació de parella. Ja casats, van anar a viure rellogats a una casa on convivia amb immigrants castellans, amb els quals mantenir una relació cordial va ser difícil, especialment per a la mare. Era gent estranya, amb una llengua que gairebé ella no parlava i amb uns costums que no li agradaven. Tant fou així que al cap d'un temps decidí llogar una habitació en una altra casa per poder viure sols. I és que Conxita diu que "la que tallava el bacallà era la meua mare", portant el pes tant de l'organització econòmica com de les decisions familiars. Així doncs, s'encarregava de la distribució setmanal dels diners: "cinquanta vegades ho veia això, tants diners hi ha aquesta setmana, doncs això per estalviar per tenir el dia de demà un pis, això per menjar, això per a una altra cosa...". Per aquesta època el seu pare deixà la feina de pagès, ja que el sou era molt baix, per anar a treballar com a operari a la fàbrica de gas de Mataró: "baixava als pous i muntava els tubs". Al cap d'uns anys, però, l'empresa tancaria i aniria a treballar al sector de la construcció fins a la jubilació, com a ajudant de paleta, la qual cosa representà una millora considerable en l'economia familiar.

Els anys de la seva primera infància, els recorda per la duresa de les condicions de vida en part imposada per la conjuntura de postguerra, però també en part, perquè els seus pares retallaven al màxim les despeses familiars amb l'objectiu d'estalviar per poder comprar un habitatge propi. Així, quan tenia uns 12 anys, la seva mare es va assabentar que hi havia un projecte per construir pisos de protecció oficial a Mataró. De seguida comentà als senyors per als quals treballava, amics de l'alcalde, si la podrien ajudar a aconseguir un pis i així va ser. Ser propietaris d'un habitatge representà un gran èxit per a tota la família, un somni assolit, pujar un graó en l'escala social: "fugir d'estar d'inquíil i de viure amb gent, de tenir totes les comoditats".

Des de ben petita, va estar en contacte amb idees polítiques d'esquerra ja que a casa se'n parlava i es mantenien postures antifranquistes bastant clares, especialment la mare, que no acostumava a mantenir una actitud tan discreta com el pare. L'actitud de rebuig del règim franquista per part dels seus pares, la recorda amb l'exemple que no volien anar al cinema mentre es va haver de cantar el Cara al sol amb el braç en alt. Així, doncs, si bé la por els impedia implicar-se en la lluita clandestina, mantenien una actitud d'oposició passiva. Decidiren comprar una ràdio per tal d'escoltar cada vespre "La Pirenaica" i estar al corrent de les activitats del Partit Comunista, i acostumaven a mantenir tertúlies polítiques durant les

sobretaules familiars.

Conxita començà la seva escolarització a l'escola nacional a Mataró, on es trobà en una situació, com a mínim, incòmoda. Aleshores no entenia el castellà i, menys encara, el parlava ja que els seus pares sempre li parlaven en valencià. La mare, al cap de poc, decidirà inscriure-la en una escola de monges, però tampoc s'hi acabarà de trobar bé per la sensació de sentir-se discriminada respecte de les seves companyes de classe més benestant. En fer la comunió, als 10-11 anys, la seva mare la va inscriure en una acadèmia privada, on estudiava als vespres, alhora que, també per decisió de la seva mare, començà a treballar en una vaqueria repartint llet. No volia anar-hi perquè pensava que era massa petita, però els pares li van dir que no podien fer front a les despeses de la seva educació. Així, amb el que cobrava repartint la llet per les cases es pagava l'import mensual de l'acadèmia i gaudia dels diners que li proporcionaven les propines per a les seves pròpies despeses.

En complir 14 anys, la seva mare li buscà feina a Can Marfà, una de les empreses més grans del tèxtil a Mataró especialitzada en la fabricació de roba interior de cotó i pelfa. Amb un procés de producció que anava des de la filatura fins a la confecció i l'emalatge de les peces de roba, Can Marfà acabava exportant el seu producte al Marroc. Durant el primer any, com a aprenenta, el tipus de feina que feia era anar a buscar aigua, escombrar, plegar la roba i posar les etiquetes. Acabada l'etapa d'aprenentatge, passà a ser oficiala cosidora, portant una màquina Overlook i tancant les mànigues de les peces. Allà s'hi trobava a gust. La relació entre els companys anava més enllà de la merament laboral. Així, acostumaven a anar a la platja i a quedar per anar a ballar i divertir-se. A Can Marfà, a més, els oferien la possibilitat d'anar, en finalitzar la jornada laboral, a un centre catòlic, la Coma, on, després d'haver abandonat els estudis primaris, començà a estudiar costura, que era el que realment li agradava. A ella li hauria agradat ser modista, però, en realitat, mai s'ha decidit seriosament a reconduir la seva trajectòria laboral en aquest sentit. Durant una temporada va intentar establir-se pel seu compte brodant a casa, fora de l'horari de la fàbrica, però no li va anar gaire bé i a partir de llavors sempre ha desestimat la possibilitat d'iniciar un negoci per compte propi. Així, doncs, sempre ha treballat a la fàbrica: "Jo sé que estic treballant a l'empresa aquesta i sé que tinc un sou, jo sé que cada mes cobro i tens avantatges, unes vacances, unes pagues extres [...]". A Can Marfà hi treballà durant uns tres anys i aleshores, veient que l'empresa anava a mal borràs, decidí buscar una nova feina. Fou llavors quan va entrar a treballar, l'any 1965, a Can Torrelles, empresa tèxtil dedicada a la confecció de mitjons de llana. En un primer moment hi entrà com a plegadora, però al cap de poc passà a treballar com a resseguidora a mà, cobrant a jornal i amb una setmanada d'unes 900 pessetes l'any, cosa que li suposava un pas endavant ja que, a Can Marfà, cobrava a preu fet. Representava més seguretat en la feina i, és clar, en els seus ingressos.

Tot i que la seva primera presa de contacte amb idees polítiques d'esquerra havia estat dins la família, al centre de la Coma va conèixer tres noies que pertanyien a la JOC i començà la seva implicació amb els moviments catòlics progressistes: "vaig sentir comentaris que havia sortit un moviment que era un moviment que llavors feia que el personal agafessin consciència, a través del laboral, consciència social". A partir de llavors començà a anar a reunions i assemblees amb gent de la JOC i formava part d'un grup de deu noies d'entre 14 i 16 anys, amb les quals es reunia al centre de Santa Maria de Mataró. En aquestes reunions llegien el Nou Testament, l'analitzaven i intentaven aplicar-lo a la seva vida i a tots els àmbits de la seva realitat quotidiana: la família, els amics i la fàbrica. Amb tot, a Can Marfà, no va arribar a involucrar-se en cap activitat organitzada. Serà treballant a Can Torrelles quan, amb un grup de companys jocistes, comença a organitzar-se per mobilitzar altres treballadors.

El grup s'anirà ampliant, a les reunions es posen a debat temes com els problemes laborals, les situacions familiars conflictives, la sexualitat, etc., i, d'altra banda s'organitzen també activitats més lúdiques com festes, balls i excursions. L'espai parroquial i els moviments catòlics seran, doncs, les seves plataformes d'entrada al moviment de les CCOO quan militants obrers molt destacats com Cipriano García o José Luis López Bulla comencen a animar els joves de Mataró a portar la lluita social a dins de les empreses, mitjançant conferències i trobades als locals parroquials.

D'aquests primers moments de la seva activitat vinculada a les Comissions, recorda especialment la manifestació del 27 d'octubre de 1967 a la qual assistí amb el seu pare. En reclamació de llibertat sindical els manifestants aconseguiren entrar al local del Sindicat Vertical. La policia actuà amb contundència, "repartint castanyes" i portant a terme nombroses detencions entre els manifestants. Un dels detinguts va ser José Luis López Bulla, el seu futur marit, que arran d'aquesta detenció passarà uns sis mesos empresonat. La solidaritat amb els detinguts s'organitzà de seguida des de la gent de la JOC: recollida de roba, menjar, etc. Creu que malgrat la forta repressió, en aquells moments, la lluita, tot i que amb més prudència, continuà amb un grau més alt de compromís. És llavors quan s'organitza la coordinadora de Mataró de la qual seran membres José Luis López Bulla, Antonio Rodríguez Avellaneda i Pedro Barrera, entre d'altres.

Per la seva banda acostumava a participar a les assemblees que es feien periòdicament i en les quals es reunien treballadors d'importantes empreses de Mataró. En una d'aquestes reunions, recorda, va demanar a algú que no coneixia que la posés en contacte amb el PSUC i inicià la seva activitat política dins del Partit. Amb tot, per la seva joventut, entrà a l'estructura de les JSU, de la qual en formaven part joves que "anaven molt llençats, no eren massa prudents, anaven una mica a la babalà". Aquesta actitud poc prudent l'espantava, així que al cap de poc, i per voluntat seva, entrà a formar part d'una cèl·lula que actuava al barri mataroní de Cerdanyola integrada per militants del PSUC, gent de més edat, "històrics de la lluita", amb formes d'actuar molt més prudents. Dintre de la cèl·lula, es dedicava a fer pintades, a col·locar cartells, confeccionar propaganda, etc. Amb ells s'hi trobava molt bé, que era gent de gran experiència, "gent treballadora que anava al gra" però seguint estrictes normes de seguretat.

La seva pràctica sindical a Can Torrelles havia estat limitada a mantenir converses amb els companys i companyes: "anar creant consciència" sindical i política. De fet, havia deixat l'empresa on treballava perquè l'ambient s'havia anat enrarint a causa de la manca de feina. Aleshores comença a treballar a Can Gassol com a maquinista resseguidora.

A Can Gassol, ella i Javier Sánchez del Campo començaren a mobilitzar els treballadors convocant assemblees fora de l'empresa a les quals assistien representants de cada secció per plantejar problemes com l'augment de salaris, millores en les condicions d'higiene i seguretat en l'empresa, així com les pautes que s'havien de seguir en la negociació dels convenis. En ser detingut, empresonat i acomiadat Javier, es féu responsable d'organitzar la recollida d'ajudes econòmiques per a aquest company mentre va ser a la presó Model de Barcelona. Ja aleshores era responsable de repartir propaganda clandestina entre els treballadors de Can Gassol, s'havia ofert a fer-ho en una assemblea perquè des de CCOO s'havia demanat mantenir aquesta activitat. El control per part de l'empresa s'intensificà a partir d'aleshores, ja que sembla que hi treballaven confidents de la policia.

Poc abans de contraure matrimoni amb José Luis, amb qui feia un temps que festejava, pateix la seva primera detenció pels volts de l'estat d'excepció de 1969: "ja estàvem vistos, van anar a casa i tot, com que sabien que sortia amb ell". A més participava en tots els actes de protesta, assemblees i reunions possibles. Els seus pares entenien que s'involucrés a la lluita però l'advertien que era massa perillós. Amb tot, la policia no va poder-li trobar propaganda ni cap tipus de papers que poguessin implicar-la, tot i que repartir-la era una de les seves activitats principals. La llegia i l'estripava com a norma de seguretat. A comissaria hi trobà José Luis, novament detingut amb d'altres companys.

Fou sotmesa a interrogatoris diaris durant un mes de detenció als soterranis de Via Laietana i, tot i que no va rebre maltractaments físics, sí que en va presenciar en altres companys durant els acaraments. Finalment els traslladarien a la presó. José Luis a la presó Model i ella a la Trinitat, on estarà presa durant dos mesos. Condemnat a tres anys de presó arran d'aquesta detenció, José Luis, és traslladat a Sòria on ella es desplaçarà per contraure matrimoni civil dins de la presó. De tornada a Mataró, continuà la lluita clandestina passà a un segon pla, mentre començà a buscar pis per instal·lar-se pel seu compte. Quan José Luis tornà de Sòria, aquest pis immediatament es va convertir en centre de reunions de l'executiva del PSUC a Mataró i de la Coordinadora de les CCOO al Maresme.

La segona vegada que la detenen fou a la sortida de la feina, i passarà dos mesos a la presó de Mataró. Buscaven el seu marit, però ja havia fugit. La tercera experiència va ser arran d'una manifestació, va estar un dia a la caserna amb unes companyes que també havien detingut. En parlar de l'actitud de la Guàrdia Civil destaca comentaris del tipus: "que eso no era cosa de mujeres y que teníamos que estar limpiando los platos". Diu que va estar molt temps vigilada, però ja no tornaria a ser detinguda.

En començar els anys setanta, s'incorporaria a una cèl·lula organitzada del Partit, integrada per gent jove, "universitària, gent intel·lectual", en la qual no se sentí tan a gust com amb els militants del barri de Cerdanyola perquè hi havia "molta teoria i poca cosa es feia". Tammateix les idees, diu, eren molt bones i es discutia sobre "portar reivindicacions a l'ajuntament, al carrer, poder tenir associació de veïns i qüestions culturals". Més d'acord amb l'acció pràctica participaria, tot i que de forma esporàdica, a l'Associació de Veïns del Poble Sec de Cerdanyola que, segons ella, va ser una lluita portada des del PSUC, així com l'escola d'adults i altres millores de tipus social que es van dur a terme en aquest barri. Diu haver-se sentit sempre més integrada entre els treballadors que amb els grups d'universitaris, treballadors de despatx o advocats, els quals qualifica d'"intel·lectuals, niños bonitos".

A les eleccions de 1973 sortirà elegida enllaç sindical de l'empresa, seguint els plantejaments de Comissions respecte de l'aprofitament de l'estructura legal del Sindicat Vertical, per tal d'incrementar les reivindicacions, malgrat les represàlies de què era objecte a l'empresa. En un intent de desprestigiar la seva tasca des del jurat d'empresa, la direcció va portar a terme quan ella va denunciar que el servei de guarderia que donava l'empresa era del tot inadequat i els nens patien tot tipus d'accidents, fins al punt que van haver-hi dos morts. Durant els vuit anys que va ser representant sindical a Can Gassol, Conxita

en tot moment intentar resoldre els problemes més generals a tot el personal com els augments de salari, però també els problemes més personals que li plantejaven, com el tracte abusiu dels encarregats amb les treballadores. Diu no haver estat una delegada amb un gran do de paraula, però se sent satisfeta perquè sempre va intentar ajudar al màxim els seus companys i companyes.

Actualment segueix treballant a Can Gassol. La política de l'empresa de primar producció sobre qualitat s'ha traduït en un procés de mecanització de la majoria de les feines i, en conseqüència, de reestructuració dels llocs de treball, tot i que aquest procés no ha implicat una reducció de plantilla. La seva feina s'ha tornat inestable, sense una tasca determinada a fer, ha de seguir les instruccions diàries de l'encarregada. Tant pot estar seleccionant i plegant com repassant o planxant. Aquesta situació, que afecta la majoria de la plantilla, ha creat conflictes a l'empresa pel deserció dels treballadors. Les reclamacions que s'han presentat han estat, però, a títol particular i no sempre han estat favorables als treballadors. De fet, i segons destaca, des de l'any 1976, amb les vagues del tèxtil, s'ha anat accentuant la manca de consens entre les diferents centrals sindicals amb representació al comitè d'empresa, CCOO, UGT i USO. Davant d'aquesta manca d'unitat, amb un sentiment de decepció, l'any 1982 ja no s'hi presentarà per a la renovació del càrrec de delegada sindical. Assenyala l'actual manca de solidaritat entre els treballadors i el poc suport que dona l'actual comitè d'empresa.

A nivell polític, també a partir d'aquell any, el 1982, i arran de la ruptura del PSUC, anirà desvinculant-se del Partit, desil·lusionada per l'existència del que considera plantejaments irreconciliables a dins del PSUC, i se sentirà més a favor de "l'acció i pràctica" que de la "teoria". Conxita transmet una certa decepció per l'actuació sindical actual, no hi veu esperit d'unitat, especialment en l'àmbit de la seva empresa. Tot això coincidí en el temps amb una ruptura a nivell personal, quan se separà del seu marit.

Actualment, tot i que segueix afiliada a CCOO, ja no ocupa cap càrrec al comitè d'empresa de Can Gassol. Es declara creient catòlica i en els últims temps ha enfocat la seva lluita en els últims temps cap a la solidaritat humanitària. D'aquesta manera, s'ha integrat a un moviment o organització anomenada Saita Saibaba que defineix com una "associació mística" d'origen hindú, "que treballa els valors humans", "anar per la vida més en positiu". Així, a més, es dedica a viatjar, a fer esport i si durant un temps va anar a una escola d'adults ara vol acabar de treure's el graduat escolar, que és quelcom que té pendent.

1. Procedència i trajectòria migratòria de les entrevistades

Nom de les entrevistades	Lloc de naixement	Data	Residència/es	Estat civil	Fills
Bigordà Montmany, Maria	Ullastrell (Barcelona)	1916	Ullastrell, Terrassa	Vídua	2
Bosch Parera, Anna	Figaró (Barcelona)	1950	Figaró, Barcelona, Granollers, Figaró	Divorciada	1
Buigas Poveda, Teresa	Teulada (Alacant)	1944	Bigues i Riells, Barcelona, Badalona, Sta. Coloma	Divorciada	1
Díez Hernando, Adoració	Tortuera (Guadalajara)	1953	Barcelona	Casada	2
Fortuny Solà, Teresa	Tarragona	1945	Tarragona, Vilafranca del Penedès, Reus	Soltera	
Froilán Oviedo, Julia	Alia (Cáceres)	1948	Alia, Barcelona	Divorciada	2
Jiménez Moreno, Justa	Casas de Miravete (Cáceres)	1944	Casas de Miravete, Vilafranca del Penedès	Soltera	
Moreno Monterroso, Consol	Villaharta (Còrdova)	1952	Villaharta, Villaviciosa, Villanueva de Córdoba, Barcelona	Casada	1
Pinto Iglesias, M. Jesús	La Aguilera (Burgos)	1950	La Aguilera, Aranda de Duero, Manresa, Barcelona	Casada	1
Roig Frasquet, Conxita	Mataró (Barcelona)	1948	Mataró	Divorciada	1

2. Origen i trajectòria professional dels familiars de les entrevistades

Nom de l'entrevistada	Bigordà, Maria	Bosch, Anna	Buigas, Teresa	Díez, Adoración	Fortuny, Teresa	Froilán, Julia	Jiménez, Justa	Moreno, Consol	Pinto, M. Jesús	Roig, Conxita
PARE ORIGEN:	Ullastrell (Barcelona)	Figaró (Barcelona)	Teulada (Alacant)	Tortuera (Guadalajara)	Catllar (Tarragona)	Alia (Cáceres)	Casas de Miravete (Cáceres)	Pozo Alcón (Jaén)	La Aguilera (Burgos)	València
PROFESSIÓ:	Pagès	Ram aigua, socaire i sabater, tala i venda llenya	Pagès	Tramviare	Obrer portuari, pagès	Peó construcció, transportista	Pagès, mecànic, neteja	Miner	Pagès, funcionari	Pagès
MARE ORIGEN:	Ullastrell (Barcelona)	Figaró (Barcelona)	Úbeda (Jaén)	Tortuera (Guadalajara)	Artesa de Segre (Lleida)	Alia (Cáceres)	Casas de Miravete (Cáceres)	Alcornocal (Còrdova)	-	València
PROFESSIÓ:	Pagesa	Modista, botiguera	Modista	-	Servei domèstic	Servei domèstic	Neteja	Venda ambulat	Pagesa, servei domèstic	Jornalera
AVI PATERN ORIGEN:	Ullastrell (Barcelona)	Sabadell (Barcelona)	Teulada (Alacant)	Tortuera (Guadalajara)	Pobla de Montornès (Tarragona)	Alia (Cáceres)	Casas de Miravete (Cáceres)	Andalusia	La Aguilera (Burgos)	València
PROFESSIÓ:	Pagès	Ram aigua, socaire	Pagès	-	Pagès, treballs a la carratera	Pagès	Pagès	-	Pagès, ramader	Pagès
ÀVIA PATERNA ORIGEN:	Ullastrell (Barcelona)	Castellar del Vallés (Barcelona)	Teulada (Alacant)	Tortuera (Guadalajara)	Salomó (Tarragona)	Alia (Cáceres)	Casas de Miravete (Cáceres)	Andalusia	La Aguilera (Burgos)	València
PROFESSIÓ:	-	Teixidora	-	-	Pagesa	Mestressa	Mestressa	-	Pagesa, servei domèstic, camisera	Pagesa
AVI MATERN ORIGEN:	Ullastrell (Barcelona)	Figaró (Barcelona)	Úbeda (Jaén)	Tortuera (Guadalajara)	Castellfollit de la Roca (Girona)	Alia (Cáceres)	Casas de Miravete (Cáceres)	Andalusia	La Aguilera (Burgos)	València
PROFESSIÓ:	Pagès	Pagès, masover, sereno	Pagès, ramader	Pagès	Botiguer, comerciant	Pagès	Comerciant, propietari terres	Miner	Pagès	Jornaler
ÀVIA MATERNA ORIGEN:	Ullastrell (Barcelona)	Figaró (Barcelona)	Úbeda (Jaén)	Tortuera (Guadalajara)	Artesa de Segre (Lleida)	Alia (Cáceres)	Casas de Miravete (Cáceres)	Andalusia	La Aguilera (Burgos)	València
PROFESSIÓ:	-	Cambrera, servei domèstic	-	-	Botiguera	Mestressa	Mestressa	-	Servei domèstic	Pagesa

3. Militància sindical y política, i repressió soferta pels familiars de les entrevistades

Nom de les entrevistades	Parella	Fills	Germans	Pare	Mare	Avi patern	Àvia paterna	Avi matern	Àvia materna
Bigordà Montmany, María	CNT	-	-	ERC	-	-	-	-	-
Bosch Parera, Anna	PSAN, PSUC	JC	-	Republicà	-	CNT	-	CNT	-
Buigas Poveda, Teresa	-	CCOO, PCC	PSUC, CDC	CNT	CNT	-	-	-	-
Díez Hernando, Adoración	-	-	PSUC	-	-	-	-	-	-
Fortuny Solà, Teresa	-	-	-	UGT	-	-	-	-	-
Froilán Oviedo, Julia	-	-	PC	PC	-	-	-	Esquerres	-
Jiménez Moreno, Justa	-	-	-	-	-	-	-	PSOE	-
Moreno Monterroso, Consol	BR, PSUC, ERC	-	-	-	-	-	-	-	-
Pinto Iglesias, M. Jesús	MCC, CCOO	-	CCOO, MCC, CCOO	-	-	-	-	Falangista	-
Roig Frasquet, Conxita	CCOO	-	-	Anarquista	Milícies	-	-	-	-

4. Escolarització i trajectòria laboral de les entrevistades

Nom de les entrevistades	Estudis	Edat 1 ^a feina	Situació laboral	Trajectòria laboral: oficis i professions	Sector
Bigordà Montmany, Maria	Autodidacta	9	Jub.	Servei domèstic, filadora, teixidora	Tèxtil
Bosch Parera, Anna	Història	14	Inv.	Aj. laboratori, operària, aj. teixidora, administrativa	Químic, tèxtil, banca
Buigas Poveda, Teresa	FP 1	12	Act.	Filadora, operària, administrativa	Tèxtil, metall, adm. pública
Díez Hernando, Adoración	Anglès, Dret	12	Act.	Teixidora, operària, advocada	Tèxtil, metall, dret laboral
Fortuny Solà, Teresa	Comerç, Graduat social	14	Act.	Botiguera, gerent	Tèxtil, sindicat
Froilán Oviedo, Julia	Psicologia	14	Act.	Operària, mestra	Metall, ensenyament
Jiménez Moreno, Justa	Dret (cursos), Informàtica, Català	13	Act.	Operària, sindicalista	Metall, tèxtil, sindicat
Moreno Monterroso, Consol	Primària, Curs secret. no acabat	14	Act.	Maquinista-cosidora, operària, negoci propi	Tèxtil, metall, tèxtil
Pinto Iglesias, M. Jesús	Medicina (no acab.), Ed. social	18	Act.	Operària, administrativa, educadora	Metall, adm. local, sindicat
Roig Frasquet, Conxita	Primaris	14	Act.	Repassadora	Tèxtil

5. Militància sindical i política de les entrevistades i detencions

Nom de les entrevistades	Pseudònim	Militància sindical / Càrrecs	Militància política / Càrrecs	Repressió
Bigordà Montmany, Maria	-	UGT, CCOO, CONC	PSUC	Detinguda (1940)
Bosch Parera, Anna	Lola, Eva	Coordinadora Comarcal CCOO	PSAN, PSUC	-
Buigas Poveda, Teresa	Eneida	CCOO	PSUC, PCC	-
Díez Hernando, Adoración	-	CCOO, Enllaç sindical	HOAC, PSUC	-
Fortuny Solà, Teresa	Emilia	Secr. Gral. CCOO Baix Camp	OIC, PSUC	-
Froilán Oviedo, Julia	Esther	Jurat d'empresa, CCOO, CONC	PSUC-IC (Regidora), PCC	-
Jiménez Moreno, Justa	Illa	Secr. Gral. CCOO Penedès	JOC, PCI, PSUC, IC	Detinguda (1975)
Moreno Monterroso, Consol	Chelo	CCOO	BR, PSUC	Detinguda (1974)
Pinto Iglesias, M. Jesús	Rubia, Mariaje, Laura	CCOO, USCOB	MCC	-
Roig Frasquet, Conxita	-	CCOO, Delegada sindical	PSUC	Detinguda (1969)

Fitxa tècnica de les entrevistes

ENTREVISTADES	DATES	ENTREVISTADOR / A	IDIOMA	DURACIÓ
Bigordà Montmany, María	28/06/99-29/07/99	C. Villar	Català	13 hores
Bosch Parera, Anna	08/09/99-23/11/99	C. Villar	Català	9 hores
Buigas Poveda, Teresa	21/10/99-28/10/99	X. Domènec	Català	9 hores
Díez Hernando, Adoración	14/10/99-10/11/99	C. Villar	Català- Castellà	10 hores
Fortuny Solà, Teresa	15/11/99-01/02/00	N. Mayor	Català	18 hores
Froilán Oviedo, Julia	08/07/99-28/10/99	C. Villar	Català- Castellà	9 hores
Jiménez Moreno, Justa	30/09/99-25/10/99	C. Villar	Català	7 hores
Moreno Monterroso, Consol	04/10/99-08/11/99	C. Villar	Català- Castellà	7 hores 30 minuts
Pinto Iglesias, M. Jesús	22/11/99-22/12/99	C. Villar	Català- Castellà	10 hores
Roig Frasquet, Conxita	22/06/99-20/07/99	C. Villar	Català	8 hores